

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Філологічний факультет
Кафедра сучасної української мови

**ПРОФЕСІЙНА ЛЕКСИКА ГОВІРКИ СЕЛА ВАСИЛІВ
КАДУБОВЕЦЬКОЇ ОТГ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ ТА ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦЬОЇ ГОВІРКИ
НА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ ЗЗСО**

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти — другий (магістерський)

Виконала: здобувачка II курсу 201 групи
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньої програми «Українська мова та
література»

спеціальності 014 «Середня освіта»

Радик Валентина Василівна

Керівник: д. філол. н., проф.

Руснак Наталія Олександрівна

Рецензенти: канд. філол. н., асистент

Гажук-Котик Л.Г.;

вчитель укр. мови та літератури I категорії

Осадчук Н.І.

До захисту допущено

Протокол засідання кафедри

№ 7 від 25 листопада 2025 р.

Зав. кафедри _____ проф. Світлана ШАБАТ-САВКА

Чернівці – 2025

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	5
СКОРОЧЕННЯ НАЗВ МОВ.....	8
ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГОВІРКОВОГО МОВЛЕННЯ	
1.1. Діалектологія як мовознавча дисципліна.....	13
1.2. Українська діалектологія.....	14
1.3. Діалектна терміносистема.....	16
1.4. Діалектне членування Північної Буковини.....	19
1.5. Стан вивчення буковинських говірок.....	20
1.6. Історія села Василів.....	23
РОЗДІЛ ІІ. ЛЕКСИКА РЕМЕСЕЛ СЕЛА ВАСИЛІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЖІНОЧОЮ ПРАЦЕЮ	
2.1. Вишивання – найдавніше ремесло села Василів	
2.1.1. Лексика на позначення візерунків.....	29
2.1.2. Лексика на позначення кольорів.....	30
2.1.3. Лексика на позначення технік вишивання.....	34
2.1.4. Лексика на позначення тканин.....	36
2.1.5. Лексика на позначення частин сорочки та горботки.....	38
2.2. Лексика ткацтва	
2.2.1. Назви приладів для ткацтва та їх частин.....	45
2.2.2. Назви матеріалів для ткацтва.....	48
2.2.3. Назви одягу і тканин, виготовлених ткачами.....	48
РОЗДІЛ ІІІ. ЛЕКСИКА РЕМЕСЕЛ СЕЛА ВАСИЛІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЧОЛОВІЧОЮ ПРАЦЕЮ	
3.1. Лексика ковальства	
3.1.1. Назви предметів побуту, виготовлених ковалями.....	51
3.1.2. Назви предметів для догляду за худобою.....	53
3.1.3. Назви предметів для будівництва та назви будівель.....	54

3.1.4. Назви інструментів коваля та елементів кузні.....	57
3.2. Реміснича лексика ювелірної справи	
3.2.1. Прикраси.....	59
3.2.2. Процеси, пов'язані з ювелірною справою.....	60
3.3. Лексика будівництва	
3.3.1. Назви сільського будинку.....	61
3.3.2. Назви приміщень у будинку.....	62
3.3.3. Назви місця під будівництво хати і прилеглої території.....	63
3.3.4. Назви стін будинку, їх частин та елементів конструкції.....	64
3.3.5. Назви нижнього покриття будинку.....	65
3.3.6. Назви частин стелі будинку.....	66
3.3.7. Назви верхнього покриття будинку.....	67
3.3.8. Назви елементів вікон і дверей будинку.....	68
3.3.9. Назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів.....	69
3.3.10. Назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту.....	71
3.3.11. Назви малих архітектурних форм.....	72
3.3.12. Назви процесів будівництва.....	73
3.3.13. Назви виконавців будівництва.....	74
3.3.14. Назви інструментів для будівництва.....	75
3.3.15. Назви будівельних матеріалів.....	76
3.3.16. Назви покрівельних матеріалів.....	78
3.3.17. Назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва і людей, що беруть участь у них.....	79

РОЗДІЛ IV. ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКО-ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОВІРКИ СЕЛА ВАСИЛІВ НА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ В ЗЗСО

4.1. Роль і місце факультативних занять в позакласній роботі.....	82
4.2. Тематика факультативних занять	
4.2.1. Конспект факультативного заняття № 1.....	84

4.2.2. Конспект факультативного заняття № 2.....	88
4.2.3. Конспект факультативного заняття № 3.....	93
4.2.4. Конспект факультативного заняття № 4.....	99
ВИСНОВКИ.....	103
ДОДАТОК 1.....	106
ДОДАТОК 2.....	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	114

АНОТАЦІЯ

Радик Валентина Василівна

ПРОФЕСІЙНА ЛЕКСИКА ГОВІРКИ СЕЛА ВАСИЛІВ КАДУБОВЕЦЬКОЇ ОТГ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦІЄЇ ГОВІРКИ НА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ ЗЗСО

У кваліфікаційній роботі проаналізовано професійну лексику говірки села Василів Кадубовецької ОТГ Чернівецького району Чернівецької області та обґрунтовано використання діалектного матеріалу на факультативних заняттях ЗЗСО. Окреслено теоретичні засади вивчення говіркового мовлення, схарактеризовано історичні та лінгвальні відомості про село Василів. Лексико-семантичну класифікацію застосовано до опису ремісничої лексики, пов'язаної з жіночою працею, – вишиванням, ткацтвом, та професійної лексики чоловічих ремесел – ковальства, будівництва, ювелірної справи. Досліджено лексичні, фонетичні та граматичні особливості кожного угруповання слів. Розроблено конспекти факультативних занять, що мають практичне значення для вивчення рідного краю та української мови у закладах загальної середньої освіти.

***Ключові слова:** діалектологія, говірка, професійна лексика, фонетичний діалектизм, морфологічний діалектизм, семантичний діалектизм, факультативне заняття.*

ANNOTATION

Valentina Radik

PROFESSIONAL VOCABULARY OF THE DIALECT OF THE VILLAGE OF VASYLIV, KADUBIVTSI UNITED TERRITORIAL COMMUNITY, CHERNIVTSI DISTRICT, CHERNIVTSI REGION, AND THE STUDY OF THE LINGUISTIC FEATURES OF THIS DIALECT IN ELECTIVE CLASSES AT GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The thesis analyzes the professional vocabulary of the dialect spoken in the village of Vasyliv, Kadubivtsi United Territorial Community, Chernivtsi district, Chernivtsi region, and justifies the use of dialectal material in elective classes at General Secondary Education Institutions. The theoretical foundations for studying dialect speech are outlined, and historical and linguistic information about the village of Vasyliv is characterized. A lexical-semantic classification is applied to describe the craft vocabulary related to women's work - embroidery, weaving, and professional vocabulary of men's crafts - blacksmithing, construction, and jewelry making. The lexical, phonetic, and grammatical features of each group of words have been studied. Outlines for elective classes have been developed that are of practical importance for studying the native region and the Ukrainian language at General Secondary Education Institutions.

Keywords: *dialectology, dialect, professional vocabulary, phonetic dialectism, morphological dialectism, semantic dialectism, elective classes.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Радик В.В.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ МОВ

<i>ав.</i> — авестійська;	<i>нар.-лат.</i> — народно-латинська;
<i>алб.</i> — албанська;	<i>нім.</i> — німецька;
<i>англ.</i> — англійська;	<i>нвн.</i> — нововерхньонімецька;
<i>ар.</i> — арабська;	<i>нл.</i> — нижньолужицька;
<i>болг.</i> — болгарська;	<i>п.</i> — польська;
<i>бр.</i> — білоруська;	<i>пгерм.</i> — прагерманська;
<i>вірм.</i> — вірменська;	<i>полов.</i> — половецька;
<i>вл.</i> — верхньолужицька;	<i>прус.</i> — пруська;
<i>гол.</i> — голландська;	<i>псл.</i> — праслов'янська;
<i>гот.</i> — готська;	<i>рум.</i> — румунська;
<i>гр.</i> — грецька;	<i>сангл.</i> — середньоанглійська;
<i>дангл.</i> — давньоанглійська;	<i>свн.</i> — середньоверхньонімецька;
<i>двн.</i> — давньоверхньонімецька;	<i>слат.</i> — середньолатинська;
<i>дінд.</i> — давньоіндійська;	<i>слн.</i> — словенська;
<i>дісл.</i> — давньоісландська;	<i>слиц.</i> — словацька;
<i>др.</i> — давньоруська;	<i>снн.</i> — середньонижньонімецька;
<i>ірл.</i> — ірландська;	<i>схв.</i> — сербохорватська;
<i>ісп.</i> — іспанська;	<i>тур.</i> — турецька;
<i>іт.</i> — італійська;	<i>уг.</i> — угорська;
<i>каз.</i> — казахська;	<i>укр.</i> — українська;
<i>крим.-тат.</i> — кримсько-татарська;	<i>фін.</i> — фінська;
<i>лат.</i> — латинська;	<i>фр.</i> — французька;
<i>лит.</i> — литовська;	<i>ч.</i> — чеська.
<i>лтс.</i> — латиська;	<i>шв.</i> — шведська;
<i>молд.</i> — молдовська;	
<i>монг.</i> — монгольська;	

ВСТУП

Українська нація зберегла свою культурну самобутність передовсім завдяки мові та фольклору. Українська мова відзначається фонетичною милозвучністю, лексичним багатством та граматичною досконалістю.

Українська мова – одна з європейських мов, репрезентована сімома основними стилями: розмовним, науковим, художнім, офіційно-діловим, публіцистичним, конфесійним та епістолярним.

До загальнонародної мови входять літературна мова та діалектна. Літературна мова постала на основі середньонадніпрянського говору південно-східного наріччя.

Дослідження діалектного мовлення стає не лише актуальним, але й популярним, оскільки народні говори зберігають архаїчні риси й відображають процеси сучасного суспільства. Діалект є джерелом інформації про факти історії етносу, історії мови, про історичні контакти між мешканцями різних територій.

Звичайно, літературна мова впливає на розхитування діалектної мови, але нівеляція діалектної мови сьогодні втратила свою актуальність. У процесі взаємодії літературної мови з діалектним мовленням останнє може подекуди модифікуватися, але повністю не зникає. «Діалектне мовлення було й залишається одним із найбільш цінних джерел для вивчення мови, культури, генези та взаємодії слов'ян на різних етапах їхньої історії», – підкреслив академік НАН України О.С. Онищенко [67, с. 4].

Діалекти мають більш обмежену сферу використання, ніж літературна мова. Вони функціонують переважно в усній реалізації, але представлені і в писемному варіанті (наприклад, у листуванні). Елементи діалектного мовлення зафіксовані і в давніх писемних пам'ятках, активно застосовувалися у художніх творах нової української літератури.

У діалектній мові виокремлюють наріччя, говори та говірки. Говірка села Василів Кадубовецької ОТГ Чернівецького району Чернівецької області (за старим адміністративним поділом – село Василів Заставнівського району

Чернівецької області) становить цілісне мовне утворення. Вона належить до буковинських говірок, має фонетико-граматичні особливості цих говірок. Отже, актуальність дослідження зумовлена потребою системного опису окремої української буковинської говірки, передовсім її лексичного рівня, репрезентованого ремісничою лексикою.

Мета дослідження – проаналізувати професійну лексику говірки села Василів та використати матеріал про фонетико-граматичні особливості цієї лінгво-географічної одиниці на факультативних заняттях ЗЗСО.

Мета вимагає виконання завдань:

- 1) з'ясувати теоретичні засади вивчення говіркового мовлення;
- 2) схарактеризувати історичні та лінгвальні відомості про село Василів;
- 3) проаналізувати лексику вишивання;
- 4) вивчити лексику ткацтва;
- 5) описати лексику будівництва;
- 6) дослідити лексику ковальства та ювелірної справи;
- 7) запропонувати розробку конспектів факультативних занять.

Стилістичному розмаїттю діалектної мови зазвичай не надають особливої уваги. Діалекти поділяють на високий стиль (мова фольклору) і низький (розмовне діалектне мовлення) або розмовно-побутове мовлення, тобто нейтральний стиль, і мову фольклору. Однак К. Ф. Герман вважає, що говіркове мовлення представлене такими різновидами: *розмовно-побутовий, художній, стиль публічних виступів* [14, с.10-16]. Думаємо, що до розмовно-побутового стилю належить професійне мовлення, ознакою якого є професійна лексика.

Об'єктом дослідження є мовлення жителів села Василів.

Предмет дослідження – лексичні та фонетико-граматичні особливості говірки села Василів.

Методи дослідження. Для втілення мети та поставлених завдань використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу та лінгвістичні методи:

метод інтерв'ювання для збору матеріалу, описовий (монографічний) – для дослідження мовних одиниць, методику лінгвістичного спостереження – для поділу мовних явищ на окремі групи, структурний – для випрацювання класифікацій, етимологічний аналіз посприяв з'ясуванню самотності лексем, зіставний – виявленню зв'язків з іншими мовами, метод компонентного аналізу – увиразненню семної структури слів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві залучено фактичний матеріал говірки села Василів. Мовленнєвий матеріал зібрано від Гривул Василини Василівни (1944 р.н.), Осадчук Софії Іллії (1960 р.н.), Смук Марії Василівни (1956 р.н.).

Теоретичне значення роботи полягає у внеску до розвитку української діалектології. Вперше описано емпіричний матеріал (мовні свідчення різних рівнів) окремої буковинської говірки. До фонетико-граматичних особливостей застосовані усталені класифікації. Типологія ремісничої лексики базується на зв'язках із позамовною дійсністю.

Практичне значення дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані у проведенні уроків вивчення рідного краю, українознавства, застосовані у факультативних заняттях ЗЗСО. Окремі частини роботи можна використати при вивченні діалектних слів у розділі «Лексикологія» з курсу української мови у середній школі. Матеріали кваліфікаційної роботи знайдуть застосування у позакласній гуртковій роботі, наприклад, у гуртку вишивання тощо.

Апробація результатів роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи та результати наукового дослідження викладено в доповідях на студентських наукових конференціях (2023 р., 2024 р., 2025 р.), I Всеукраїнській молодіжній конференції «Платон мені друг, але істина дорожча» (Чернівці, 2 березня 2023 р.), III Міжнародній молодіжній конференції «Платон мені друг, але істина дорожча» (Чернівці, 4 березня 2025 р.), Міжнародній конференції, присвяченій 75-річчю від дня народження Ніни Гуйванюк (Чернівці, 14 листопада 2024 р.), Всеукраїнській науково-практичній

конференції з міжнародною участю, присвяченій 150-річчю від дня заснування Чернівецького університету (Чернівці, 26 вересня 2025 р.).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, двох додатків та списку використаної літератури. Обсяг роботи – 124 с., список літератури – 100 позицій.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГОВІРКОВОГО МОВЛЕННЯ

1.1. *Діалектологія як мовознавча дисципліна*

Термін «діалектологія» позначає науку про територіальний різновид загальнонародної мови – діалектну мову, в якій збережена ментальність нації, духовні скарби та відомості (історичні, культурні), отримані від попередніх поколінь. Українська діалектологія – це наука: 1) про діалектну мову, місцеві різновиди української мови; 2) закономірності живої народної мови в усій її розмаїтості місцевих говірок; 3) географічне поширення діалектних явищ [90, с. 127].

До складу загальнонародної мови входить літературна мова та діалектна мова. Літературна мова – вища форма національної мови, опрацьована письменниками, унормована словниками та багатофункціональна.

Вивчення діалектних явищ має давню традицію. Так, Паніні (IV – VI ст. до н.е.) вважають родоначальником не тільки мовознавства, але й індійської діалектології. У *Граматичі* санскриту він звертав увагу на діалектні особливості Східної Індії. У II ст. н. е. опис грецьких діалектів здійснив Аполлоній Дискол. На початку нашої ери китайський мовознавець Ян Сюнь написав працю про діалектні слова, що ввійшли до літературної мови, вказавши, з якої території Китаю вони походять. Але перші спроби наукового дослідження китайських діалектів під впливом європейської традиції припадають на XVI – початок XVIII ст. Досліджувалися й вірменські, японські діалекти. Наприклад, результати дослідження японських діалектів зафіксовані у словнику К.Годзана 1775 р.

У Європі діалектологія як наука зародилася у зв'язку із зацікавленістю до живого народного мовлення. У кінці XVII ст. у Германії починається призбирування матеріалів німецьких говірок у вигляді записів місцевих слів і упорядкування словників діалектизмів (нагадаємо, що німецькі діалекти, як і китайські, надзвичайно різняться між собою). Проте

наукове вивчення територіальних діалектів починається у ХІХ ст. з появою течії молодограматистів. Саме діалекти розглядають як продукт спонтанного натурального розвитку мови, як закономірне варіювання мови на різних територіях. Діалектологія розвивається у Германії (І.А. Шмеллер), Франції (Г. Парис, Ж. Жильєрон), Італії (Г.І. Асколі) [90, с. 127].

1.2. Українська діалектологія

Наукові засади української діалектології закладені в працях О.О.Потебні «О звуковых особенностях русских наречий (1865 р.)», «Заметки о малорусском наречии» (1870 р.), «К истории звуков русского языка» (1876 р.). О.Потебня звернув увагу передовсім на фонетичний рівень живого мовлення, висвітлив одну з найхарактерніших рис фонетичної системи української мови – історичні чергування [o], [e] з [i]. В українській діалектній мові вчений розрізняв такі говори: український, подільський, галицький, карпато-руський, або гірський, волинський, північні (сосницький, заблудівський).

З витоків української діалектології були Кость Михальчук, Валентина Пащенко, Ярослав-Богдан Рудницький та інші.

Перший науковий огляд діалектної української мови здійснив К. П. Михальчук у праці «Наречия, поднаречия и говори Южной России в связи с наречиями Галичины» (1877 р.), де була подана класифікація української діалектної мови. Він виділив три наріччя – українське, поліське і червоноруське, чи русняцьке, русинське, визначивши їх фонетичні та морфологічні ознаки, окреслюючи піднаріччя та різноріччя. Класифікація дослідника ґрунтувалася на лінгвістичному, етнічному, географічному критеріях [64, с. 63-68].

Валентина Пащенко вивчала поліські говори (праці «Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою)» (1923 р.) та «Характеристика

поліських дифтонгів і шляхи їх фонетичного розвитку» (1923 р.) [3, с. 49-53].

Ярослав-Богдан Рудницький – автор першого «Етимологічного словника української мови», який виходив окремими випусками з 1962 до 1977 років англійською мовою [9, с. 15-20].

Вагомий внесок у розробку діалектології східнослов'янських мов зробили І. Верхратський, М. Максимович, Я. Головацький, І. Бодуен де Куртене, А. Кримський, П. Житецький, О. Шахматов, І. Зілинський та інші.

Наразі українську діалектологію репрезентує плеяда науковців, яку очолює Павло Гриценко. Український мовознавець, діалектолог, історик мовознавства вивчає українську діалектну мову, співвідношення діалектної мови з іншими слов'янськими мовами, динамічні процеси в діалектній мові тощо. Серед його наукових праць *«Говірки Чорнобильської зони: Тексти»* (1996 р.), *«Говірки Чорнобильської зони. Системний опис»* (1999 р.), монографії *«Моделювання системи діалектної лексики»* (1984 р.), *«Ареальне варіювання лексики»* (1990 р.). П. Гриценко – співавтор видання *«Український діалектний фонофонд»* (2004 р.) [51, с. 182].

Діалектна лексика перебуває в полі зору мовознавців (праці М. Бігусяка (гуцульський говір), І. Грозовської (середньонаддніпрянські говірки), В. Дроботенко (степові говірки), І. Магрицької, К. Глуховцевої (східнословобжанські), П. Романюк, В. Конобродської (поліські), Н. Хібеби (бойківські) Г. Аркушина (західнополіські), Г. Гримашевич, В. Мойсієнка, М. Никончука (середньополіські), М. Жуйкова, І. Сабадош (закарпатські).

Професійну лексику української діалектної мови досліджували Г. Березовська, О. Юсікова, О. Новіцька, Т. Марчук, М. Никончук, І. Сабадош та ін.

Г. Березовська аналізувала назви одягу і прикрас у східноподільських говірках. У праці «Структурна організація та географія

назв одягу і прикрас у східноподільських говірках» дослідниця описує найменування одягу за лексико-семантичним принципом [5, с.15]. Науковиця Підгаєччини Тернопільської області О. Новіцька у статті «Загальні назви одягу у говірках Підгаєччини Тернопільської області» окреслила широкий спектр назв святкового і буденного одягу мешканців цього регіону [71, с. 125-134].

Дослідники приділяли увагу лексиці гуцулів та бойків, де поширені такі ремесла, як вівчарство, лісництво, рибальство і ткацтво. Так, О. Юсікова у статті «Зі спостережень за динамікою лексики вівчарства говірки села Богдан Рахівського району Закарпатської області» детально описала лексеми вівчарства цієї говірки [100, с. 116-118].

Бджільництво як один із найдавніших і традиційних видів господарювання на теренах України сформувало унікальний та надзвичайно багатий лексичний пласт діалектної мови. Т. Марчук проаналізувала професійну лексику у статті «Структурна організація бджільницької лексики в говірці селища Чернівці Чернівецького району Вінницької області» [61, с. 148-152].

1.3. Діалектна терміносистема

Діалектологія, як й інші науки, має свої особливості у термінології. Виокремлюємо лінгво-географічні та власне діалектологічні одиниці, або діалектні явища. До першого типу належать поняття говірка, говір, діалект, наріччя.

Говірка – це мова (мовна система) одного населеного пункту. Наприклад, говірка села Василів.

Говір, або діалект, є мовою (мовною системою) сукупності говірок, які мають спільні ознаки на фонетичному, граматичному та лексичному рівнях.

Наріччя – це мова (мовна система) сукупності говорів, об'єднаними фонетичними, граматичними та лексичними ознаками.

Українська діалектна мова представлена трьома наріччями.

Поліське наріччя охоплює східнополіський, середньополіський та західнополіський говори.

Серед діалектів південно-західного наріччя бойківський, лемківський, закарпатський, гуцульський, волинський, подільський, наддністрянський, надсянський та покутсько-буковинський. Бойківський, лемківський, закарпатський та гуцульський говори формують карпатську групу діалектів.

До південно-східного наріччя входять середньонаддніпрянський, слобожанський та степовий діалекти.

Членування української діалектної мови, яке відповідає сьогоденню, запропонував Кость Михальчук. Він виокремив три наріччя – північне, українське та червононоруське. Дослідник вважав, що діалектне мовлення є продовженням мовлення племен, які жили на цій території. Ймовірно, буковинський діалект – це своєрідне продовження мовлення тиверців та уличів, які заселяли територію Буковини у VIII – XII столітті.

Другий тип діалектологічних термінів репрезентують діалектні явища, або діалектизми. Відповідно до будови мовної системи діалектизми поділяють на фонетичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні та лексичні (тут і далі діалектний матеріал подаємо орфографічним записом, як у *Словнику буковинських говірок*, наголошений склад позначено великою літерою).

Фонетичні діалектизми – слова, які відрізняються від літературної мови звуковим складом: *хлопец* – хлопець, *шестий* – шостий, *зверхі* – зверху, *землє* – земля.

Словотвірні діалектизми від літературної мови відрізняються словотвірною будовою: *на подобу* – подібно до, *зачінати* – починати.

Морфологічні діалектизми представляють словоформи, які різняться граматичними ознаками: *торта* – торт, *головов* – головою, *си катав* – катався.

Синтаксичні діалектизми – словосполучення, речення, які відрізняються від літературної мови: *іти у хату* – іти до хати, *ходитьи за грибами* – ходити по гриби, *гризтиси за сестру* – перейматися сестрою.

Лексичні діалектизми поділяються на окремі групи.

1) *Власне-лексичні діалектизми* – слова, що мають відповідники в літературній мові (синоніми):

назви посуду: *банєк* – каструля, *пунтя* – відро, *слоїк* – банка, *кітлик* – чавун, *бритванка* – сковорода;

назви динамічної ознаки: *пазити* – доглядати, *мошкородитиси* – повільно одягатися, *пиндити* – ганяти, *вірипувати* – ходити багато разів з кімнати в кімнату; *устругати* – обчистити (картоплю);

назви статичної ознаки: *файний* – гарний, *каправий* – негарний, *жєповий* – грайливий, швидкий;

назви свояцтва: *дєдьо* – тато, *вуйко* – дядько, *вуйна* – тітка, *матка* – хрещена мама, *батько* – хрещений тато.

2) *Етнографізми* – слова, які позначають поняття, пов'язані з побутом. Ця група слів перетинається з власне лексичними діалектизмами, проте їх розглядають суто за лексико-семантичними групами: *їжа*, *одяг*, *меблі* тощо:

назви одягу: *горботка* – вишита спідниця, *лейбик* – безрукавка, *катрінца* – тканина спідниця, *крайка* – вишитий пояс, *каплюшині* – головний убір для нареченої, *фОта* – запаска, *тайстра* – вишита сумка, *сподні* – штани;

назви їжі: *кулеша* – кукурудзяна каша, *тирба* – кукурудзяна каша з молоком, *мочайка* – кукурудзяна каша з кількою у томаті, *шахтованці* – ліниві голубці, *книдлі* – ліниві вареники, *бринза* – солоний сир, *цвіклі* – третій буряк із хроном;

назви меблів: *куфєр* – скриня, *лушко* – ліжко, *горнец* – дерев'яна лава, *братрура* – частина печі, де печуть хліб, *груба* – пічка;

назви, пов'язані з ремеслами: *пацьорки* – бісер, *цирка* – лінія біля мережки, *лівЕра* – вишиті вставки у сорочці, *підтічка* – низ сорочки, *повісмо* – тонкі нитки для ткацтва.

3) *Семантичні діалектизми* – слова, які в літературній мові мають інше значення:

назви їжі: *пирогои* – (вареники (*діал.*) – випічка (*літ.*); *кісто* – (макарони (*діал.*) – тісто (*літ.*); *гуляти* – (танцювати (*діал.*) – прогулюватися (*літ.*).

1.4. Діалектне членування Північної Буковини

Історична земля під назвою Буковина, що охоплює частину України та Румунії, славиться багатовіковою історією та культурою.

За історико-територіальним поділом Чернівецька область охоплює землі Північної Буковини (Заставнівський, Кіцманський, Глибоцький, Новоселецький, Сторожинецький, частково Вижницький райони), Гуцульщини (Путильський, частково Вижницький райони), Північної Бессарабії (Хотинський, частково Кельменецький райони), Поділля (частково Кельменецький, Сокирянський райони).

П. Гриценко зазначає, що історико-географічні чинники посприяли тому, що «буковинський мовний ареал становить особливий інтерес передусім наявністю різних типів діалектів (буковинський, подільський, гуцульський та перехідні між ними)» [28, с. 191].

Ю. Шевельов у «Історичній фонології української мови» (1979 р.) стверджує, що «буковинсько-покутські говірки не є однорідні і містять силу перехідних явищ, що наближають їх до всіх суміжних говірок: гуцульських, бойківських, наддністрянських і подільських» [97, с. 835].

Детальне членування буковинських говірок запропонував К.Ф. Герман, один із провідних учених у галузі діалектології як в Україні, так і за її межами, який брав участь у роботі над укладанням Загальнослов'янського лінгвістичного атласу [10, с. 400].

На його думку, буковинські говірки представлені такими різновидами: надпрутські, буковинські з деякими рисами гуцульських говірок, буковинські з деякими рисами наддністрянських говірок, буковинські з деякими рисами подільських говірок, гуцульські та подільські говірки.

Буковинсько-надпрутські говірки поширені на території населених пунктів Вижницького, Кіцманського, Глибоцького районів, частини Заставнівського району та на околицях міста Чернівці.

Буковинські говірки з деякими рисами гуцульських говірок охоплюють населені пункти Вижницького району та Банилів-Підгірний Сторожинецького району.

Буковинські говірки з деякими рисами наддністрянських говірок поширені в населених пунктах Кіцманського та Заставнівського районів.

Мовлення мешканців Хотинського району, центральної та східної частини Новоселецького району та західної частини Кельменецького району, а також сіл Ржавинці та Баламутівка Заставнівського району відноситься до буковинських говірок з деякими рисами подільських.

Гуцульські говірки поширені у селах Вижницького та Путильського районів.

До подільських говірок відносяться населені пункти Кельменецького та Сокирянського районів [37, с. 22-26].

За класифікацією К.Ф.Германа, говірка села Василів належить до буковинських говірок з деякими рисами наддністрянських.

1.5. Стан вивчення буковинських говірок

Вивчення буковинських говірок почалося ще з кінця XIX ст. (серед збирачів діалектного матеріалу були викладачі Чернівецького університету, мовознавці Гнат Онишкевич, Омелян Калужняцький, Степан Смаль-Стоцький). Із листування українських дослідників-славістів з чеським мовознавцем Францом Міклошичем довідуємося, що Богдан

Пюрко передав прохання від чеського мовознавця буковинському письменникові Юрію Федьковичу записувати не лише буковинський фольклор, але й окремі діалектні слова.

З середини ХХ ст. поживається вивчення буковинських говірок. У цей час друкуються статті про буковинську діалектологію, наприклад Ю. Карпенко «Деякі назви культурних рослин у буковинських говірках», В. Прокопенко «Назви спорідненості та свояцтва в буковинських говірках» та ін. Згодом до вивчення лексики буковинських говірок долучилася Н. Гуйванюк, Ю. Руснак. Над дослідженням буковинської фразеології працювала Н. Бабич, словотворчі студії провадив К. Лук'янюк, а граматичну систему буковинських говірок – вивчали П. Недільський та В. Юрценюк, Л. Гажук-Котик, текст (зв'язне мовлення) – Н. Руснак.

Вивченням особливостей буковинських говірок займалися всі викладачі мовознавчих кафедр Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. На основі їхніх спостережень та досліджень було видано багато наукових праць, серед них такі видання, як «Буковинські говірки: Хрестоматія діалектних текстів» (укл.: Н. Гуйванюк, В. Бузинська, Н. Руснак) та «Фразеологізми та паремії Чернівеччини» (укл.: Г. Кузь, Н. Руснак, М. Скаб, Л. Томусяк).

Але пріоритетним завданням кафедри української мови Чернівецького університету було створення *Словника буковинських говірок*.

Ще у 1971 році розпочато видання серії випусків «Матеріалів до словника буковинських говірок» (редколегію очолювали професор Ю. Карпенко, доцент К. Лук'янюк, доцент В. Прокопенко, викладач В. Яківчик). Вийшло 7 випусків. *Словник буковинських говірок* побачив світ у 2005 р. (редактори Н. Гуйванюк, К. Лук'янюк). Словник містить близько 12 тисяч слів, матеріал зафіксований у 227 населених пунктах.

До *Словника буковинських говірок* увійшли:

- 1) слова живої мови українського населення Буковини;

- 2) слова, які також притаманні літературній мові;
- 3) слова, які дещо відрізняються від літературної мови фонетичними або граматичними ознаками.

У Словнику до слів подано граматичні відомості:

- 1) до іменників – закінчення родового відмінка, число, рід. Наприклад: **ФУСТКА**, -и, ж. Хустка. *Добри, що малам зимову фустку, бо на машині поширені у буковинських говірках зворотні дієслова із частками си, са,* Наприклад: **(СИ)ЗБУВАТИ**, Док. **(СИ)ЗБУТИ**. Позбутися. Глиб. *Єк принисут сікірацію голекам, то ми ни могли їх си збути* (Корчівці Глиб.) [СБГ, с. 484]
- 2) *дужи провівало* (Нові Бросківці Стор.) [СБГ, с. 607].
- 3) до дієслів – неозначена форма, вид. Наприклад: **ТЕЛЕПАТИСИ, ТЕЛПАТИСИ**. Повільно йти або їхати. Заст., Кіцм., Вижн. *Машинов за годину доїхав, а фіров траба цілий день телепатиси* (Митків, Заст.) [СБГ, с. 542]
- 4) субстантивовані прикметники та дієприкметники мають позначки *субст., дієпр., незмінні слова – незм., службові частини мови – спол., прийм., част.*

У Словнику буковинських говірок слова супроводжує стилістична диференціація (*фам.* – фамільярне, *лайл.* – лайливе, *згруб.* – згрубіле). Професійну лексику також засвідчують позначки, наприклад, *ав.* – авіація, *мед.* – медицина, *кул.* – кулінарія, *бдж.* – бджільництво та інші [36, с. 445].

Історичний шлях Буковини ілюструють запозичення. У говірці с. Василів побутують діалектизми, запозичені з:

- румунської мови: *бриндушки, бринза, дзер, куляйстра, глимей, малай, трандахір, гордяв, уритний, флєкі, коралі;*
- польської мови: *варгі, варівкий, гандрабатий, цирка, циркувати, кАпец, кодло, курунка, пендити, слоїк, ринка, цирета, склеп, цебер, штельмах;*
- німецької мови: *братрура, фасувати, тріс, дзигар, дримба, клямка, куфер, трухан, кальоші, шпаргат, шпаруватиси, шутер, шуфля;*

- угорської мови: *банувати, бунда, танць, рунтати*;
- турецької мови: *катран, кирині, талабувати, фист*;
- грецької мови: *кандіти*;
- латинської мови: *бисаги, порція*.

У *Словнику* натрапимо на фразеологічні одиниці: *заставити козу пасти* – примусити когось робити щось, *зривати гонор* – збивати пиху; народні прислів'я: *Хто рано встає, тому Бог дає, а хто пізно встав – в того Бог забрав*; *У доброго мужа і жінка як ружа*.

1.6. Історія села Василів

Село Василів – літописне село, яке має багатовікову історію та культуру. За історичними даними, село є містом.

Василів розташований на правому березі Дністра. Його територія знаходиться за 14 км від районного центру Заставни та за 46 км від обласного центру – міста Чернівці. Межує з такими населеними пунктами, як Дорошівці – на сході, Товтри – на південному сході, Чуньків – на заході, Кулівці – на північному заході.

У Галицько-Волинському літописі першої половини XII ст. містяться перші згадки про василівські поселення, у той час вони входили до складу Галицької Русі. Колишнє літописне місто припинило розвиток у середині XIII ст. через часті татарські набіги. На території Василева залишилися тільки руїни його архітектурних пам'яток – церкви, лікарня, школа та багато інших вже зруйнованих будівель.

Літописні згадки привернули увагу археологів. Приблизно у 1900 роках на горі Холм проводив археологічні розкопки професор Чернівецького університету – Р. Ф. Кайндль. Його експедиція знайшла давню будівлю з кам'яною домовиною.

Відомого українського археолога Ярослава Пастернака не пропустили через кордон із Снятина, адже Буковина тоді входила до складу Румунії.

У повоєнні роки експедиція Чернівецького краєзнавчого музею на території населеного пункту провела археологічні розкопки і виявила рештки літописного Василева. До музею було перевезено кам'яний саркофаг. Археологічна розвідка виявила залишки стін білокам'яного храму, провела археологічні розкопки на городищах Замчище, Холм, а також на чотирьох кладовищах XII-XIII ст. [96, с. 115].

Згідно з історичними джерелами, село заснував князь Василько з роду Ростиславичів, який правив у Теребовлі. Він правив землями на середньому Дністрі, над Прутом і Серетом.

Про заснування села у Василеві побутує легенда. Марія Василівна Смук розповідає: *«Колись давно наше поселення носило назву не Василів, а Веселів. Територія, де розташоване село Василів, – це правий берег річки Дністер, який має зниження (лівий берег має високе підвищення). Коли вийти на берег річки і стати на правому березі і голосно говорити, то віддає луна. Луна зіграла велику роль у тому, що поширилася, мабуть, така назва.*

Давні василівчани (веселівчани) були веселої вдачі. Що русичі колись не робили, то вони все робили з протяжною піснею, прославляючи богів, чи потім, коли прийняли християнство – Бога. Орали, рибу ловили, йшли на полювання, ткали, займалися гончарством – вся праця супроводжувалася виконанням українських пісень. Можна було ввечері та й вранці почути спів. Так як транспорту не було, ніякого гулу не було, то було чути кожне слово пісні, лунали повсюди, а коли відбивала луна, то повторювалися слова пісні декілька разів. Ті, хто пливли Дністром на лодіях, бо Дністер був другим шляхом «із греків у варяги», то чули веселий спів і питалися:

- *Що се за посад?*
- *Це Веселів (посад або місто, де живуть веселі люди).*

Приблизно у 992 році по річці Серет спустилася лодія князя Василька Теребовлянського-Темного. Приставши до пристані, він запитав:

- *Чий се град?*

Йому відповідали:

- *Веселів.*

Князю сподобалося місце, і він вирішив побудувати там замок-дитинець. Те місце тепер зветься Замчищем.

З того часу, коли пливли лодії і питали:

- *Чий се замок?*

Відповідали:

- *Василів.*

Про князя Василька наші люди співали багато пісень, одна з них така:

Лодія пливе, а в ній князь гряде.

Гей, княже Василю.

І з князем плвуть, воїни ідуть,

Гей, княже Василю.

Ратища бряцать, щоб до бою стать.

Гей, гей, княже Василю.

Щоб до раті стати, землю захищати.

Гей, гей, княже Василю.

З часом назва міста змінилася, трансформувалася з Веселів на Василів».

Залишки фортеці-дитинця у Василеві виявлено у північній частині сучасного села (нинішнє урочище Замчище).

Можна назвати й інші архітектурні споруди, які побутували у Василеві. Наприклад, кам'яний храм, у якому знаходилися глиняні плитки з геральдичними знаками київських князів, котрі підтверджують, що Василів був економічним та оборонним містом Галицької Русі.

Напади монголо-татарських військ знищили найкрасивіші пам'ятки літописного Василева, серед них і чудові храми, церкви, ремісничі майстерні, феодальний замок. Дослідження археологів підтверджують, що

місто займало значну площу на правому березі Дністра – город, а також на лівому березі річки Серет розташовувалася частина посаду – городок.

Серед найвідоміших легенд села Василів побутує легенда про білокам'яний храм. Мешканка села Василів Марія Василівна Смук розповідає: *«Майстри ніяк не могли збудувати храм, бо коли щоранку приходили до місця будівництва, то постійно бачили лише зруйновані стіни. Почувши пораду старця, який сказав, що «ці стіни хочуть жертви», будівельники вирішили замурувати першу жінку, яка принесе майстрам обід. У результаті, довелося замурувати жінку найстаршого майстра Манолія. Гірко було в той час чоловікові, бо вдома на нього чекало маленьке немовля, яке хотіло материного молока, але нічого зробити він не зміг, тому що такі були правила. З того часу, стіни храму були міцними і не руйнувалися. Лише був один нюанс – на тому місці, де була замурована жінка, по стіні текло материне молоко».*

Отже, про Василів та його культурні об'єкти існує багато цікавих легенд. А милозвучна назва має багатовікову історію та народну етимологію.

Діалектологія – мовознавча наука, що вивчає територіальні різновиди загальнонародної мови, живе народне мовлення. Діалектологія оперує лінгво-географічними одиницями (говірка. говір, наріччя) та власне діалектологічними (типи діалектизмів).

Українська діалектологія має значні здобутки в дослідженні місцевих говірок та їх географічному поширенні на території Північної Буковини.

У лінгвістичному плані територію Північної Буковини відзначає діалектне розмаїття: тут побутують основні типи говірок – буковинські, гуцульські, подільські. К. Герман запропонував детальну класифікацію говірок Північної Буковини: надпрутські, буковинські з деякими рисами гуцульських говірок, буковинські з деякими рисами наддністрянських

говірок, буковинські з деякими рисами подільських говірок, гуцульські та подільські говірки.

Село Василів – літописне село, яке має багатовікову історію та культуру. Згідно з класифікацією К. Ф. Германа, говірка села Василів належить до буковинських говірок із рисами наддністрянських.

РОЗДІЛ II

ЛЕКСИКА РЕМЕСЕЛ ГОВІРКИ СЕЛА ВАСИЛІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЖІНОЧОЮ ПРАЦЕЮ

Ознакою професійного діалектного мовлення є реміснича лексика, або лексика ремесел. *Ремесло* – це дрібне виробництво готових виробів, що базується на ручній техніці при відсутності виробничого поділу праці [СУМ VIII, с. 500]. У селі Василів поширені такі ремесла: вишивання, ткацтво, ковальство, будівництво та ювелірна справа. Одні з них вийшли з ужитку, наприклад, ткацтво, ковальство та ювелірна справа, інші актуальні й популярні в наш час, вишивання, будівництво. Особливий інтерес становить реміснича лексика, яка вийшла з ужитку. На першому етапі дослідження поділяємо лексику ремесел на дві групи: лексика ремесел, пов'язана з жіночою працею, і лексика ремесел, пов'язана з чоловічою працею. До ремісничої лексики застосовуємо класифікацію, що ґрунтується за зв'язках з дійсністю (лексико-семантичну). Кожну лексему супроводжує лексичне значення, закріплене в говірці, сформульоване діалектоносіями, кожна назва перевірена за ЕСУМ, СУМ, СБГ.

У селі Василів поширені такі жіночі ремесла: *вишивання, ткацтво*.

2.1. Вишивання – найдавніше ремесло села Василів

Вишиванка для українців є символічним генетичним кодом, який виокремлює їх з-поміж інших національностей. Здавна в кожній оселі українців була вишиванка. Люди одягали її на свята і в будень. У кожній хаті ікони прикрашали рушниками. Вишиванки передавалися з покоління в покоління.

На Буковині одяг: горботки, сорочки, спідниці, блузи – завжди оздоблювали вишивкою нитками або бісером.

У нашому дослідженні лексика вишивання формує такі семантичні угруповання: назви візерунків, назви кольорів, назви технік вишивання, назви тканин, назви частин сорочки та горботки.

Візерунки вишиванки вирізняють святковий одяг від повсякденного.

Гривул Василина Василівна стверджує, що серед візерунків, вишитих бісером, переважають взірці рослинного походження – це троянди, польові квіти, лілії, півонії, хризантеми. Як сказала Василина Василівна: *Що росте, що цвіте, то й си вішиває.*

2.1.1. Лексика на позначення візерунків

До лексико-семантичної групи на позначення візерунків належать мовні одиниці: *ружа, лилії, волошки, півонії*.

Ружа (роза, рожа, троянда) – візерунок круглої форми, що нагадує квітку, переважно червоного кольору, але може бути й рожевого, жовтого та білих кольорів. *У нас більше вішивають ружеві ружі, бо червоні дуже жері віглядають.* За *Етимологічним словником української мови* слово *ружа* походить з польської мови *góża* та означає «троянда, шипшина, мальва» [ЕСУМ V, с. 135]. У *Словнику буковинських говірок* фігурує слово *ружа* зі значеннями 1) квітка, 2) рожисте запалення шкіри [СБГ, с. 469].

Лилії – візерунок, що нагадує лілію, білого або ніжно-рожевого кольорів. *ЛЮблю білі лилії, які вішила на кофті.* Назва *лілія* [СУМ IV, с. 515], у народному мовленні фонетичний варіант *лилії*, запозичена з латинської мови, можливо, через німецьку [ЕСУМ III, с. 261].

Волошки – візерунок блакитного кольору. *Дуже файно на полотні віглядають сині волошки.* За *Етимологічним словником української мови*, назва квітки, пов'язана з назвою *волохи*, продовжує праслов'янську назву **volŝьka*, яка могла означати все волохате, в тому числі й волохату рослину [ЕСУМ I, с. 422].

Півонії – візерунок також круглої форми, схожий на квітку, яскраво-малинового, ніжно-рожевого або ж білого кольорів. *Півонії часто вішивають ружевими пацьорками, зрідка – білими.* Слово *півонія* «багаторічна квіткова рослина *Paeonia* L.» зареєстроване у *Словнику української мови* з двома значеннями: 1) багаторічна напівкущова декоративна рослина з трійчастим листям і великими квітками білого,

рожевого або червоного кольорів; 2) запашна квітка цієї рослини [СУМ VI, с. 385]. Етимологи вважають, що назва запозичена із середньолатинської мови через польське посередництво [ЕСУМ IV, с. 385].

Квіти вишивають не тільки бісером, але й нитками. Серед візерунків нитками є геометричні орнаменти: *ромб, квадрат, трикутник* тощо.

Назви цього угруповання постали в результаті семантичного словотвору, функціонують у вторинній номінативній функції.

2.1.2. Лексика на позначення кольорів

До лексико-семантичної групи на позначення кольорів відносимо прикметники: *синий, сірий, зелений, червоний, жєрий, улискуватий, ружевиий, бурачковий, гарбузовий, горіховий, кавовий, лилийовий, фіялковий, сливовий*.

Синий – колір, що символізує небо, чистоту, свіжість. *У кофті ший синими блискучими пацьорками, щоб на сонці всьо переливалось*. Цей колір викликає почуття холоду і нагадує про тінь [60, с. 35]. Назва *синий*, на думку дослідників, має старослов'янське походження та первинно означає «сіруватий, синій» [ЕСУМ V, с. 236]. За *Словником буковинських говірок*, *синий* – блакитний, голубий [СБГ, с.486].

Сірий – символ печалі, стабільності, він контролює емоції [60, с. 36]. *Шутку у рушникови до Паски вішивають такими сіренькими аж сивенькими пацьорками, бо вона тоди буде як жива*. Етимологи стверджують, що лексема *сірий* має праслов'янське походження, псл. *sěръ* можливо споріднене з *harr* «сірий, сивий» [ЕСУМ V, с. 256]. Назва зафіксована у *Словнику української мови* із значеннями: 1) колір, середній між білим і чорним; барва попелу; 2) хмарний, похмурий (про погоду, ранок, день і т. ін.); 3) *перен.* нічим не примітний, невиразний; безлиций; 4) *перен., заст.* який належить до непривілейованого класу; простий; 5) уживається як складова частина зоологічних, ботанічних, геологічних, технічних та інших назв, термінів [СУМ IX, с. 182].

Зелений символізує надію та мудрість у людини [60, с. 35]. *Клади у листочки різних зелененьких: світленьких, темненьких, абисти відрізняли один від одного.* Лексема *зелений* має праслов'янське походження, споріднена з багатьма європейськими словами [ЕСУМ II, с. 257].

Червоний – дуже насичений колір, що привертає увагу. *Йооой, цу ружу таку червону вішила, шо аж сліпит очі.* Використовується для вишивання квіток: маків, троянд тощо. Слово *червоний* «кольору крові та близьких відтінків» – запозичення з польської мови; п. *czzerwony* є вторинною формою, що витіснила давнішу *czzerwiony* [ЕСУМ VI, с. 299]. У *Словнику буковинських говірок* подано усталені словосполучення: *червоний буряк* (столовий буряк), *червона сорочка* (весільна жіноча сорочка), *червоне вольце* (птах вільшанка), *червона вивелиця* (білка), *червона кишка* (домашня кров'яна ковбаса) [СБГ, с. 639]. Лексема зафіксована у *Словнику української мови* зі значенням «який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові та його близьких відтінків» [СУМ XI, с. 296].

Жерий – дуже яскравий червоний або яскраво-помаранчевий кольори. *Нашила цих червоних пацьорок у квітці, шо вона стала якас жєра.* Літературне слово піддалось закономірностям говірки: шиплячий зберігає етимологічну м'якість, [a], що походить з [e], реалізується у [e]. Слово *жарий* «вогняно-червоний, жовто-червоний» – похідне від *жар*, праслов'янського походження. Слово псл. *žarъ* (*gērъ) пов'язане чергуванням голосних з *gorěti* «горіти» [ЕСУМ II, с. 187]. У *Словнику буковинських говірок* *жєрий* – рудий, рижий [СБГ, с.110], тобто виражає відтінок лексеми *жарий*.

Улискуватий – золотистий, блискучий. *Вішила у цій кофті такі файні улискуваті колоски.* Лексема утворена від слова *блиск*, праслов'янського походження. На таку спорідненість вказує корінь -*лиск*-, наявний у лексемі *улискуватий* [ЕСУМ I, с. 209]. У *Словнику буковинських говірок* натрапляємо на дієслово *улискуватиси* – блищати [СБГ, с. 566].

Руже́вий – колір ніжності та доброти [60, с. 37]. У *ружу* обов'язково ший *ружевих* пацьорок, так вона буде кращою. Таким кольором бісеру або ниток вишивають квіти: троянди, півонії, яблуневий цвіт. У *Словнику буковинських говірок* подано декілька значень цього слова: 1. Рожевий (колір). Заг. *Руже́ву фустку лиш діучици убирають* (Дорошівці, Заст.). 2. Ружовий синяк, бот. Чортів гриб. Вид отруйного гриба [СБГ, с. 469]. Багатозначність не властива слову *ружевий* говірки села Василів.

Бурачковий – бордовий, темно-червоний колір використовували для вишивання квітів, особливо троянд, щоб підкреслити красу квітки. *Ану дай міні тих бурачкових пацьорок, най си переливають у ружі*. Назву кольору утворено від назви рослини *буряк*. Лексему *буряк* запозичено через польську мову з середньолатинської або італійської; пор. п. *burak*, [*borak*, *borag*], слат. *borāgo* (*borrāgo*), іт. *borragine* [ЕСУМ I, с. 305]. У *Словнику буковинських говірок* *бурачковий* – фіолетово-червоний [СБГ, с. 43].

Гарбузовий – помаранчевий, кольору гарбуза. *Йооой, ти накуплела таких пацьорок: і жєрі, і гарбузові, і червоні*. Слово *гарбузовий* вказує на назву рослини – *гарбуз*, яка запозичена з тюркських мов зі значенням «кабак, кавун»; полов. *харбуз*, *карбуз*, крим.-тат. *къарпуз*, тур. *karpuz*. Прикметник *гарбузовий* утворено за допомогою суфікса *-ов-* та вказує на колір, подібний до забарвлення рослини [ЕСУМ I, с. 472]. Лексема *гарбузовий* має значення «червонувато-жовтий» і є прикметником до слова *гарбуз* [СБГ, с. 68].

Горіховий – світло-коричневий. *Ти побілила так файно у хаті, такий фон дала горіховий*. Лексема *горіховий* аналогічно до попередніх назв кольорів зіставляється з назвою рослини – *горіха*. Етимологи припускають, що це слово праслов'янського походження, але таке припущення є не зовсім ясным: псл. *orěxъ* зіставляється з гр. *ἄρνα* (мн.) «різновид горіхів», алб. *arë* «горіх», лит. *riėšutas* «горіх; горіх ліщиновий»; менш обґрунтоване припущення про доіндоєвропейське (субстратне) походження слова, як і мотивування зв'язку слова з дієсловом *řešiti* «звільняти, відділяти» тим, що

горіх легко зривається [ЕСУМ I, с. 567]. У *Словнику буковинських говірок* назва *горіховий* зафіксована з двома значеннями: 1) коричневий (колір); 2) прикметник до слова *горіх* [СБГ, с. 74].

Кавовий – темно-коричневий. *То, шос затемну кофту ти купила, таку кавову, траба було світлішу.* Лексема *кавовий* зіставляється з іменником *кава*, запозичене з арабської мови за посередництвом турецької і польської: тур. *kahve* «кава» походить від ар. *qahva* «тс.» (початково «сорт легкого вина») утворене від географічної назви *Kaffa* – місцевості в південній Ефіопії, звідки походили торговці кавою. В *Етимологічному словнику* подано й інше значення слова *кава* – вовк, страховище [ЕСУМ II, с. 333]. Лексема *кава* є нормативною для української літературної мови [СУМ IV, с. 65], але в *Словнику буковинських говірок* зафіксовано лексему *кафовий*, *кавовий*, яка має значення «кольору кави, коричневий» [СБГ, с. 180].

Лилійовий – бузковий, світло-фіолетовий. *Купила на базарі вішивати кофту з таким цвітом лилійовим і маками червоними.* Назви *лилійовий*, *ліловий* – це видозмінене запозичення із західноєвропейських мов; фр. *lilas*, ісп. *lilas* походять від ар. *laylak* «бузок» [ЕСУМ III, с. 261]. Лексема *ліліяковий* у *Словнику буковинських говірок* означає «такий, як колір квітки ліліяку» [СБГ, с. 261].

Фіялковий – фіолетовий, кольору фіалки. *На сорочці намальований цвіт лилійовий і цвіт фіялковий, а ще є яблуневий цвіт, такий ружевий...Така файна сорочка вийде, коли вішию.* Слово *фіялковий* мотивується назвою квітки *фіалки* – запозиченням з німецької мови, можливо, через польське посередництво; днп. *viola* «фіалка» зводиться до лат. *viola*, що походить, очевидно, з якоїсь давньої середземноморської мови [ЕСУМ VI, с. 93].

Сливовий – темно-фіолетовий, кольору сливи. *Адис, бери і клади цихво сливових пацьорок у фіялку.* Лексема *сливовий* утворена від назви рослини – слива. Походження цієї назви остаточно не з'ясоване; здебільшого тлумачиться як назва синюватого кольору і зіставляється з лат. *livos*

«синюватий», *livor* «мати синювате забарвлення» [ЕСУМ V, с. 298]. Назва зафіксована у *Словнику української мови* з трьома значеннями: 1) прикм. до *слива*; 2) кольору стиглої сливи; 3) уживається у складі назв окремих шкідників слив та деяких інших плодових дерев [СУМ IX, с. 351].

Слова *горіховий, кавовий, лилійовий, фіялковий, сливовий* відносяться до якісних прикметників.

2.1.3. Лексика на позначення технік вишивання

Візерунки відтворено техніками вишивання. Більшість технік пов'язана з вишиванням нитками. Техніку *пів хреста* використовують у вишивці бісером. Василівчани виплітають з бісеру мереживо внизу буковинської сорочки –*курунку*.

Виокремлюємо номінації технік вишивання у селі Василів: *хрестик, гладь, штопавка, кісочка, пацьорка*.

Хрестик – найпопулярніша техніка вишивання нитками. *Колис моя мама, твоя прабабка, вішила міні файну кофту нитками кольоровими, то її носила і до школи, і на данці*. Хрести вишивають прямими стіжками. Для цієї техніки використовують полотняну тканину. Вишивають хрестиком всі вишиванки: блузи, сорочки, подушки, рушники. Вишивка хрестиком є найдавнішою технікою. Зовнішньо техніка подібна до хреста, назву техніки мотивує слово *хрест*, запозичене з грецької мови через старослов'янську [ЕСУМ VI, с. 209]. Лексема *хрестик* – нормативна для української літературної мови, зменшено-пестлива форма до слова *хрест* [СУМ XI, с. 139]. У говірці слово *хрестик* на позначення техніки вишивання – наслідок семантичного словотвору.

Гладь – техніка, що виконується косими або ж прямими стіжками, які заповнюють візерунок. Гладдю вишивають сорочки та подушки. *У нас у силі гладдю лиш вішивали тайстри, але було що і сорочки вручну*. Слово *гладь* мотивує дієслово *гладити*, яку науковці виводять з псл. *Gladiti*, спорідненим з лит. *glodùs* «такий, що прилягає», *glódžiu, glósti* «гладити», лтс. *glāstu, glāstīt* «тс.» [ЕСУМ I, с. 519]. Слово *гладь* утворене безафіксним

різновидом морфологічного способу: *гладити* – *гладь*. У буковинських говірках фіксуємо два значення лексеми *гладити*: 1) вирівнювати дощечкою глиняні стіни під час мазання; 2) прасувати [СБГ, с. 71].

Штопавка – проколювання голкою тканини. *Як то шили штопавкою...то тако робили маленькі дірочки і з тих дірочок виходили візерунки*. Така техніка поєднується з іншими видами технік: *хрестом*, *гладдю*. Цією технікою вишивають серветки, рушники та подушки. Назва *штопавка* утворена від номінації дії *штопати*. Дослідники вважають, що лексема *штопати* запозичена з голландської мови, мабуть, за посередництвом російської; гол. нн. *stoppen* «затикати, закривати; штопати; начиняти, набивати» споріднене з н. *stopfen* (двн. *stopfōn*) «набивати, начиняти; затикати; штопати, ремонтувати (одяг) [ЕСУМ VI, с. 479]. Лексема *штопати* нормативна, вона має значення «зашивати діру в якій-небудь тканині, виробі і т. ін., переплітаючи нитки тим чи іншим способом; лагодити що-небудь» [СУМ XI, с. 541]. У говірці слово *штопавка* постало внаслідок семантичного словотвору.

Кісочка – вишивання косими стіжками у формі кісочки. *Вишивали у Василеві і кісочкою, то тожже файна буде сорочка*. Таку техніку використовують для вишивання рушників. Техніка нагадує косу, назва техніки походить від назви жіночої зачіски *коса*, яка має праслов'янське походження; псл. *kosa*, пов'язане чергуванням голосних із *česati*; споріднене з лит. *kasà* «коса», лтс. *kasa* «тс.», прус. *kexti* «волосся в косі», дісл. *haddr* (**hazda-*) «жіноча зачіска», ірл. *kass* «кучеряве волосся [ЕСУМ III, с. 48]. Слово *кісочка* в українській літературній мові нормативне, зменшено-пестливе до слова *кіска* [СУМ IV, с. 304]. У говірці назва техніки *кісочка* постало внаслідок семантичного словотвору.

Пацьорка – бісер. *На цю сорочку траба таких багато пацьорок, але то файна сорочка буде*. Лексема *пацьорка* – запозичення з польської мови: п. *raciorki* «чотки, намисто» є формою множини від *raciorek* «молитва; намистинка» (намистинками на чотках відраховується кількість прочитаних

молитов) [ЕСУМ IV, с. 322]. *Словник буковинських говірок* репрезентує декілька значень лексеми *пацьорка*: 1) намисто з бісеру; 2) торочки; 3) обірвані краї одягу, нитки з тканин і трикотажних виробів; 4) *перен.* жаб'яча ікра [СБГ, с. 394]. У говірці лексема однозначна.

2.1.4. Лексика на позначення тканин

Тканини, як і візерунки та техніки, мають свої різновиди: *гебардин, лляна тканина, канва, атлас, шовк, поплін*. Для вишивки бісером найчастіше жінки використовують таку тканину, як *гебардин*. Вона міцна, за рахунок чого утримує вагу бісеру, не обтягуючи візерунок. *Для кофтіу ми беремо гебардин, бо то файна біла тканина*. Назва *гебардин* – запозичення з французької мови через посередництво російської; фр. *gabardine* (вид саржі) походить від ісп. *gabardina* «тс.», яке, в свою чергу, зводиться до фр. ст. *daverdine* «одяг» невідомого походження [ЕСУМ I, с. 444]. Назва *гебардин* відповідає нормам української літературної мови, але має інше значення «шерстяна або бавовняна густа тканина для легких пальт, плащів, костюмів» [СУМ II, с. 7].

Особливістю *лляної тканини* є перш за все її колір. Якщо *гебардин* має білосніжний колір, то *лляна тканина* – тілесний колір, подібний до світло-коричневого. Тепер сукні та сорочки вишивають на лляній тканині. Вважається, що ця тканина не викликає алергічних реакцій у людини. *Раніше лляну тканину брали для шиття мішків і будденок, а тепер я вижу, що і шують плаття, і сорочки*. Тканина виготовлена з льону. Слово *льон* праслов'янського походження: псл. *lьnъ* «льон; льняне волокно» споріднене з лит. *līnas* (мн. *līnai*) «льон», лтс. *lins* (мн. *lini*), прус. *linno* гр. *λίνον*, алб. гег. *līni*, тоск. *liri*, лат. *līnum*, днп. *līn* (нвн. *Lein*) тощо; було переконливе припущення про латинське або германське походження слова у праслов'янській мові; не виключена можливість давнього культурного запозичення у якогось з народів Східної Європи, напр., у скіфів; висловлювалась також гіпотеза про зв'язок з доіндоєвропейським чи з середземноморським субстратом [ЕСУМ III, с. 286].

Для вишивання нитками чудово підійде *канва*. На канві перешивала сорочки, кофти і сумки, а ще виплітала файну курунку у сорочках. Після вишивання витягується кожна нитка окремо. Канва – це переплетені нитки з добре видимими місцями вводу та виводу голки, що створює зручну основу для гарного та рівного хреста. Лексема *канва* має давнє походження. Назва тканини запозичена з французької мови; фр. *canvas* «канва» походить від іт. *canavassio* «тс., ганчірка», зводиться до лат. *cannabis* «конопля» і, далі, до гр. *κάνναβις* «тс.», запозиченого з якогось східного джерела, як і псл. **копорја*, укр. *коно́пля*; р. бр. *канва́*, п. *kanwa*, ч. слц. *kanava* «полотно для вишивання» [ЕСУМ II, с. 362]. Для української літературної мови, назва *канва* нормативна [СУМ IV, с. 87].

У наш час вишивають на *атласі*. Йоой, тепер вішивають сорочку на атласі, то така краса, немож око забрати. Атлас не має таких видимих зручних місць для вишивки, як канва, але ця тканина чудово підходить для вишивання бісером. Завдяки структурі цієї тканини вишиванка виглядає гарною та незвичайною. Назва *атлас* запозичена з тюркських мов; тур. *atlaz*, *atlas*, каз., башк. *атлас* походять від ар. *atlas* «гладкий, рівний», утвореного від *talas* «гладити»; в українську й російську мови слово могло прийти через польське або німецьке посередництво (нім. *Atlas*) [ЕСУМ I, с. 96]. Слово *атлас* нормативне в українській літературній мові [СУМ I, с. 70].

Шовк є натуральною тканиною, на якій також вишивають рушники та сорочки. Вона добре відбиває світло, завдяки чому має гарний блиск. Файні і юбки шовкові, і кофти, і сорочки – всьо файне шовкове і ця тканина легка. Щодо походження лексеми *шовк*, то дослідники не мають одностайної думки. Можливо, назва походить від дісл. *silki* «шовк» або двн. *silecho* чи дангл. *sioluc* «тс.», які за посередництвом лат. *sēricum* «шовк», *sērīcus* «шовковий». Існує також припущення про запозичення др. *шьлкъ* з якоїсь східної мови і про слов'янське походження дісл. *silki*, дангл. *sioluk*; є припущення зв'язку між *шьлкъ* і монг. *sirkek* [ЕСУМ VI, с. 451].

Раніше василівчани широко використовували *поплін* – це тканина з натуральних волокон, яка є екологічно чистою і не шкідливою для людини. *Поплін тепер уже не модна тканина, то колис з неї шили кожухи.* Здебільшого з неї вишивали буковинські жіночі та чоловічі сорочки, крайки й тайстри. Припускають, що слово *поплін* запозичене з французької мови; фр. *popeline* «тс.», походить від англ. *poplin*, яке зводиться до фр. *rapeline*, походить від іт. *rapalino* (жін. р. *rapalina*), букв. *папський*, похідного від *rara* «папа (римський)»; ймовірно, свою назву тканина одержала від того, що її почали виготовляти в Авіньйоні за часів, коли він був резиденцією папи [ЕСУМ IV, с. 518]. Лексема *поплін* нормативна в українській літературній мові [СУМ VIII, с. 210].

Назви тканин побутують у літературній та діалектній мовах, але деякі слова у говірці відрізняються від літературної мови.

2.1.5. Лексика на позначення частин сорочки та горботки

Сорочка та горботка – одяг буковинців. Жінки носили їх у святкові дні та будні. Сорочки були двох типів: *святкова та будденка*.

Святкова – сорочка, яку одягала наречена, носили у свята: на Різдво, Великдень, Зелені свята, у неділю. *Якраз на Різдво уберу святкову сорочку, щоб піти на данці.* Назва *святкова* – субстантивований прикметник.

Будденка – це сорочка, яку одягала господиня у будні дні, коли працювала на полі, біля будинку, у саду. *У будний день убирали будденку, то не дуже вішивали, більше було білого полотна, невішитого.* Ця назва, очевидно, походить від слова *будень*, яке є результатом гаплогії словосполучення *budъnъ dъnъ* «робочий день», у якому *budъnъ* пов'язане з *buditi* «будити (зі сну, в тому числі і до роботи)»; пор. укр. *б'удній* «буденний», болг. *б'уден* «бадьорий, пильний», слн. *b'iden* «бадьорий, веселий» [ЕСУМ I, с. 278]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано варіанти назви *будденка* – *будинка, буддивка, буддевка* – буденна сорочка [СБГ, с. 41]. Слово є універбативом: *будденка* – сорочка у будній день.

Відповідно до призначення, сорочки відрізнялися розмірами вишитих орнаментів. Святкова сорочка мала широкий орнамент, була майже вся вишитою. Будденка мала невеликий орнамент, на ній багато незашитого полотна.

Сорочки та горботки мають окремі елементи. Умовно їх поділяємо на верхню частину та нижню частину. Серед елементів верхньої частини сорочки: *пазушник, заплічка, підпашник, лівЕра, вінок, курунка*.

Пазушник – елемент верхньої частини сорочки, горловина. *Пазушник* *шили у різних формах: круглий, дзвунка, квіточка, квадрат*. Слово *пазушник* утворено від слова *пазуха* суфіксальним способом, суфіксом *-ник*. Точного походження назви *пазуха* немає. Маловірогідна гіпотеза про зв'язок псл. *razdixa* з *duxъ* «дух»; припускалося, що в праслов'янській мові, поряд з формою *razdixa*, існувала форма *roduxa*, яка з часом стала сприйматися як *roduxa*; непереконлива гіпотетично реконструйована розширена форма *radzdixa*, як і припущення про діалектну зміну на слов'янському ґрунті *zd* у *z* [ЕСУМ IV, с. 255]. У говірці лексема *пазуха* однозначна, а у буковинських говірках – багатозначна: 1) чоловіча зйомна вишивка, якою тимчасово оздоблювали на вихідний день чи на свято буденну сорочку; 2) вишита смужка полотна, яка нашивається на святкову сорочку; 3) святкова чоловіча чи жіноча сорочка з оздобленим вишивкою пазушним розрізом [СБГ, с. 377].

Заплічка – елемент верхньої частини сорочки, плече. *Заплічки* *обишивалиси рєдом пацьорок і ниткоу муленкоу*. Назва *заплічка* утворена від слова *плече* префіксально-суфіксальним способом з додаванням префікса *за-* та суфікса *-к-*. Лексема *плече* має праслов'янське походження; псл. *pletje* (*plet'e*) «плече», споріднене з ірл. *leithe* (*pletjā*) «лопатка» [ЕСУМ IV, с. 442]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано лексему *заплічка* – дві симетрично вишиті лиштви, що прикрашають верхні жіночі сорочки на грудях і плечах [СБГ, с. 138].

Підпашник – частина тканини, зшита під пахвами. *Підпашники* тожже зашивалися тканинов, щоб не протиралися скоро. Лексема *підпашник* утворена префіксально-суфіксальним різновидом морфологічного способу словотвору (префікс *під-* та суфікс *-ник-*). Назва походить від слова *пахви*, яке загальноприйнятої етимології не має; з огляду на ч. *paždí* «пахва», *paže* «рука», слц. *podpažie* «пахва», вл. нл. *paža*, *ródpaža* «тс.», слц. *podpažišie*, *podpažie* «пахва» пов'язувалось із *пазуха* [ЕСУМ IV, с. 319]. У буковинських говірках зафіксовано лексему *підпашник* з двома значеннями: 1) невеличкий квадратний клинець під рукавом чоловічої й жіночої сорочки; 2) шматок тканини, який пришивають зсередини рукава, щоб запобігти псуванню одягу потом, *підпаховник* [СБГ, с. 420].

ЛівЕра – вишиті вставки, які прикріплюються до пазухи та оздоблюються мереживом – курункою. *На ліверах* шили такий самий візерунок як на сорочці: могли бути ружі, півонії або лілії. Ця назва вживається лише у мовленні мешканців села Василів, отже, має статус регіоналізму, у *Словнику буковинських говірок* вона не зафіксована.

Вінок – найбільш вишита частина, що знаходиться на грудях. *Якщо на світковій сорочці був вінок дуже забитий, то на будденці* шили *ледецька* *шо тих квіток*. Слово *вінок* у цій групі слів функціонує у вторинній номінативній функції. У первинній номінативній функції слово *вінок* «коло, сплетене з квітів, листя та гілок» мотивує дія *вінчати*. Слово *вінок* має праслов'янське походження; псл. *věpъсь*, *věpъкъ* споріднене з лит. *vainikas* «вінок», лтс. *vainuks* «тс.» [ЕСУМ I, с. 400].

Пазуха, лівера, вінок, заплічка, підпашник утворюють *стан* – верхню частину сорочки від плечей до пояса, який вишивався спочатку без рукавів. *Стан* шили дуже по-багатому: багато квіток різних, листі, пупчиків від квіток. Рукави вишивали окремо і потім пришивали до стану. Особливістю буковинської сорочки було те, що внизу до рукавів плели мереживо – курунку і біля нього *циркували* полотно – витягували окремі тонкі нитки білого полотна. В *Етимологічному словнику української мови* подано

декілька значень цієї лексеми: тулуб, корпус, талія; верхня частина жіночої сорочки; стоянка; обставини; (іст.) адміністративно-поліцейський підрозділ; соціальна група; технічний пристрій; станок. Назва має литовське походження, однак запозичене зі слов'янських мов; лит. *stónas* «стан (життєвий)» споріднене з дінд. *sthānam* «місце, місцеперебування»; псл. *stanъ*, пов'язане з дієсловом *stati* «стати» [ЕСУМ V, с. 394]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано лексему *стан* з таким же значенням [СБГ, с. 517].

Курунка – мережка, мереживо. *Наші газдині добре уміють плести курунку до сорочки.* Назва запозичена з білоруської мови; бр. *карўнкі* «мереживо», як і укр. [корóнка] «ажурна тканина», походить від п. [korunka] «мереживо», пов'язане зі словом *корона* [ЕСУМ II, с. 397]. Лексема *корунка*, *курунка*, за *Словником буковинських говірок*, означає «мереживо» і «тасьма» [СБГ, с. 225].

Нижню частину сорочки формують: *юбка, підтічка.*

Юбка – нижня частина полотна, яка залишалася не вишитою. *На юбці тошо шили шлерочку унизу, то всьо було біле незашите полотно.* Лексема *юбка* за німецьким та французьким посередництвом запозичена з італійської мови; свн. *jorre, jurre* «куртка; спідниця», фр. ст. *jure* «тс.» походять від іт. *giuppa* «безрукавка», джерелом якого є ар. *ḡubba* «нижній одяг із бавовняної тканини» [ЕСУМ VI, с. 523]. У *Словнику буковинських говірок* слово *юбка* означає «спідниця, пошита з чотирьох чи шести клинів» [СБГ, с. 683].

Підтічка – вишитий найнижчий елемент сорочки. *На підтічці вішивали тоже квітки, але то були лиш маленькі квітки, бо то лиш був вузький шнурочок.* На підтічці, як і на грудях, вишивали вузький вінок. Внизу господиня плела мереживо із бісеру і циркувала полотно. Назва *підтічка* утворена від дієслова *підточити, надточити* «доточити, подовжити приєднанням додаткової частини; приєднати для подовження», яке має праслов'янське походження; псл. *točiti* «притикати, приставляти»

[ЕСУМ IV, с. 28]. Лексема нормативна в українській літературній мові [СУМ VI, с. 516], а у говірці села Василів – це фонетичний діалектизм.

Горботка – чорна плахта, на якій господині малювали візерунки милом і вишивали їх бісером. *Для горботки узели чорне полотно, малювали на полотні милом і так вішивали.* Завдяки такій техніці вишивання, господиням легше прошивати стіжки з бісеру на чорній тканині. Лексема *горботка* запозичена з польської мови; п.*chorbot* «мереживо, (жіночі) прикраси», ст. *forbota, forbot, forboty, forbotki* (мн.) «тс.» походять, очевидно, від ісп. *farpado* «бахромчатий, торочкуватий» [ЕСУМ I, с. 563]. У буковинських говірках *горботка* – вид плаhti, витканої з різнокольорових ниток, обгортка [СБГ, с. 74].

Горботку василівчани вишивали на чорному міцному полотні. Техніка вишивання горботки подібна до техніки вишивки гладдю. Її, як і гладь, прошивали косими та прямими стіжками з бісеру, в результаті чого утворювалися гарні квіти та листки. Горботка складається з *спідниці* та *баєрка*.

Баєрок – пояс, який зав'язували на спідницю на талії. *Для того, щоб горботка не спадала, то в'їзали на талію баєрок, такий пояс.* В *Етимологічному словнику* подана назва *байор*, запозичена з румунської мови, очевидно, через польське посередництво; рум. *báier(ă)* «шнурок, тасьма» виводиться з лат. *bajulus* «носій» неясного походження або з лат. *varius* «різнобарвний». Етимологи виводять менш переконливе припущення про запозичення через польську мову з італійської (іт. *bagliore* «блиск») [ЕСУМ I, с. 117]. У *Словнику буковинських говірок* репрезентовано фонетичні варіанти лексеми – *баюр, байор, баєр, баяр* – вид вузького пояса, витканого з різнокольорових ниток [СБГ, с. 27].

На весіллі наречена була одягнена замість горботки у *катріну* – чорну спідницю, вишиту нитками. *Колис як си відавала діучина, то убирала на весіле катріну, вона була віткана або вішита нитками, то тоже була файна спідниці.* Техніка вишивання катрінци дещо відрізнялася від

горботки, її вишивали гладдю. Іноді цю плахту ткали. Лексема *катрінца*, ймовірно, має румунське походження; рум. *Katrina* походить від гр. *καθαρός* [ЕСУМ II, с. 406]. У буковинських говірках лексема *катрінца* – вид плахти, витканої з різнокольорових ниток [СБГ, с. 193].

Серед вишитого жіночого одягу виділяємо також *нагрудник*. У говірці села Василів *нагрудник* – вишитий жилет з хутра. *Якщо узимі си віддавали, то убирали ше нагрудник, його вішивали або пацьорками, або нитками*. Раніше василівчани зшивали нагрудники із справжньої шкіри, яку перефарбовували у білий колір, та хутра тхорів. На таких жилетах не було жодної вишивки. У наш час вишивають вінки, як на буковинських сорочках, що робить нагрудник вишуканим. Назва утворена префіксально-суфіксальним способом, мотивується словом *груди* праслов'янського походження, походить від слова *грудь* (псл. *grǫdъ*) [ЕСУМ I, с. 604]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано декілька значень назви *нагрудник*: 1) безрукавий кожушок, оздоблений хутром; 2) орнаментальна вишивка на грудній частині сорочки; 3) основна частина кінської зброї [СБГ, с. 309].

Щодо чоловічого одягу, то тут поширеною назвою є *вішита сорочка*. Чоловіча вишита сорочка складалася із кількох елементів: *ковніра, манжет, стану та крайки*.

Ковнір – комірєць. У чоловіків вішивали лиш спереду візерунок, *ковнір і манжета*. Лексема *ковнір* є фонетичним відповідником до слова *комір* «смужка в одязі коло шиї», фонетичний діалектизм. Слово *комір* – запозичення з польської мови; п. *kołnierz* «комір», як і вл. *kornar*, схв. *кòлијер, кòлїр* «тс.», слн. *kolér* «тс.; верхня планка ярма», походить від свн. *kolner (koller, kollier)* «комір, хомут», яке через фр. ст. *collier* «частина обладунку, що закриває шию; ошийник; хомут» зводиться до слат. *collare (collarium)* «комір; оздоба на шию; ошийник», що походить від лат. *collum* «шия», спорідненого з гот. двн. дангл. *hals* «тс.» [ЕСУМ II, с. 532]. Слово зареєстроване в СБГ [СБГ, с. 214].

Комірець мав такі різновиди: *стойка, загнЕний ковнір*.

Стойка – комірець без загинання тканини. До такого комірця господиня пришивала *китиці* – прикраси у вигляді жмутка ниток або шнурків. У чоловічій сорочці, коли її шишили, то робили *файну стоїчку* і пришивали до неї маленькі *китички*, шоп *потім зав'язувати*. Оздоблювали голівку такої китиці бісером, якщо сорочка була вишита бісером. Якщо сорочка вишита нитками, то китиці не прикрашали бісером. Лексема *китиці* походить з праслов'янської мови; псл. *kyta* «гроно; пук, в'язка» споріднене з лит. *kutis* «пасмо волосся» (пор. слн. *kíta* «коса; пук, в'язка льону»), яке зводиться до іє. *kūpta-* з коренем *kūr-*, що пов'язується також з *čubъ*, укр. *чуб*; зіставляється ще з лит. *skūsti* «скребти», *skūtas* «клапоть»; менш переконливе пов'язання з лат. *cicūta* «болиголов» [ЕСУМ II, с. 439]. Слово *китиця* є нормативним в українській літературній мові [СУМ IV, с. 155].

ЗагнЕний ковнір – комірець, подібний до звичайної сорочки. *Хто не любив стоїчку у сорочці, то робили загнЕий коунір, таяк у простій чоловічій сорочці і то всьо вишивали*. До такого комірця не пришивали китиці. Назва-словосполучення утворена аналітичним словотвором, до якої входить дієприкметник від дієслова *загнути* із наголошеним суфіксом *загнЕний*.

Крайка – вишитий пояс, яким підв'язували чоловічу сорочку. *Якшо діучину підперізували баєрком, то хлопці – крайков*. Чоловічу сорочку орнаментували рослинами (жолудями, квітами та калиною) та геометричними фігурами. Орнамент вишивали різноманітними кольорами: від повністю блакитного, зеленого до різнокольорового або чорно-червоного. Крайку вишивали таким самим орнаментом, що й стан у сорочці. Лексема *крайка* утворена від слова *край*, в *Етимологічному словнику української мови* серед словотвірних та фонетичних відповідників до *край* подано тлумачення «*крайка* – крайня частина; вузька смужка по краях тканини; пояс із кольорової пряжі (первісно з обірваної кайми)». Лексема *край* має праслов'янське походження; псл. **krajъ*, похідне від *krojiti*

«кроїти» з первісним значенням «відрізок, обрізок» [ЕСУМ III, с. 73]. У буковинських говірках *крайка* «широкий пояс, витканий з різнокольорових ниток» [СБГ, с. 230].

Тож лексика вишивання у говірці села Василів становить розгалужену мікросистему.

2.2. Лексика ткацтва

Ткацтво було одним із важливих напрямків національної культури. Його можна віднести як до господарської діяльності, так і до народного мистецтва. У селі Василів це ремесло мало велику користь: люди ткали не тільки тканини для побуту, але і повсякденний одяг.

У наш час ткацтво втратило свою популярність, тепер люди мають можливість придбати тканини, постільну білизну, одяг у крамницях. Але мешканці села Василів не забули той час, коли господині невпинно ткали всім членам сім'ї святкову сорочку на Великдень або Трійцю. *Памнітаю ті часи, коли газдині замочували колонні у Дністри, вісушували і ткали с того файні сорочки, сподні, налавники, абис було файно у хаті на Паску*, – розповідає жителька села Василів Гривул Василина Василівна.

Ремісничу лексику ткацтва формують: назви приладів для ткацтва та їх частин; назви матеріалів для ткацтва; назви одягу і тканин, виготовлених ткачами.

2.2.1 Назви приладів для ткацтва та їх частин

До цієї групи належить мовні одиниці: *варстат, терлиці, згребло, самотока, човник, качечки, бердо*.

Варстат – верстат. Потім вже ті мітки давали до людини, що мала *варстат* ручний, *гребінки такі, бердо*. *Верстат* – запозичення з польської мови; п. *warsztat*, ст. *warsztat, warstat* (XVI ст.) походить від нвн. *Werkstatt* «місце праці, майстерня», утвореного з *Werk* «праця» (*wirken* «працювати»), спорідненого з гр. *ἔργον* «праця», *ὄργανον* «знаряддя», ав. *varəz-* «працювати», і *statt* (*Stätte* «місце»), пов'язаного з *stehen* «стояти»,

спорідненим з лат. *stare* «тс.», псл. *stati*, укр. *ста́ти* [ЕСУМ I, с. 357]. У буковинських говірках це слово двозначне: 1) столярна майстерня; 2) верстат [СБГ, с. 48]. Фонетичний варіант *варстат* ближчий до мови-донара *верстат*.

Терлиці – елемент ткацького верстата, яким терли сухі коноплі або льон. Вони [коноплі] повісисяють, тий уже береси додому, а дома була така зроблена терлиці (станок такий). Слово утворене від дієслова *терти*, яке має праслов'янські корені; псл. *terti* «терти», споріднене з лит. *trinti* «тс.», *tirti* «досліджувати, вивчати», лтс. *trīt* «гострити; терти», вірм. *t'rem* «мішу тісто», лат. *tero*, *-ere* «терти», *terebra* «свердло», гр. *τείρω* «мучу» [ЕСУМ V, с. 558]. У говірці *терлиці* – це фонетичний діалектизм: звук [a] реалізується звуком [i].

Згребло – нижня поздовжня перекладина, що має вигляд широкої дошки. Тоди це повісмо йшло на згребло. Назва є запозиченням з польської мови; п. *zgrzebło* «скребло, скребниця» походить від *grzebać* «ворушити, рити», спорідненого з укр. *гребті́* [ЕСУМ II, с. 253]. Лексема *згребло* із фонетичними варіантами *жгребло*, *згребла* у буковинських говірках має значення «скребниця» [СБГ, с. 158], а в українській літературній мові «скребло» [СУМ III, с. 523].

Самотока – нижня поперечна перекладина. Тоди ті мітки змотували знов на клубки, але був такий станок, називавси самотока: три ніжки, збиті докупи, угорі був болт зилізний, а ці підставки були дві, вони були на перехрестях. Самотока – складне утворення з основ займенника *сам* і дієслова *точі́ти* (ст.) «кружляти; котити» [ЕСУМ V, с. 175]. У буковинських говірках *самотока* – пристрій для змотування ниток у мітки, на клубки [СБГ, с. 476].

Човник – дерев'яна колодочка з шпулею, до якої кріпиться нитка. Тогоди ті клубки уже кольорові несли до жінки, яка ткала на варстаті і вона вже намотувала на ті човники і робила верені, налавники. Елемент ткацького верстату, очевидно, за своїм зовнішнім виглядом, схожий на

човен, тобто веслове судно. Лексема *човен* походить з праслов'янської мови; псл. *čъlnъ (kьlnъ)* споріднене з лит. *kėlmas* «стовбур дерева», лтс. *sėlms* «тс.», двн. *scalm* «корабель», дісл. *kjill, skalpr* «тс.», снн. *holm* «поперечна балка», дангл. *helma* «рукоятка рульового весла», гр. *σκαλμός* «кілок для весла» [ЕСУМ VI, с. 336]. У *Словнику буковинських говірок* подано два значення лексеми *човник*: 1) ківш з довгим держакон, яким дістають воду, щоб напиться; 2) коноплянка, співучий птах ряду горопцеподібних [СБГ, с. 648]. Назва *човник* зі зменшено-пестливим значенням зафіксована в *Словнику української мови* [СУМ XI, с. 347]. У буковинських говірках слово *човник* – семантичний діалектизм.

Качечки – короткі бруски, між якими закріплені підніжки. Там були дірочки і качечки, прироблені з дерева, що на то натігалиси ті мітки і людина, та господиня змотувала на клубки, то си крутило і мотало на клубки. Схожість елемента верстата з птахом послугувало використанню слова *качки* у вторинній номінативній функції (семантичний діалектизм). Слово *качка* має польське походження; п. *kaczka*, ч. слц. вл. *kačka*, нл. *kaska, kasa*. Однак, тлумачення східнослов'янських форм як запозичених з польської мови недостатньо обґрунтоване [ЕСУМ II, с. 409]. У говірках Буковини лексема *качки* «частина самотоки, кожен із чотирьох вертикальних стоячків, що вставляється в белце» або ж «частина дишла, яка притримує нашилники» [СБГ, с. 194].

Бердо – елемент у верстаті, що нагадує гребінь. Потім вже ті мітки давали до людини, що мала варстат ручний, гребінки такі, бердо. Щодо походження цієї лексеми було багато версій. Найбільш логічна думка, що ця назва походить з праслов'янської мови (псл. **bʳdo*). Гіпотеза про походження слов'янського і латинського слова з германських мов безпідставна; деякі дослідники через праформу **bheredh-* зіставляють з дінд. *bardhakaḥ* «який відрізує, стриже», гр. *πέρθω* «руйную», лат. *fortex* «ножиці»; слов'янська назва виводиться також від праформи **bhrdom* із значенням «вістря, грань» і пов'язується з дісл. *barða*, двн. *barta* «сокира»

[ЕСУМ I, с. 169]. Ця назва зафіксована в українській літературній мові [СУМ I, с. 158].

2.2.2 Назви матеріалів для ткацтва

До лексико-семантичної групи назв матеріалів для ткацтва відносимо: *повісμο, колонні*.

Повісμο – тканина із тонких ниток для виготовлення сорочок. *Тоди віходило повісμο си називало таяк то шо. Тогоди це таяк було належало до полотна.* На думку етимологів, назва має праслов'янські корені; псл. *rověsъto* «пасмо, пряжа; пучок, жмут обробленого льону або коноплі», пов'язане з *rověsiti* «повісити», семантично видозміненим під впливом *vězati* «в'язати» [ЕСУМ IV, с. 468]. У говірці *повісμο* – семантичний діалектизм: в літературній мові *повісμο* – пучок конопель або льону, готовий для прядіння [СУМ VI, с. 675], а у говірці села Василів – тканина.

Колонні – конопля. *Сіяли колонні і ті колонні коли зацвили, віросли там вони мають, ну може з півтора метра чи кілька, їх ішли мИкати.* Науковці висловили декілька припущень щодо етимології цієї лексеми. Найвідповіднішим вважається праслов'янське походження (псл. **konopŕja* «коноплі», **konopŕь*). Деякі етимологи вважають, що це слово запозичене з невідомого джерела, як і пгерм. **hanapa-* (двн. *hanaf*), гр. *κάνναβις* «тс.». Також припускається запозичення в праслов'янську мову з народної латині (нар.-лат. **saparīs* чи **sapnarius* від гр. *κάνναβις*) [ЕСУМ II, с. 553]. У буковинських говірках слово *колонні* постало в результаті метатези: звук [л] стоїть на місці звука [н], до того ж це морфологічний діалектизм (множинна назва).

2.2.3 Назви одягу і тканин, виготовлених ткачами

Виокремлюємо різновиди одягу і тканин, виготовлених ткачами: *вереня, гачі, зАпаска, полотно, горботка, сардак*.

Вереня – невеликий витканий килим. *Коли це всьо закінчено було, ну, хотіли кольорових, наприклад, верений, то купували фарбу і це вімочували.* Лексема має праслов'янське походження; псл. **verta*, **verto* очевидно,

пов'язане з псл. **verti* «засовувати, ховати», спорідненим з лит. *virtinė* «в'язка», *vėrti* «відчиняти, зачиняти», гр. *ἀορτή* «сакви; аорта» [ЕСУМ I, с. 354]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано слово *вереня, верень* – рядно (переважно з вовни або переткане вовною) [СБГ, с. 49].

Гачі – чоловічі штани. З того можна було пошити *гачі* – сподні чоловікови. Етимологію щодо цього слова не встановлено. Вірогідним є пов'язання з псл. **gatiŋi* «прикривати», укр. *гатіти* як про нижній одяг первісного типу пов'язки, що закривав певні частини тіла; псл. **gatja* (одн.), **gatjě* (дв.) підтверджується старими запозиченнями в фінно-угорських мовах (пор. фін. *kaattio* «штани», уг. *gatyá* «кальсьони, селянські штани») [ЕСУМ I, с. 483]. У *буковинських говірках* *гачі* – верхні чоловічі штани з сукна домашнього виробу [СБГ, с. 69].

Запаска – жіночий одяг у вигляді шматка тканини, що використовується замість спідниці. *Колис ткали такі запаски, що уперізувалися і ходили кожен день коло хати*. Слово, очевидно, походить від слова *пас*, що означає «пояс», запозичене з польської мови; п. *pas* «пояс», як і ч. слц. слн. *pás*, вл. нл. *pas*, схв. *pâs* «тс.», є результатом випадіння *j* між голосними *o* та *a* і стягнення цих голосних у основі, яка зводиться до псл. *rojasъ* «пояс» [ЕСУМ IV, с. 302]. У *Словнику буковинських говірок* слово *Запаска* «фартух» [СБГ, с. 138]. У СУМ лексема *запаска* зареєстрована двома значеннями (як у *говірці* та в СБГ) [СУМ III, с. 247].

Полотно – конопляна або лляна тканина. *То з цих ниток віробляли полотно для сорочок, а з цього - верені*. Етимологи виводять цю лексему з праслов'янської мови; псл. **poltъno* «лляна тканина» споріднене з дінд. *paŋaŋ* «тканина, одяг, покривало, картина», а також, можливо, з свн. *valte* (*valde*) «тканина для обгортання одягу», алб. *palë* «складка; ряд, низка» [ЕСУМ IV, с. 502]. У *буковинських говірках* лексема двозначна: 1) робоча площа коси від леза до рубця, пилки; 2) вид риболовної снасті, різновид волоки [СБГ, с. 443].

Горботка – чорна плахта, виткана з різнокольорових ниток. *На світА* жінки ткали *горботки*, для того щоб мали у чому піти на данці.

Сардак – зимова куртка. Зими колис були холодні, не таяк тепер, тому ткали спеціальні *сардаки*, щоб тепло убиратиси. Слово *сардак* походить з турецької мови (тур. *şirdag, şerdak*) [ЕСУМ V, с. 217]. У буковинських говірках слово *сардак* має декілька значень: 1) рід теплого верхнього жіночого та чоловічого одягу з грубого домотканного сукна; 2) верхній святковий одяг з домотканого сукна, оздоблений різнокольоровими шnurками чи вишивкою; 3) верхній одяг (куртка) з домотканого сукна без рукавів з вовняним начосом [СБГ, с. 477].

Отож, лексику ткацтва формують застарілі слова, вони цінні тим, що відображають культуру, яка відійшла у минуле.

Отже, ознакою професійного діалектного мовлення є реміснича лексика, або лексика ремесел. У селі Василів поширені такі жіночі ремесла: *вишивання, ткацтво*.

Лексика *вишивання* представлена семантичними групами: *візерунки, кольори, техніки вишивання, тканини, частини сорочки та горботки*.

Реміснича лексика *ткацтва* репрезентує назвами приладів та їх частин для ткацтва; назвами матеріалів, потрібних для ткацтва; назвами одягу і тканин, які виготовляли ткачі.

Серед лексем на позначення вишивання наявні фонетичні діалектизми (*лилий, жєрий, підтічка, баєрок*), семантичні діалектизми (*хрестик, штопавка, кісочка, вінок*), аналітична назва *загнЕний ковнір*, універбатив *будденка* та регіоналізм *лівЕра*.

РОЗДІЛ III

ЛЕКСИКА РЕМЕСЕЛ ГОВІРКИ СЕЛА ВАСИЛІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЧОЛОВІЧОЮ ПРАЦЕЮ

У цій частині наукової роботи розглядаємо лексику чоловічих ремесел: ковальства, будівництва та ювелірної справи.

3.1. Лексика ковальства

Ще донедавна не менш важливим ремеслом для людей було ковальство. Якщо найбільш поширеною справою серед жінок було вишивання, то серед чоловіків найпоширенішим ремеслом, яке приносило велику користь господарствам, – ковальство. Село Василів славалося кількістю ковалів та столярів. Не дивно, адже раніше майже у кожному господарстві були коні, яким треба зробити підкови. Ковалі виготовляли не тільки підкови для коней, але й різні предмети побуту, інтер'єру та інструменти для будівництва. Серед відомих ковалів у селі Василів був Левіцький Микола. Він вдома мав окрему кімнату, де знаходився спеціальний столик, станок, полиці з його найкращими роботами. Миколу в селі дуже поважали люди за його нелегку працю та якісну роботу. Як зазначає Гривул Василина Василівна: *Кольо всьо умів робити, шо попросиш, то він зробит. Люди попросі підкувати конє, то він підкує, зробити ковану фіртку або браму - зробит. Видно, шо чоловік любив своє діло.*

Реміснича лексика *ковальства* поділяється на такі угруповання: назви предметів побуту, виготовлених ковалями; назви предметів для догляду за худобою; назви предметів для будівництва та назви будівель; назви інструментів коваля та елементів кузні.

3.1.1 Назви предметів побуту, виготовлених ковалями

Назви предметів побуту, виготовлених ковалями: *кавуш, кофля, путня, рафа, станок, тереб'єчка*

Кавуш – металевий горщик. *Для мішанні ціменту купив жилізний кавуш, шуфлю і тачку.* Лексема запозичена з молдавської мови; молд. *кэуш* «дерев'яний черпак; велика ложка; совок» виводиться від укр. *ківш* (род. в. *ковша*), р. *ковш* [ЕСУМ II, с. 407]. У *Словнику буковинських говірок* слово у фонетичних варіантах *кавуш, кауш* має 5 значень: 1) дерев'яний черпак для води; 2) коряк для годівлі свійської птиці; 3) дерев'яна ступка, у якій товчуть часник і сало; 4) дерев'яний совок для сипких речовин; 5) дерев'яна мірка для зерна [СБГ, с. 181].

Кофля – ополонник. *Озми кофлю, черпни борщю.* Етимологи вважають, що це результат контамінації п. *chochla* «ополоник» (або укр. [хóхля] «тс.») і п. ст. *kofel* «кухоль», що відбулася у польських або суміжних з ними українських говірках [ЕСУМ III, с. 62]. Лексема *кофля* побутує у буковинських говірках з тим самим значенням [СБГ, с. 228].

Путня – відро. *Понаскладували тут цихво путень, шо нема куда пройти до хати.* Загальноприйнятої етимології щодо слова *путня* немає. Етимологи вважають це слово запозиченим через польське посередництво з давньоверхньонімецької мови; двн. *butina* (*putina*), свн. *butten*, нвн. *Bütte* «діжка, чан» (баварське [*putten*] «тс.») походять від лат. *butina*, гр. *πυτίνη* «оплетена пляшка» [ЕСУМ IV, с. 641]. Лексема *путня* активно використовується у буковинських говірках [СБГ, с. 447].

Рафа – решето з великими дірками для сіяння зерна. *Цього року таких багато фасуль назбирали, перемолотили їх і пересіяли через рафу.* Лексема *рафа* запозичена з німецької мови через польське посередництво; нвн. *Raufe* «годівничка, ясла», пов'язане з дієсловом *raufen* «рвати, шарпати», спорідненим з дангл. *rīpan* (англ. *rip*) «рвати, смикати», гот. *raupjan* «вискубувати, висмикувати»; п. *rafa* «терлиця, решето» [ЕСУМ V, с. 31]. Декілька значень лексеми *рафа* зафіксовано у *Словнику буковинських говірок*: 1) обід колеса у воза; 2) ковальський пристрій, на якому набивають шини на колесо; 3) одна з двох поперечних планок у бороні, що сполучають поздовжні бруски з зубами; 4) решето з великими дірками [СБГ, с. 451].

Станок – пристрій та елемент у січкарні, за допомогою якого дрібно нарізають сіно. *Добру січкарню купили, щай такий станок потужний Кольо скував, що махом сіно ріже*. Ймовірно, що назва *станок* утворена від слова *стан* за допомогою суфікса *-ок-*. У буковинських говірках слово *станок* має два значення: 1) те саме, що *стан*; 2) частина січкарні, до якої кріпляться ножі [СБГ, с. 517].

Тереб'єчка – ручний прилад для відділення зерна кукурудзи. *Іди озми тереб'єчку і натерби курудзів, бо нема що курум дати їсти*. Лексему утворено від дієслова *теребити*. Слово *теребити* в *Етимологічному словнику* має значення «очищати, оббирати, м'яти», походить з праслов'янської мови; псл. **terbiti* «чистити, очищати», утворене від основи **ter(-ti)* «терти». В етимологів є багато припущень щодо зв'язків цієї лексики з іншомовними відповідниками, зокрема припускають зв'язок з лат. *trabs* «колода, брус, балка», гот. *þauþr* «маєток», дн. *dorf* «селище», гр. *τέρεμνον* «хата, дім», лит. *trobà* «тс.», а також з лит. *tyras* «чистий», лтс. *tīrs* «тс.», однак вони помилкові [ЕСУМ V, с. 558]. У *Словнику буковинських говірок* *тереб'єчка* – прилад для відділення зерна кукурудзи від качана або для другого биття конопель [СБГ, с. 543]. У говірці слово *тереб'єчка* – фонетичний діалектизм.

3.1.2. Назви предметів для догляду за худобою, виготовлених ковалями

Назви предметів для догляду за худобою, виготовлених ковалями: *жгребло, приколинь, ланц, кулко*.

Жгребло – щітка для розчісування корів. *Корову траба розчісувати, для цього є жгребло*. Назва запозичена з польської мови; п. *zgrzebło* «скребло, скребниця» походить від *grzebać* «ворушити, рити», спорідненого з укр. *гребті́* [ЕСУМ II, с. 253]. У буковинських говірках *жгребло* – скребниця [СБГ, с. 158],

Приколинь – кілок з мотузкою, яким прив'язують корів на пасовиську. *Бис прив'язала корову тим приколиним на пасовиску, щоб вона напасласи*. В *Етимологічному словнику української мови* лексема *прикорень* «кілок для

припону свійських тварин» є результатом видозміни форми [*при́колень*] «тс.», від *кіл*, під впливом *при́корень* «частина стовбура біля кореня, пень», [*при́корінь*] «тс.» [ЕСУМ IV, с. 571]. У буковинських говірках зареєстрований фонетичний варіант *приколінь* з тим же значенням [СБГ, с. 445]

Ланц – ланцюг, який в'яжуть корові на роги. *Купила новий ланц корові на роги, щоб гонити пасти на пасовиско, бо старий уже пірвавси.* Існує кілька версій походження цієї лексеми. По-перше, слово вважається зворотним запозиченням у слов'янських мовах з угорської (уг. *lánc* «ланцюг») або румунської (рум. *lanț* «тс.»). По-друге, найімовірніше, воно виникло в результаті ускладнення суфіксом *-ць, -ець* (*-с, -ес*) запозиченого свн. *lanne* «ланцюг». По-третє, висловлювалося припущення про запозичення ще в праслов'янську мову. По-четверте, могло виникнути також внаслідок осмислення складного за походженням слова *ланцю́г* (із свн. **lannzug* «тс.») як суфіксального з суфіксом згрубілості *-юг* (*-'уґ*) і усунення цієї частини слова [ЕСУМ III, с. 191]. У *Словнику буковинських говірок* наведено три значення слова *ланц*: 1) ланцюг; 2) *перен.* хустка з візерунком, який нагадує ланцюг; 3) одиниця виміру площі [СБГ, с. 252].

Кулко – невелике кільце на ланцюзі. *Припни корову до кулка.* На думку етимологів, це запозичення з польської мови; п. *kółko* «коліщатко; кружок» є зменшеною формою від *koło* «коло, круг; колесо», що відповідає укр. *коло* [ЕСУМ III, с. 134]. Слово *кулко* має декілька значень, за СБГ: 1) невелике кільце (в ланцюгу, упряжі тощо); 2) вічко в черевіку; 3) коло в танці; 4) кільце (візерунок на тканині, папері) [СБГ, с. 239].

3.1.3. Назви предметів для будівництва та назви будівель, виготовлених ковалями

Назви предметів для будівництва та назви будівель, виготовлених ковалями: *кельня, кливец, клямбри, коїц, колодка, корма, роскаль, фіртка.*

Кельні – черпак будівельника. *Кольо сьогодни зробив таку файну кельню, шо уже коли буду заливати бетон, то буду користуватиси.*

Увійшла лексема в українську мову через польське посередництво, запозичена з середньовісньонімецької мови; свн. *kelle* (нвн. *Kelle*) «лопатка муляра; кухонний черпак» вважається спорідненим з псл. **želbъ* (**gelb-*), укр. *жолоб* [ЕСУМ II, с. 422]. Слово *кельня* двозначне у *Словнику буковинських говірок*: перше значення означає дію, тобто «сидіння на возі», а друге – знаряддя для будівництва, тобто «кельма» [СБГ, с. 197].

Кливець – молоток. *Иди дай кливець з кладовки, щоб я цей цвик забив*. За зовнішнім виглядом предмета, який нагадує дзьоб дятла, лексема *кливець*, ймовірно, утворена від слова *клювати*. Дієслово *клювати* має праслов'янське походження; псл. *klъvati* «клювати, дзьобати» споріднене з лит. *kliūti* «зависнути, зачепитися», лтс. *klaūtiės* «опертися» [ЕСУМ II, с. 467]. Слово *кливець* характерне для всього південно-західного наріччя [СБГ, с. 208].

Клямбри – металеві вставки, які забивають на стіну кімнати. *Уже як клали стіну у хаті, то коваль кував такі клямбри, щоб стіна добре трималася*. Лексема запозичена з німецької мови; свн. *klamer*, *klamere* (нвн. *Klammer*) «тс.» пов'язане з свн. *klamben*, *klambere* «міцно спаювати, сполучати скобою», споріднене з сангл. *clameren*, *clambren* «дертися вгору», *climben* «тс.» (англ. *climb* «тс.»), дісл. *klembra* «стискати» [ЕСУМ II, с. 469]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *клямбри* тризначна: 1) дрюк з залізним гачком, щоб набирати відром воду з криниці та витягати затоплені відра; 2) пристрій для зривання плодів з високого дерева; 3) *перен.* худа людина [СБГ, с. 211].

Коїць – клітка для курей. *Купила на базарі бройлерів, несучок, сіреньких курий, тий заперла наніч їх у два койці, щоб лис не половив*. Назва запозичена з польської мови; п. *kojес* «клітка для свійської птиці; огорожа на скотному дворі, у хліву, у курнику; приміщення для пташенят, маленьких тварин; місце в коморі, огорожене для зерна; скриня, ящик для зерна; огорожа за домом для свиней чи інших маленьких тварини» пов'язане з ст. *kojес* «клітка; клітка для домашньої птиці, приміщення для птахів і тварин»,

що є результатом видозміни форми *kosies* «тс.», який відповідає укр. [коті́ць] «комишева загата для ловлі риби», [куті́ць] «клітка; огорожа для свиней, овець»; виводиться також від псл. **kojiti* «заспокоювати» (пор. укр. *по́кій*) [ЕСУМ II, с. 492]. Те ж значення слова *коїц* зареєстроване у *Словнику буковинських говірок* [СБГ, с. 216].

Колодка – замок для дверей. *Закрив кладовку на колодку, бо нікого нема дома, тий нашо би стояла відкрита.* Ймовірно, це результат семантичного розвитку слова *колóдка* (мала колода) у значенні «засув», на який могло вплинути інше значення слова «дерев'яні кайдани, що одягалися на ноги», оскільки первісно висячий замок так само складався з двох частин; також може бути калькою п. *klódka* [ЕСУМ II, с. 517]. Слово *колодка* у буковинських говірках двозначне: 1) висячий замок; 2) частина колеса у возі [СБГ, с. 218].

КОрма – ручка від криниці, за допомогою якої витягують відро води. *Коли вікопали кірницю, тий Кольо скував таку моцну корму, тий заклали ту корму на кірницю і так воду вікігали у пунти.* Лексема є запозиченням з польської мови; п. *korba* «кривошип; ручка, рукоятка, корба», як і ч. ст. *kurba* «корба», виводиться з нім. ст. *Kurbe* «тс. » (свн. *kurbe* «ручка колодязя»), яке через днн. *curba* «тс.» і нар.-лат. **curba* зводиться до лат. *curvus* «кривий; зігнутий, скривлений, загнутий», мабуть, спорідненого з укр. [кортáтися] «поратися; мордуватися», а також псл. *krivъ*, укр. *криві́й* [ЕСУМ III, с. 28]. У *Словнику буковинських говірок* *корма* – ручка біля криниці [СБГ, с. 224].

Роскаль – штиковий заступ для копання саджанців у саду. *Іди дай міні роскаль, бо хочу посадити сливочку у саду.* Назва є результатом метатези в давнішій формі *лискаръ*, що означає «заступ» [ЕСУМ V, с. 124]. У *Словнику буковинських говірок* подано фонетичні відповідники до лексеми *роскаль* *рискаль*, *рускаль* [СБГ, с. 467].

Фіртка – хвіртка. *Ну тий фіртки колис ковалі кували, робили файні кУчері, ручки або заціпку.* Слово запозичене з німецької мови (можливо,

через посередництво польської); н. *Pforte* «ворота, брама» (двн. *pforta*) походить від лат. *porta* «ворота, двері» [ЕСУМ VI, с. 167]. Слово побутує у південно-західному наріччі, фонетичний діалектизм *фіртка* – результат фонетичної закономірності діалектної мови: [ф] замість [хв].

3.1.4. Назви інструментів коваля та елементів кузні

До цього угруповання відносимо мовні одиниці: *кузні*, *кувадло*, *ковальський молот*, *великий стів*, *велика пічка*, *обценьгі*.

Кузні – приміщення для виготовлення кованих виробів, майстерня коваля. *Кольо Левіцкий мав дома кузню, шо до него з'їхалиси багато господарів, щоб він шос покував*. Лексема *кузня* має праслов'янське походження: псл. **kuz(ь)nja*, утворене від основи *kovati* (*kujǫ*) за допомогою складного суфікса *-z(ь)n-ja* [ЕСУМ III, с. 126]. Назва є нормативною в українській літературній мові [СУМ IV, с. 386], у говірці – це граматичний діалектизм.

Кувадло – підставка для оброблення металів. *Усьо кував Кольо на спеціальному кувадлі*. Це слово запозичене з польської мови: п. *kowadło*, як і ч. діал. слц. *kovadlo*, вл. *kowadło* «тс.», пов'язане з *kować* (псл. *kovati*) «кувати», відповідає укр. [ковало] «ковадло» [ЕСУМ II, с. 479]. Лексема відповідає нормам сучасної української мови [СУМ IV, с. 201].

Ковальський молот – інструмент для кування металів, молоток великого розміру. *Для того, щоб кувати шос, ковалі брали ковальські молоти – це такі великі клевці, якими били по жилізі*. *Ковальський молот* – аналітична назва. Лексему ж *молот* виводять з італійської мови, але таке твердження недостатньо обґрунтоване; зв'язок з **mel-* «молоти» більш віддалений; очевидно, давній варіант кореня іє. **met-/mot-* «кидати, метати» з інфіксом *-l-* (іє. **molt-*; пор. варіант з інфіксом *-r-* в лат. *martulus* «молоточок»), що походить з праслов'янської **moltъ* [ЕСУМ III, с. 504].

Великий стів – стіл, на який коваль ставив ковані вироби. *Ковані інструменти Кольо клав на такий великий стів*. *Великий стів* аналітична термінологічна назва. Слово *стіл* загальноприйнятої етимології не має;

псл. *Stolъ* зближується з лит. *Stālas* «стіл», *pastōlai* (мн.) «підмостки», прус. *stls*(зн. в. *stallan*), *stallit* «стояти», пов'язується також з псл. *st̃lati* (*steljō*) «розстилати» [ЕСУМ V, с. 419]. Фонетичний діалектизм *смів* реалізує закономірність південно-західного наріччя: реалізацію звука [л] звуком [в].

Велика пічка – піч для нагріву металу. У кузні була велика піч, великий *смів* і кувadlo, де кували *жилізо*. До аналітичної назви *велика піч* входить лексема *піч*, ймовірно, утворена від дієслова *пекти* за допомогою усічення. Слово *пекти* походить від праслов'янського **pekti* «пекти», **pektь* «піч»; споріднене з лит. *kèpti* «пекти» [ЕСУМ IV, с. 329].

Обценьгі – щипці, за допомогою яких, коваль брав розігрітий метал з печі. *Жилізо гориче з печі витігали спеціальними обценьгами*. Назву запозичено з польської мови: п. *obcęgi*, [obcągi], ст. *hebcągi* «тс.» походять від нвн. *Hébzange*, утвореного з основ дієслова *heben* «підіймати», спорідненого з *haben* «мати»; можливий зв'язок і з нім. *Hufzange* «ковальські кліщі для відривання підків» [ЕСУМ IV, с. 146]. У говірці слово *обценьгі* – фонетичний діалектизм.

З-поміж лексики ковальства чимало фонетичних діалектизмів, що реалізують закономірності південно-західного наріччя, аналітичних термінологічних назв. Констатуємо, що у говірці села Василів і у буковинських говірках є слова, які відрізняються кількістю значень.

3.2. Реміснича лексика ювелірної справи

Дослідники стверджують, що культура народу пройшла складний шлях протягом свого розвитку. Кожне ремесло у сільському господарстві мало своє вагоме значення. Завдяки поширеному ткацтву, люди самостійно виготовляли тканини, з яких шили якісний та гарний одяг, будівельники будували міцні будинки, а талановиті вишивальниці оздоблювали різноманітними візерунками блузи, спідниці.

Ювелірна справа також мала користь для народу, адже ювеліри не тільки виготовляли прикраси для місцевих жителів, вони виконували замовлення купців.

Лексем на позначення ювелірної справи небагато. Серед них виокремлюємо: прикраси та процеси, пов'язані з ювелірною справою.

3.2.1. Прикраси

Прикраси: *кульчики, перстень, салби, коралі*

Кульчики – сережки. *Робив Митро мій кульчикі, робив перстені з копійок.* Лексему *кульчики* вважають запозиченням з польської мови; п. *kulczyk* «сережка» виникло в результаті зближення *kolczyk* «тс.» (пор. ч. ст. *kolček* «тс.») з *kulka* «кулька», зменш. від *kula* «куля» (сережки іноді мають форму кульок); п. *kolczyk* початково було зменшеною формою від п. ст. *kolce* «кружок, кільце» (пор. др. *кольца* «сережки», мн. від *кольце* «кружок, перстень») [ЕСУМ III, с. 138]. У буковинських говірках лексема *кульчик* має два значення: 1) сережки, 2) шпилька для волосся» [СБГ, с. 240].

Перстень – каблучка. *Наприклад були колис ще дві копійки жовті, то міг бути перстень жовтий, десік копійок білих було, то білий перстень він [Митро] віготовляв.* Утворено назву від архаїчного слова *перст*, яке означає палець руки та має праслов'янські корені; псл. **p^orstь* «палець» споріднене з лит. *pirštas*, лтс. *pirksts*, прус. *pirsten* «тс.», а також, очевидно, з двн. *first* «гребінь даху», снн. *vorst* «стовп», лат. *postis* «тс.», дінд. *pr̥ṣṭhám* «хребет, вершина», ав. *paršta-* «спина» [ЕСУМ IV, с. 354]. У буковинських говірках лексема *перстень* зареєстрована у формі фонетичних варіантів *перстинь, перстінь* [СБГ, с. 407].

Салби – намисто з монет для нареченої. *А коли ми си жинили, то мій Митро такі файні салби міні зробив, шо усі люди мене питали, відки я таке файне узєла.* Це слово – запозичення з румунської мови; рум. *sàlbă* «намисто» виводиться від лат. *subalba* «білувата», утвореного з

прийменника *sub* «під» і прикметника *albus* «білий» [ЕСУМ V, с. 168]. З таким значенням слово *салби* у СБГ [СБГ, с. 474].

Коралі – намисто. *Колис молоді діучета любили ходити на данці і убирали коралі, намащували лице бураком, щоб щоки червоні були.* Слово запозичене з латинської мови через польське та російське посередництво; слат. *corallus* «корал» виникло на основі лат. *corāllium* «червоний корал», що походить від гр. *κοράλλιον*, *κουράλλιον* «тс.», мабуть, запозиченого з семітських мов (пор. гебр. *gōrāl* «малий камінь», ар. *q̄garal* «дикий камінь, кремінь») [ЕСУМ III, с. 11]. У *Словнику буковинських говірок* не зафіксовано слова *коралі*, але є прикметник *коралковий* – опуклий, круглий [СБГ, с. 223]. У говірці *коралі* – множинний іменник, пор. *салби*.

3.2.2. Процеси, пов'язані з ювелірною справою

Процеси, пов'язані з ювелірною справою: *віпуцувати*, *віглянцувати*.

Віпуцувати – натерти до блиску, очистити. *Коли Митро вішкребе на станочку з коніки той перстень, то так віпуцує його, що аж на сонці тоди перстень блистит.* Слово утворене префіксацією дієслова *пуцувати*, яке запозичене з німецької мови; нвн. *putzen* «чистити», давніше *butzen* «тс.» (власне, «очищати носа, свічку (від нагару)») пов'язане з *butz* «нечистота в носі; нагар (свічковий)», *Butzen* «брила, нечистота, болото, серцевина фрукта» (з давнішого значення «відрізаний шматок»), нн. *butt* «тупий, незграбний» [ЕСУМ IV, с. 645]. Лексема *віпуцувати* синонім до *віглянцувати* [СБГ, с. 59].

Віглянцувати – натерти до блиску, зробити глянцеvim та сяючим. *А кульчики як Митро віглянцовував...Йооой, та то він робив як настоящий ювелір.* Лексему *віглянцувати* мотивує слово *глянц*, запозичене з німецької мови; нім. *Glanz* «блиск» споріднене з псл. **ględēti*, укр. *глядіти* [ЕСУМ I, с. 532]. З таким же значенням зареєстрована лексема у *Словнику буковинських говірок* [СБГ, с. 54].

З-поміж лексики ювелірної справи виокремлюємо лексему, що походить з архаїчного слова. Стверджуємо, що у говірці села Василів і у буковинських говірках є множинні іменники.

3.3. Лексика будівництва

Важливим та відомим ремеслом у селі Василів є будівництво. Це ремесло відрізняється від інших ремесел своїми традиціями та обрядами. До прикладу, у василівчан є така традиція: перед тим як майстри розпочали ставити стіни у будинку, господарі повинні в кожному куті дому поставити освячений мак, калач і всю територію будинку покрити свяченою водою, щоб у хаті був завжди добробут і щастя.

Лексика будівництва формує такі угруповання: назви сільського будинку; назви приміщень у будинку; назви місця під будівництво хати і прилеглої території; назви стін будинку, їх частин та елементів конструкції; назви нижнього покриття будинку; назви частин стелі будинку; назви верхнього покриття будинку; назви елементів вікон і дверей будинку; назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів; назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту; назви малих архітектурних форм; назви процесів будівництва; назви виконавців будівництва; назви інструментів для будівництва; назви будівельних матеріалів; назви покрівельних матеріалів; назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва і людей, що супроводжують ці свята.

3.3.1. Назви сільського будинку

Назви сільського будинку: *хата, халупа*.

Хата – здебільшого одноповерховий сільський будинок. *Файну хату ви збудували, буде де жити молодим*. Лексема *хата* виходить за межі індоєвропейських мов і є ностратичним елементом (**kadk* «будувати, сплітати, робити посуд»): ар. *qidr* «горщик», груз. *ked* «камінь по кутках будови», ав. *kata* «комора, кліть»; є припущення про запозичення з фіно-

угорських мов, пор. уг. *ház* «дім, хата», фін. *kota*; з української мови слово поширилося в російську, польську та інші слов'янські; запозичене в давньоруські діалекти із пізньоскіфсько-сарматського **xata* (ір. *kata*), спорідненого з ір. *kad* «будинок», ав. *kata-* «кімната, хижа, погріб» [ЕСУМ VI, с. 160].

Халуна – старий занедбаний бідний сільський будинок. *Я щам такої халуни не виділа...Шоб так занехарити хату таку файну.* Етимологи висловлювали думку про запозичення з грецької мови через тюркське посередництво; менш обґрунтовані спроби виводити від псл. *xal-* «хворост» (отже, *халуна* первісно «сплетена з хворосту хатина»), від кореня *xal-* звуконаслідувального походження і гіпотетичного кореня **lup-*, що відповідає н. *Laube* «альтанка»; розглядається як давнє запозичення з іллірійської мови через посередництво германських і припускається зв'язок з [коліба] як з давнішим запозиченням безпосередньо з того самого джерела [ЕСУМ VI, с. 152]. Ця назва є нормативною в українській літературній мові [СУМ XI, с. 14].

3.3.2. Назви приміщень у будинку

Назви приміщень у будинку: *анкір, сіни, хатчина, веранда, під, велика хата.*

Анкір – невелика кімната між сінями та хатчиною. *У хаті будували не багато кімнат: спальні, хата, велика хата, анкір і сіни.* Лексема запозичена з польської мови; п. *alkierz*, як і слщ. *alkier, arkýr* походить від ч. ст. *alkéř*, засвоєного з давньоверхньонімецької мови [ЕСУМ I, с. 61]. У *Словнику буковинських говірок* подані фонетичні варіанти лексеми *анкір* – *антір, антїрь, анькір, вантір, ванькір, ванькир* [СБГ, с. 19].

Сіни – коридор. *Тепер кажут у нас калідор, а колис казали сіни.* Вважають, що це слово походить з праслов'янської мови; псл. *sěнь* споріднене з лтс. *sejs* «тінь», дінд. *chāyā'* «тінь, блиск», перс. *sāya* «тінь, захист», гр. *σκιᾶ'* «тінь», *σκιηνή* «намет», *σκιερός* «тінистий». Менш

переконливе зіставлення з гр. *κτοῖνᾱ* «оселя» [ЕСУМ V, с. 255]. Назва зафіксована в СУМ [СУМ IX, с. 225].

Хатчина – менша за розмірами кімната у будинку. *Кімнати у хаті називалися: спальня, велика хата, сіни, ця хата, де піч (кухня таяк), то це мала хатчина.* Лексему утворено від слова *хата* за допомогою суфікса *-чин*. У *Словнику буковинських говірок* лексема *хатчина* – буденна кімната, права частина повернутої до сонця буковинської хати [СБГ, с. 610].

Веранда – невеликий коридор, застелений багатьма малими вікнами. *Ща будували веранду, де клали багато маленьких віконець.* Слово *веранда* запозичено через російське посередництво з англійської мови; англ. *veranda* «критий балкон» походить з індійської мови, в яку потрапило з португальської; виводилось від лат. *vāra* «роздвоєна жердина» або вважалось запозиченням із санскриту і перської мови [ЕСУМ I, с. 350]. Назву *веранда* зафіксовано в *Словнику української мови* [СУМ I, с. 325].

Під – горище. *Піди на під та возьми трохи муки для перепічок.* Ця назва має праслов'янське походження; псл. *rodъ* (**rodŭ*-) споріднене з лит. *pãdas* «підощва, тік; черінь печі», *pẽdà* «ступня, стопа; фут», лтс. *pẽda* «тс.; підощва; п'ята», дінд. *radám* «крок, слід ноги, місце», ав. *radæt* «слід», вірм. *het* «тс.», гр. *πέδον* «грунт, підлога». Вона має декілька значень: низинне місце, западина; нижня горизонтальна площина приміщення, ями, печі; горище; місце для стіжка, скирти [ЕСУМ IV, с. 387]. У СБГ *під* – горище [СБГ, с. 416].

Велика хата – зал. *Вінок будемо шити у великі хаті, там місця багато.* Назва *велика хата* відповідає розміру і призначенню кімнати. У буковинських говірках *хата велика* – святкова кімната, ліва частина повернутої вікнами до сонця буковинської хати [СБГ, с. 610]. Номінація *велика хата* – аналітична назва, прикметниково-іменникове словосполучення, у румунській мові побутує калька (дублет) *kasa mare*.

3.3.3 Назви місця під будівництво хати і прилеглої території

Назви місця під будівництво хати і прилеглої території: *пляц, план, обора, огорожа*.

Пляц – площа для будівництва, діляниця (у мовленні діалектоносіїв – учасок). *Придбали ми такий файний пляц для стройки хати, близко і город, і школа, і церква – майже у центрі села*. Назва *плац* запозичена через російське і польське посередництво з німецької мови; нвн. *Platz* «місце; площа, плац», як і англ. сангл. *place* «місце, посада; місто, село, селище», виводиться від фр. *place* «місце, вільний простір; площа, майдан, плац; ринок, місто», що походить від нлат. **plattea* (лат. *plātēa*) «місце, відкритий простір, вулиця», в основі якого лежить гр. *πλατεῖα* (ὁδός) «вулиця; (букв.) широка дорога». Спільнокореневі слова *плець* – «тс. садиба», *пляцовé* – «плата за місце на базарі» [ЕСУМ IV, с. 433]. У буковинських говірках слово *пляц* багатозначне: 1) місце; наділ землі під забудову; 2) площа, місце для танців; 3) базар [СБГ, с. 432].

План – проєкт будинку. *За планом хати, то траба построїти велику хату, веранду, спальню, сіни і хатчину*. Слово *план* через польське і німецьке посередництво (нім. *Plan*) запозичено з французької мови; фр. *plan* «план, креслення; побудова, задум, проєкт; площа», ст. *plant* «план» зводиться до лат. *planta* «підшва, ступня», спорідненого з гр. *πλατύς* «плоский, широкий», лит. *platus* «широкий»; неточним є виведення фр. *plan* від лат. *plānus* «рівний, плоский» [ЕСУМ IV, с. 425]. Лексема *план* у *Словнику буковинських говірок* є двозначною: 1) документ на ділянку землі під будівництво хати; 2) задум, проєкт [СБГ, с. 427].

Обора – подвір'я. *Позамітала файно обору, тий можна іти відпочивати*. Слово походить з праслов'янської мови; псл. *obora*, **obvora*, утворене з префікса *ob-* «об-» і віддієслівної іменної основи *vor-*, пов'язаної чергуванням голосних з псл. *ver-* «замикати, розмикати» [ЕСУМ IV, с. 140]. У *Словнику буковинських говірок* подано два значення лексеми *обора*: 1) подвір'я; 2) відгороджена частина подвір'я з приміщеннями для худоби [СБГ, с. 353].

Огорожа – паркан. *Колис закладали дерев'яну огорожу, бо не було бетонних парканів.* Слово *огорожа* вказує на назву поселення, первісну назву міста – город, яка має праслов'янське походження; псл. **gordъ*; споріднене з лит. *gardas* «загорода, кошара; загорожа», лтс. *gārds* «відгороджене місце для свиней», днн. *gard* «загорода», двн. *gart* «область», гот. *gards* «дім», алб. *garth, -dhi* «огорожа», фріг. *-gordum* «місто». Думка про те, що ця назва є запозиченням із германських мов є необґрунтованою [ЕСУМ I, с. 570]. В українській літературній мові це слово нормативне [СУМ V, с. 620].

3.3.4. Назви стін будинку, їх частин та елементів конструкції

Назви стін будинку, їх частин та елементів конструкції: *скіна, фундамент.*

Скіна – стіна. *Скіни у кожній хаті білили різними кольорами: спальню ружевим, хатчину персиковим, а велику хату горіховим кольором.* Етимологи виводять слово з праслов'янської мови; псл. *stěna* «стіна» споріднене з гот. *stains* «камінь» [ЕСУМ V, с. 419]. У буковинських говірках фонетичний діалектизм *скіна* – наслідок фонетичних закономірностей, передньоязикові *[d']*, *[m']* реалізуються задньоязиковими *[ɫ']*, *[к']* [СБГ, с. 493]

Фундамент – фундамент. *Тоди вікопували фундамент. Наприклад, хата була десік метрів та дванацік. Вони це розмірювали і копали на піў метра фундамент.* Слово запозичене з латинської мови, можливо, через польське посередництво; лат. *fundāmentum* «фундамент» пов'язане з *fundus* «основа, дно» [ЕСУМ VI, с. 137]. У буковинських говірках слово *фундамент* – фонетичний діалектизм, наслідок сінкопи [СБГ, с. 603].

3.3.5. Назви нижнього покриття будинку

Назви нижнього покриття будинку: *земле, підлога, плінтус.*

Земле – земля. На початку, поки не уклали підлогу, то у хатах *земле*, де заливають там і потім укладають підлогу. Слово *земля* також має праслов'янське походження; псл. **zemja* споріднене з лит. *žẽtẽ* «земля», *žẽtas* «низький», лтс. *zeme* «земля», *zems* «низький», прус. *same*, *setme* «земля», *setmai* «низький», лат. *humus* «земля» [ЕСУМ II, с. 259]. У буковинських говірках це слово двозначне: 1) долівка; 2) земля, угіддя, ґрунт [СБГ, с. 165]. Лексема *земле* – фонетичний діалектизм, [a], що походить з [e], реалізується [e].

Підлога – дерев'яне покриття в кімнаті. *Цу підлогу траба зробити з дубових дошок, щоб вона була міцна*. Ця назва походить, ймовірно, від дієслова *лежати*, яке має праслов'янське походження; псл. *Ležatí*, **legētei*, **legti*, **ložiti*, **logītei*; споріднене з двн. *ligen* «лежати», *liggan*, *lickan*, гот. *ligan*, дангл. *liggjan*, дісл. *liggja* «тс.», дірл. *laigim* «лягаю» [ЕСУМ III, с. 212].

Плінтус – дерев'яні вставки вздовж внутрішніх стін. *Коли уклали підлогу, то ще прибивають плінтуса такого самого кольору*. Увійшла назва у мовлення через російське посередництво, запозичена з латинської мови; лат. *plinthus* «плінтус, нижня частина п'єдесталу колони» походить від гр. *πλίνθος* «цегла; плитка, брусок» (пор. др. *плинтъ* «цеглина»), очевидно, спорідненого з псл. [plita] «плита» [ЕСУМ IV, с. 448]. Слово зафіксоване в СУМ [СУМ VI, с. 586].

3.3.6. Назви частин стелі будинку

Назви частин стелі будинку: *дилинь*, *сволок*.

Дилинь – дерев'яні дошки, які забивали до стелі, щоб збільшити її щільність та міцність. *Щоб стеля була міцна і не падала, то прибивали дилині*. Назву запозичено з німецької мови через посередництво польської; н. *Diele* «дошка, підлога» споріднене з дангл. *bille* «дошка», дісл. *pil(i)* «дощана перегородка», шв. *tilja* «дошка для підлоги» і далі з дінд. *tala-* «поверхня, рівнина», *taliman* «поміст», гр. *τηλία* «шахова дошка», лат. *tellus*

«земля, земна поверхня», псл. *tylo* «основа», укр. *тло* [ЕСУМ II, с. 70]. У *Словнику буковинських говірок* слово *дилиня, дилине* із ремаркою *буд.*, має значення «шматки дерева, лати, що прибиваються горизонтально або вставляються при будівлянні хати, сараю» [СБГ, с. 95].

Сволок – балка, що підтримує стелю. *Коло дилині, там де вікна, то били сволоки, вони були грубіші, ніж дилині.* Лексема походить із праслов'янської мови; псл. **sъvolkъ*, яке тлумачиться як результат спрощення гіпотетичного *sъvolvkъ*, спорідненого з лат. *convolvulus* «повитиця», скоріше може бути пов'язане з **velkti* «волокти, тягти» як «те, що стягує» [ЕСУМ V, с. 198]. Слово в українській літературній мові є нормативним [СУМ IX, с. 100].

3.3.7. Назви верхнього покриття будинку

Назви верхнього покриття будинку: *верѢх, фаціят, кроква.*

ВерѢх – дах. *От думаємо, чим накривати верѢх, чи блехов, чи шіфером.* Лексема *верѢх* має праслов'янське походження; псл. **vʹrxъ* споріднене з лит. *viršùs*, лтс. *vìrsus* «верхня частина», дангл. *wearr* «мозоля», ірл. *ferr* «краще», лат. *verrūsa* «горб, прищ, бородавка», дінд. *várşman-* (*varşmán-*) «висота, верх, верховина» [ЕСУМ I, с. 360]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *верх* – дах, покрівля та перевага [СБГ, с. 49]. У фонетичному діалектизмі *верѢх* зберігається етимологічно м'який [p`].

Фаціят – частина стіни між кроквами, піддашок. *Коли поставлят фаціят і крокви, то тоди можна накривати верѢх.* Назва запозичена з італійської мови через посередництво польської; п. *facjata*, іт. *facciata* «фасад, зовнішній вигляд» [ЕСУМ VI, с. 81]. Лексему в *Словнику буковинських говірок* не зафіксовано.

Кроква – дерев'яні дошки для даху. *Крокви прибивали колис лиш трикутником, таяк верѢх мав іти, а тепер люди уже який хочут робле верѢх.* Лексема має праслов'янське походження; псл. **kroky, krokъve* «розсоха», можливо, споріднене з лит. *krākė* «ковінька», лтс. *kraķis*

«дерев'яний ослін; гребінь на даху; загини на фронтоні» [ЕСУМ III, с. 101]. Слово зареєстроване в українській літературній мові [СУМ IV, с. 364].

3.3.8. Назви елементів вікон і дверей будинку

Назви елементів вікон і дверей будинку: *скринька, рама, шєба, футрина, одвірок, поріг*.

Скринька – кріплення віконної коробки. *Колис робили великі дерев'яні скриньки у вікна і двері, а тепер усьо пластікове*. Пояснення щодо точного походження цього слова в етимологів немає. Є припущення, що це слово запозичене з латинської і (у східнослов'янські мови через польську) із середньовісньонімецької мов; свн. *scrīni* (нвн. *Schrein*) «шафа» виводиться від лат. *scrīnium* «кругла коробка для паперів», яке зіставляється з лит. *kreĩvos* «кривий», псл. *krivъ*, укр. *кривий*; розглядається також як успадковане слов'янське утворення, пов'язане з *krina* «миска, ринка», *krinica* «криниця» [ЕСУМ V, с. 286]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано три значення слова *скринька*: 1) рама (коробка) вікна, дверей; 2) ящик; 3) вулик [СБГ, с. 497]. У говірці це слово функціонує у вторинній номінативній функції, це семантичний діалектизм.

Рама – віконне дерев'яне сплетіння прямокутної форми. *Коли вже зробили скриньку, то закладали раму, де мало бути скло у вікнах*. Лексему запозичено з середньовісньонімецької мови через польське посередництво; свн. *ram(e)* «рама, підпірка» (нвн. *Rahmen* «рама») споріднене з лит. *reĩti* «підпирати», *raĩtis* «підпірка, кріплення», дінд. *rambhá-* «підпірка; палиця» [ЕСУМ V, с. 21].

Шєба – скло у вікнах та дверях. *Коло рами закладали шєби, їх робили наухрест, а не таяк тепер вижу, що поробили однОсівні вікна*. Слово *шєба* запозичене з німецької мови, можливо, через польське посередництво; свн. *schibe* (н. *Scheibe*) «коло, диск; шиба; скиба» продовжує двн. *scība* «тс.» [ЕСУМ VI, с. 412]. Фонетичний діалектизм *шєба* реалізує фонетичну закономірність буковинських говірок, етимологічну м'якість шиплячих.

Футрина – основа вікна, в яку вставляється рама. Коли зробили скриньку і всьо інше, то ще робили футрину, яку виміряли до хати, там де має бути вікно. Ця назва є запозиченням з польської мови; п. *futryna* «рама в дверях і вікнах» походить від н. *Futter* «підшивка, підкладка» [ЕСУМ VI, с. 143]. У СБГ зафіксовано слово *футрина* – рама у вікнах, дверях [СБГ, с. 607].

Одвірок – боковий брус рами дверей. Якщо у вікні збита скринька і потім ще є рама, а коло рами нічо вже нема, то у дверіх є ще одвірок. Лексема утворена від слова *двері* префіксально-суфіксальним способом. Назва *двері* має праслов'янське походження; псл. *dvьrъ*, пов'язане з псл. *dvorъ*, укр. *двір* споріднене з лит. *dùrys*, лтс. *duris*, гр. *θύρα*, лат. *fores* [ЕСУМ II, с. 17]. Для української літературної мови лексема нормативна [СУМ V, с. 624].

Поріг – місце біля дверей. Від стола до порога – невелика дорога. Слово має праслов'янське походження; псл. **porgъ* споріднене з лит. *pérgas* «рибальський човен (видовбаний з одного стовбура)», дісл. *forkr* «дубець, ціпок», днн. *ferkal* «засув, замок», лат. *pergula* «прибудова перед будинком, муром; хата, кімната на горищі», можливо, також з вірм. *harkanem* «б'ю»; первісно слово означало, очевидно, суцільну масивну колоду, на якій стояв будинок, у тому числі і двері [ЕСУМ IV, с. 522].

3.3.9. Назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів

Назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів: *стайні*, *конюшні*, *карник*, *курник*, *сідало*, *банти*.

Стайні – хлів для худоби. У нас стайні невелика. Є у стайни корова, коза, тилєтко маленьке і козенєтка. Слово *стайні* походить з праслов'янської мови. Ймовірно, псл. *stajnja* «конюшня, хлів», пов'язане з *staja* «тс.; курінь пастуха», первісно «стоянка; стійло». Менш переконливе виведення безпосередньо з п. *stajnia* [ЕСУМ V, с. 392]. Лексема *стайня*

zareestrowana w SUM [SUM IX, s. 637]. У говірці слово *стайні* – граматичний діалектизм.

Конюшні – приміщення для коней. У нашому силі колис було багато коней. Навіть конюшні була, де їх тримали і годували. Назва утворена від назви тварини – кінь, слово має праслов'янське походження. Становить етимологічну єдність з псл. *kotopъ* «кінь», укр. *комонь* і псл. *kobyła*, укр. *коб'їла*, але взаємний фонетичний стосунок цієї групи слів поки що задовільно не з'ясований; менш переконливі пов'язання з псл. *skopiti* «каструвати», зближення з лат. *saper* «цап», гр. *κάπρος* «кабан» або виведення з монгольської мови [ЕСУМ II, с. 448]. Слово *конюшня* зафіксовано в українській літературній мові [СУМ IV, с. 276], у говірці *конюшні* – граматичний діалектизм.

Карник – приміщення для свиней. У зимі ми тримаємо поросета поки що у стайні, бо у карнику холодно, а навесні переганяємо у карник, коли уже тепло. *Карник* – запозичення з польської мови; п. *karmnik* «тс.; відгодований кабан», похідне від *karmić* «відгодовувати», *karm* «корм», є прямим відповідником ч. слц. *krmník* «хлів, саж, відгодований кабан», укр. *кормнік* «хлів, саж» [ЕСУМ II, 394].

Курник – господарське приміщення для курей. Піди у курник, тий назбирай яйців, що кури знЕсли. Назву цього приміщення утворено від лексеми *кури*, яка має праслов'янське походження; псл. *kurъ*, утворене за допомогою суфікса *-r-* від звуконаслідувального вигуку **ku* або **kur*. Пов'язання з перс. *xurōs* «півень», з дінд. *kūlālah* (порода курей), *cākōrah* «якийсь птах», з ч. *kurit'* «бігти» недостатньо обґрунтовані [ЕСУМ III, с. 150].

Сідало – клітка у стайні для худоби. Пригнала корову з пасовиска, а вона і сама уже пішла на сідало, видно стомилася, що так находилася. Слово утворене від дієслова *сидіти*, яке має праслов'янське походження; псл. *sědēti*, *sěsti* (**sěditi*) споріднене з лит. *sėdėti* «сидіти», лтс. *sėdēt*, гот.

sitan, лат. *sedēre* «тс.», гр. *ἕζομαι* «сиджу» [ЕСУМ V, с. 226]. Слово зафіксовано в українській літературній мові [СУМ IX, с. 212].

Банти – жердина у курнику, на яку сідають кури. *Кури скоро лігають спати, усі привикли сідати на банти*. Це слово запозичено з німецької мови через посередництво польської мови; пор. н. *Bándrute* «бантина» (з *Band* «тс.» і *Rúte* «прут»), видозмінене в нл. *bandrug, bandruga, bandtrugi* «тс.»; н. *Band* «зв'язок» є похідним від дієслова *binden* «в'язати»; н. *banta, [bant]* «тс.» [ЕСУМ I, с. 135]. У буковинських говірках лексема має два значення: 1) бантина, перекладина; 2) жердина, сідало для курей [СБГ, с. 23]. У говірці села Василів також функціонує з двома значеннями.

3.3.10. Назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту

Назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту: *кладовка, півниці, стріха*.

Кладовка – приміщення для зберігання господарського реманенту. *Усі інструменти є у кладовці. Іди і шукай, що хочеш*. Ця назва утворена від дієслова *класти*, яке також походить з праслов'янської мови; псл. *klasti* (**kladti*) «класти» споріднене з лит. *klóti* «слати, розстилати», лтс. *klāt* «покривати; тяти, рубати», гот. *(af)hlapan* «накладати», днн. *hladen*, нвн. *laden* «тс.» [ЕСУМ II, с. 455]. У буковинських говірках слово *кладовка* – комора [СБГ, с. 206].

Півниці – погреб для зберігання овочів, фруктів та консервацій. *Піди у півницю, тий возьми помідори закручені*. Назва походить, ймовірно, від назви напою *пиво* (адже у погребі раніше зберігали різні види напоїв), яка має праслов'янське походження; псл. *pivo*, пов'язане з дієсловом *piti* «пити»; пов'язання з дінд. *pī'vah* «жир», ав. *pīva-*, гр. *πῖαρ* «тс.» безпідставне [ЕСУМ IV, с. 366]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовані варіативні форми *півниця, півниці* з двома значеннями: 1) підвал, льох для зберігання

овочів та фруктів; 2) погреб [СБГ, с. 409]. У говірці *півниці* – це граматичний діалектизм.

Стріха – дах. *На стриху цьоці наскладала стіко сіна, шо на цілу зиму стане.* Назва походить з праслов'янської мови; псл. *strěxa*, очевидно, з давнішого **strojsa* (можливо, **stroigsa*), пов'язаного з *strojъ* «порядок, розпорядок, стрій» споріднене з лит. *strajā* «солома, підстилка», *strejá* «тс.», *strięgti* «крити соломною», *strięgti* «тс.» [ЕСУМ V, с. 447]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *стріха* має інше значення. Порівняй: *стріха* – пропуск при косінні [СБГ, с. 528]. У говірці села Василів таке значення відсутнє.

3.3.11. Назви малих архітектурних форм

Назви малих архітектурних форм: *оборіг, кірниці, буджарні, брама.*

Оборіг – окреме приміщення для зберігання сіна. *То не тільки на стрих цьоці складала сіно, то щай під оборогом є купа тюків.* Слово праслов'янського походження; псл. **borgъ, *oborgъ*, пов'язані чергуванням голосних з **(o)bergti* «(о)берегти» [ЕСУМ IV, с. 141]. У СБГ лексема зареєстрована з іншим значенням: *оборіг* – повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя, соломи [СБГ, с. 353].

Кірниці – криниця. *Піди до кірниці, тий вітігни води, щоб я огирків нақвасила.* Слово походить з праслов'янської мови; псл. **krъnica / krinica* «джерело; (виритий) колодязь», похідне від *krъnъ* «викопаний» [ЕСУМ III, с. 93]. У фонетичному і граматичному (множинний іменник) діалектизмі *кирниці* давній *ри* реалізується як *ір*.

Буджарні – коптильня, в якій коптять м'ясо. *Йоой, у буджарні такого мнєса сигодни набудили, шо точно на різдвені света хватит.* Ймовірно, назва походить від дієслова *будити*, яке виникло, очевидно, з **ob-vŕditi* (пор. п. *obwędzić* «обкоптити»), префіксального утворення від псл. **vŕditi* «коптити» (пор. укр. *вудіти* «тс.»), в результаті перерозподілу на *о-будити* (**o-bŕditi*) з дальшим відпадінням *о-* як префіксального; припущення про

спорідненість із лит. *budyti* «коптити» безпідставне, бо саме литовське слово походить від східнослов'янського **обудити*, **обвлждити* [ЕСУМ I, с. 279]. Назви *буджарні* у *Словнику буковинських говірок* не зафіксовано, але є лексема *будити*, *бужити* – коптити, готувати буженину [СБГ, с. 41].

Брама – ворота. *Відкривайте браму, їдуть гості з храму*. Це слово є давнім запозиченням з польської мови; п. *brama* «в'їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур'я; ключ; дорога, підхід, приступ», ст. *brana* «тс.» походить від ч. заст. *brána* «широкий прохід, вхід, в'їзд до будівлі, саду, міста», ст. *brána* «оборонні укріплення, окоп, шанець», що, як і слщ. *brána* «ворота, вхід, міська застава», є прямим відповідником до п. ст. *brona* «перегородка, бар'єр; гребля, загата; перешкода, перепона; укріплення» [ЕСУМ I, с. 244]. У СБГ *брамка* – футбольні ворота [СБГ, с. 38]. В українській літературній мові *брама* – великі ворота, переважно при монументальних спорудах [СУМ I, с. 226].

3.3.12. Назви процесів будівництва

Назви процесів будівництва: *штукатурити*, *вігладити*, *вікладати*, *вішалювати*.

Штукатурити – покривати поверхню стін будинку шаром штукатурки. *Коли пострйоли хату, то вирішили її поштукатурити, щоб файно було*. Лексема запозичена з італійської мови; іт. *stuccatóre* «штукатур» походить від *stucco* «гіпс; алебастр; штукатурка», що пов'язується з лангобард. *stuhhi* «кора, кірка; шар (фарби, штукатурки тощо); штука, шматок», спорідненим із двн. *stucki* «тс.», н. *Stück* «штука; шматок, частина» [ЕСУМ VI, с. 482]. Це слово є нормативним для української літературної мови [СУМ XI, с. 548].

Вігладити – вирівняти глиняні стіни дощечкою. *Колис люди вігладжували стіни у хатах глинув, а потім білили, так вапно довго трималоси*. Слово утворено префіксальним способом від слова *гладити*, яке має праслов'янське походження; псл. *gladiti*, відіменне дієслово, утворене

від псл. **gladu-*, **glādh-*, ще до розширення його суфіксом **-kъ* (пор. псл. *gladъkъ*, укр. *гладкий*) споріднене з лит. *glodūs* «такий, що прилягає», *glódžiū*, *glósti* «гладити», лтс. *glāstu*, *glāstīt* «тс.» [ЕСУМ I, с. 519]. У слові зреалізована словотвірна особливість буковинських говірок префікс *ві-*, у якому зберігся етимологічний *[i]*.

Вікладати – будувати. *Коли майстри з усіх боків хати полили кути свічанув водов, то тоди почали вікладати каміні.* Будівельний термін *вікладати* утворений від питомого дієслова *класти*, яке має праслов'янський корінь. У *Словнику буковинських говірок* зафіксоване дієслово *вікладати* з таким же значенням [СБГ, с. 56].

Вішалювати – оббити дошками зовнішні стіни хати. *Але, щоб стіни були міцними, то траба їх вішалювати, а потім вігладжювати глинув.* Лексема утворена префіксальним способом від дієслова *шалювати*, яке запозичене з німецької мови через посередництво польської; н. *schalen* (свн. *schal* «шкаралупа», двн. *scala* «тс.») «обшивати дошками» споріднене з дангл. *scealu* «шкаралупа», англ. *shale* «глинистий сланець», гот. *skalja* «цегла», укр. *ска́ла*, цсл. *ско́лька*, укр. *ско́йка* «черепашка» (спорідненість з цими словами пояснюється тим, що з дощок для обшивки не знімалася кора) [ЕСУМ VI, с. 372]. З тим самим значенням фігурує у СБГ [СБГ, с. 61].

3.3.13. Назви виконавців будівництва

Назви виконавців будівництва: *майстир*, *муляр*, *штукатур*.

Майстир – майстер. *Багато колис майстрів було у силі, навіть твій дідик ходив строїти, всьо умів робити.* Лексему запозичено з німецької мови; н. *Méister* (двн. *meister*) виникло з **ma(g)istro* «тс.», що походить від лат. *magister* «начальник; учитель; керівник» [ЕСУМ III, с. 363]. У говірці *майстир* – це фонетичний діалектизм: звук *[e]* реалізується звуком *[u]*.

Муляр – каменярь, майстер мурування. *Якщо уже тазда вирішив строїти хату на новому ґрунті, то кликав майстрів, мулерів, штукатурів.* Назва запозичена з польської мови; п. *mularz*, як і ч. *tulař*, вл. *tuler* «тс.»,

виникло внаслідок дисиміляції з давнішого *murarz* «тс.», що походить від свн. *murære* «тс.», пов'язаного з *mūre* «стіна, мур», яке зводиться до лат. *mūrus* «тс.» [ЕСУМ III, с. 533].

Штукатур – робітник, що покриває поверхню стін будинку шаром штукатурки. *Ну і коли уже майже закінчували стройку, то стіни штукатур штукатурив, щоб цемент не обсипавси.* Це слово є запозиченням з італійської мови; іт. *stuccatore* «штукатур» походить від *stucco* «гіпс; алебастр; штукатурка», що пов'язується з лангобард. *stuhhi* «кора, кірка; шар (фарби, штукатурки тощо); штука, шматок», спорідненим із двн. *stucki* «тс.», н. *Stück* «штука; шматок, частина» [ЕСУМ VI, с. 482].

3.3.14. Назви інструментів для будівництва

Назви інструментів для будівництва: *шуфлі, васервага, свирло, довбні.*

Шуфлі – совкова лопата. *Брали майстри шуфлю, цемент, пісок і замішували розтвор у таці.* Це слово запозичене з німецької мови через посередництво польської; свн. *schūvl* (двн. *scūvala*, *scūfla*, н. *Schaufel*) «совкова лопата» споріднене з снн. *schūf(e)le*, днн. *skūfla*, дангл. *sceofl*, англ. *shovel*, шв. *skofvel* і пов'язане з свн. нвн. *schieben* (двн. *scioban*) «сунути, пересувати», а також з лит. *skūbti* «поспішати» [ЕСУМ VI, с. 497]. У буковинських говірках така лексема має значення «совкова лопата» [СБГ, с. 680]. Слово *шуфлі* – граматичний варіант до *шуфля*.

Васервага – рівень. *Шоб були стіни рівними, то вимірювали їх васервагов.* Слово походить з німецької мови; нім. *Wasserwaage*. У *Словнику буковинських говірок* ця лексема зареєстрована з таким же значенням [СБГ, с. 48].

Свирло – інструмент, призначений для утворення наскрізного отвору в будинку. *Граба просверлити дирки на карнізи. Іди знайди, будь ласка, свирло у кладовці.* Слово походить з праслов'янської мови; псл. **sv̑rdьlo*, можливо, споріднене з дісл. *sverð* «меч», свн. *swert*, нвн. *Schwert* «тс.» [ЕСУМ V, с. 188]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *свирло* –

свердел [СБГ, с. 479]. У говірці – це фонетичний варіант: звук [e] реалізується звуком [u].

Довбні – молоток, великий за розміром, призначений для роздовбування стін будинку. *Якщо на ґрунті були розвалиска і каміні старої хати і хотіли гет то усьо розвалити, то брали довбню і шомога били по тих камініх і так розвалювали всьо.* Утворена назва від дієслова *довбати*, яке походить з праслов'янської мови; псл. **d^o!b-ati* «довбати», **d^o!b-ti* «довбти» споріднене з лит. *délba* «держак вил», лтс. *dalba* «жердина для розлякування риби», *dalbs* «тс.», *dalbuôt* «заганяти жердиною (рибу до сітки)», *dalbât* «тс.», н. *dölben* «бити», дангл. *delfan* «копати; хоронити», двн. *bi-telban* «закопувати», свн. *delben*, *telben* «копати» [ЕСУМ II, с. 99]. Лексема *довбня* нормативна в українській літературній мові [СУМ II, с. 330]. У говірці *довбні* – це граматичний діалектизм.

3.3.15. Назви будівельних матеріалів

Назви будівельних матеріалів: *шутир*, *рініки*, *шпакльовка*, *штукатурка*, *глимей*, *роствор*, *круглєк*.

Шутир – щебінь. *До роствору, крім ціменту і піску, додавали ще шутру, шоб роствор був моцнішим.* Слово запозичене з німецької мови; н. *Schotter*, *Schutter* «гравій, щебінь, жорства» походить від *schütten* «насипати, посипати, сипати; лити, наливати», спорідненого з двн. *skutten* «трясти, штовхати» [ЕСУМ VI, с. 496]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано це слово [СБГ, с. 680].

Рініки – дрібне каміння біля берегів річки. *Шутир збирали на Дністри, це були рініки або великі каміні і їх додавали тожє до роствору.* У *Словнику буковинських говірок* *рінек* – галька [СБГ, 457], у говірці – це фонетико-граматичний варіант до діалектного слова *рініки*.

Шпакльовка – пластична маса для вирівнювання стінових поверхонь. *Колис мастили скіни глиноу і потім білили вапном, а тепер мастє шпакльоукоу і білі водоймульсїюу.* Слово *шпакльовка* – віддієслівний

іменник, від *шпаклювати*, яке, ймовірно, має польське походження (п. *szpachlować*) [ЕСУМ VI, с. 456]. Слово зафіксоване у *Словнику української мови* [СУМ XI, с. 513].

Штукатурка – суміш, призначена для вирівнювання стінових поверхонь. *Штукатурка на хаті могла бути сірою або білою, це уже як газда захоче*. Слово *штукатурка* – суфіксальне утворення від дієслова *штукатурити*, запозиченого з італійської мови; іт. *stuccatore* «штукатур» походить від *stucco* «гіпс; алебастр; штукатурка», що пов'язується з лангобард. *stuhhi* «кора, кірка; шар (фарби, штукатурки тощо); штука, шматок» спорідненим із двн. *stucki* «тс.», н. *Stück* «штука; шматок, частина» [ЕСУМ VI, с. 482]. Лексема є нормативною в українській літературній мові [СУМ XI, с. 548].

Глиме́й – глиниста земля для змащування стін будинку. *Щоб змастити скіни у хаті, розводили глиме́й. Додавали до жовтої глини трохи води і перемішували*. Ймовірно, це запозичення з німецької мови; нім. *Lehmerd(e)* «тс.» (літ. *Lehmerde*) є складним словом, утвореним з *Lehm* «глина», спорідненого з лат. *limus* (**loimos*) «мул» і *Erde* «земля», спорідненого з гр. *ἔραζε* «на землю» [ЕСУМ I, с. 522]. У буковинських говірках ця лексема означає «глина, ґрунт з великою домішкою глини» [СБГ, с. 71].

Роствор – суміш цементу, піску та води. *Майстри розводі роствор моцний, абис скіни добре трималиси*. Етимологи вважають, що лексема запозичена з польської мови (п. *rozczytn* «розчина; розчин», *rozczynić* «розчинити в рідині») [ЕСУМ V, с. 116]. У *Словнику буковинських говірок* зафіксовано лексему *роствор* – розчин цементний [СБГ, с. 467].

Круглек – стовбур зрубаного дерева. *То добре мати файний круглек, щоб столяр зробив стіу до хати*. За формою будівельний матеріал нагадує геометричну фігуру круг, від слова *круг* утворена назва. Лексема *круг* має праслов'янські корені; псл. *krъgъ* «щось скручене, згорнуте; круг», пов'язане чергуванням голосних з **kręgъb* (укр. *кряж*) споріднене з дісл.

hringr «перстень, кільце; круг, затока; змія», двн. *hring* (нвн. *Ring*) «перстень, обруч, круг», двн. *hringan, ringan* «обертати навкруги, крутити, мотати», нвн. *ringen* «викручувати, віджимати; боротися», умбр. *crintagtro, krenkatrum* «пов'язка; пояс» [ЕСУМ III, с. 106]. У *Словнику буковинських говірок* зареєстроване слово *кругляк* зі значенням «ділянка якоїсь поверхні, формою схожа на круг (западина, ставок, вигін)» [СБГ, с. 236].

3.3.16. Назви покрівельних матеріалів

Назви покрівельних матеріалів: *черепиці, блєха, шіфер*.

Черепиці – черепиця. *Люди верѣхъ* колис накривали не таков черепицов як тепер, а то називавси череп. Назва черепиця пов'язана зі словом *череп*, що походить з праслов'янської мови; псл. **čerъ* споріднене з прус. *kerpetis* «череп», а також з лтс. *šķērpele* «черепок», лит. *kiŗpti* «різати», дісл. *skarfr* «оцупок, пеньок», снн. *scharf* «черепок», двн. *scirbi* «тс.», дінд. *karpapa-* «черепок, шкаралупа, череп» [ЕСУМ VI, с. 303]. Слово відповідає нормам української літературної мови [СУМ XI, с. 307]. Говіркове слово *черепиці* – множинний іменник, граматичний діалектизм.

Блєха – бляха. *Хату лиш перекривали черепицув або шіфером, а блєхув, то якіс курники, карники або кладовки*. Лексему запозичено через польське посередництво з німецької мови; свн. *blēch*, нвн. *Blech*, споріднене з дісл. *blik* «сітка шолома», псл. *blъskъ*, укр. *блиск*. Непереконливою була спроба пов'язати з фр. *plaque* «пластинка, бляха з номером» [ЕСУМ I, с. 216]. Лексема *блєха* – фонетичний діалектизм, [a], що походить з [e], реалізується у [e]. Ця лексема у фонетичних варіантах *бляга, бляха*, за СБГ, має три значення: 1) бляшана форма для випікання хліба; 2) бляшана посудина для молока, олії; 3) буд. вид покрівлі. [СБГ, с. 34].

Шіфер – шифер. *Ліпше перекривати хату шіфером, він міцніщий і коли дуже сильний вітер буде, то не здує той верѣхъ*. Лексема запозичена з німецької мови; н. *Schiefer* «сланець; шифер; скабка; скалка, уламок» споріднене з двн. *skivaro* «розірвані скелі, розколені дрова», сангл. *scifre*

«тс.», англ. *shiver* «скалка або уламок від каменя; шифер, гонт; відходи конопель», пгерм. **skifran* (**skē̃ip-*), псл. **skěpati*, укр. *скі́пати*, *скі́па*) [ЕСУМ VI, с. 421]. Слово є нормативним для української літературної мови [СУМ XI, с. 464]. У говірці *шифер* – фонетичний діалектизм, зумовлений етимологічною м'якістю шиплячих, відповідно звук *[u]* реалізується звуком *[i]*.

3.3.17. Назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва і людей, що беруть участь у них

Назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва і людей, що супроводжують ці свята: *газда*, *газдиня*, *сабантуй*, *переходини*.

Газда – господар. *Яка хата, такий і газда. Якио хата файна, то значить газда добрий*. *Газда* – запозичення з угорської мови; уг. *gazda* «господар», у свою чергу, походить із слов'янських мов (слов. *gospoda*) [ЕСУМ I, с. 450]. У буковинських говірках лексема має два значення: 1) дбайливий працьовитий господар; 2) місце зборів громади у селі [СБГ, с. 79].

Газдиня – господиня. *Файна газдині і хата прибрана при днині*. Це слово суфіксальний (суфікс *-ин-*) фемінітив від *газда*. У *Словнику буковинських говірок* має три значення: 1) дбайлива, працьовита господиня; 2) дружина; 3) ірон. ледарка, нероба [СБГ, с. 79].

Сабантуй – святкове гуляння із випивкою. *Просимо вас на сабантуй, щоб відсвіткувати у новій хаті*. Етимологи виводять лексему з татарської і башкирської мов через російське посередництво; тат. *сабантуе* (народне свято) складається з основ *сабан* «плуг» і *туе* (*туй*) «бенкет, свято», спорідненого з каз. кирг. «тс.» [ЕСУМ V, с. 158]. У *Словнику буковинських говірок* активно використовується [СБГ, с. 472].

Переходини – новосілля. *Василь з Ганев уже роблят переходини*. Назва свята утворена від дієслова *переходити*, яке має праслов'янське походження; псл. *hoditi*, яке зводиться до іє. **sed-/sod-* «їхати; сидіти», що

згодом розщепилося на омонімічні **sed-* «сидіти» і **sed-* «ходити, їхати» з наступним слов'янським переходом *s-* у *x-* у **sed-*² після префіксів на *-i*, *-u*, *-r*: *pri-xoditi*, **per-xoditi*, *u-xoditi*, внаслідок чого, оформився самостійний корінь *hod-*, пор. дінд. *āsad* «ступити, піти, досягнути» [ЕСУМ VI, с. 192]. У буковинських говірках номінація *переходини* належить до ремісничої лексики і до лексики родинної обрядовості, пор. *переходини* – новосілля, святковий перехід зі старого житла в нове [СБГ, с. 405]. Слово *переходини* – віддієслівний множинний іменник з суфіксом *-ин-*, продуктивний у назвах обрядодій, пор. *заручини*, *хрестини*, *іменини*, *родини*.

Отже, з-поміж ремісничої лексики найширше представлена лексика будівництва, що пояснюється позамовними чинниками: це ремесло не втрачає свого значення і актуальності. Лексика будівництва – це розгалужена мікросистема, до якої входить багато граматичних діалектизмів – множинних іменників. У цьому угрупованні слів чимало запозичень з німецької мови.

У с. Василів побутують чоловічі ремесла – *ковальство*, *будівництво* та *ювелірна справа*.

Лексика *ковальства* представлена такими семантичними групами: назви предметів побуту, виготовлених ковалями; назви предметів для догляду за худобою, виготовлених ковалями; назви предметів для будівництва та назви будівель, виготовлених ковалями. Більшість слів зафіксовано з таким самим значенням, що й у *Словнику буковинських говірок*: *путня*, *тереб'єчка*, *жгребло*, *приколинь*, *кливець*, *коїць*, *корма*, *роскаль*. Здебільшого лексика *ковальства* перебуває у пасивному складі говірки, відображаючи культуру, що вийшла з ужитку.

Лексика будівництва становить розгалужену мікросистему, яку формують назви сільського будинку; назви приміщень у будинку; назви місця під будівництво хати і прилеглої території; назви стін будинку, їх частин та елементів конструкції; назви нижнього покриття будинку; назви

частин стелі будинку; назви верхнього покриття будинку; назви елементів вікон і дверей будинку; назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів; назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту; назви малих архітектурних форм; назви процесів будівництва; назви виконавців будівництва; назви інструментів для будівництва; назви будівельних матеріалів; назви покрівельних матеріалів; назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва і людей, що супроводжують ці свята. Серед номенів фонетичні діалектизми: *скіна, фундамент, земле, шєба, кирниці, майстир, свирло, блєха, шіфер*; семантичний діалектизм *скринька*; граматичні діалектизми: *стайні, конюшні, півниці, кирниці, шуфлі, черепиці*; аналітична назва: *велика хата*. Слово *рініки* має фонетико-граматичні закономірності говірки.

Найменшу групу становить лексика *ювелірної справи*: назви прикрас, назви процеси, пов'язані з ювелірною справою.

РОЗДІЛ IV

ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКО-ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОВІРКИ СЕЛА ВАСИЛІВ НА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ В ЗЗСО

4.1. Роль і місце факультативних занять в позакласній роботі

Позакласна робота з української мови у школі є важливою ланкою поглибленого вивчення предмета з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня. Вона є добровільною виховною роботою, яка проводиться відповідно до запитів та вподобань учнів. За допомогою позакласних занять учні навчаються самостійно виконувати різноманітні завдання всіх рівнів складності, починаючи з найлегшого і закінчуючи найскладнішим.

Оскільки теми з діалектології недостатньо висвітлені на уроках української мови, то ми пропонуємо більш детально ознайомитися із фонетико-граматичними особливостями говірки села Василів на факультативних заняттях.

Факультативи з української мови являють собою заняття, спрямовані на глибоке освоєння предмета. Вони слугують інструментом для стимулювання пізнавальних інтересів школярів, допомагаючи розкрити їхні знання, вміння і навички. Головна мета цих занять – забезпечити детальне вивчення всіх розділів цієї дисципліни, а також сприяти професійній орієнтації (на філологічні спеціальності).

Основними завданнями факультативних занять є: 1) удосконалення здібностей учнів; 2) поглиблення інтересу до вивчення української мови; 3) заохочення до написання науково-дослідних робіт; 4) професійна орієнтація випускників школи [73, с. 288-292].

Велике значення на факультативних заняттях мають творчі здібності учня. Адже креативність, фантазія та інтерактивний підхід до навчання допоможуть у майбутньому навчанні на філологічному факультеті.

Ми пропонуємо власні розробки факультативних занять з діалектології, на яких учні матимуть можливість більш детально вивчати фонетико-

граматичні особливості говірки села Василів. Факультативні заняття проводитимуться двічі на тиждень, в понеділок та п'ятницю з 16.00 до 17.00.

4.2. Тематика факультативних занять

Орієнтовні теми, які розглядатимуться на факультативних заняттях:

1) «Голосні звуки у говірці села Василів». У цій темі учні ознайомляться з вокалізмом говірки села Василів, дізнаються, чим зумовлена відмінність звукового складу говірки і літературної мови. Зокрема звук [a], що походить із звука [e] у говірці реалізується звуком [e], тобто у говірці зберігається архаїчна риса української мови (узети, н'єтници, прєшка, зачєти, н'єти, н'єть, дівчє); укання – вимова [y] замість [o] у переднаголошеному складі (кужух, гулубка, кугут, зузуля, курунка, кульдувати); відсутність протетичних приголосних, наявність голосного [o] на початку слова (олій, острый, оде, отам, око, однако);

2) «Приголосні звуки в говірці села Василів». Консонантизму говірки притаманні такі риси: функціонування звука [ф] замість хв на початку слова (фустка, фіст, фасулі, фіртка, фартух); етимологічна м'якість шиплячих звуків (нічь, дошь, лишєти, дівчєта, нічьо, уважєти); перехід м'якого [т'] в [к'] (кісто, шіскь, вікідати, вікігати, скіна, скілец); оглушення дзвінких приголосних перед глухими (тєшко, книшка, блиско, стришка); подовження приголосних у іменниках середнього роду (читаннє, відданнє, сміттє) та інші;

3) «Іменні частини мови у говірці села Василів». Учні матимуть можливість ознайомитися з особливостями іменника, прикметника, числівника, займенника в говірковому мовленні. Наприклад, іменники жіночого роду першої відміни та прикметники жіночого роду в орудному відмінку однини мають закінчення -ов: головов, ногов, руков, н'єтов, зеленев, чірвонов, файнов, дівчинов, вищий ступінь порівняння прикметників набуває форми: май новий, май добрий (до складу цієї форми входить частка май і нульовий ступінь прикметників);

4) «Дієслівні форми в говірці села Василів». Учні дізнаються, що у зворотних дієсловах вживається зворотна частка *-си* у препозиції та постпозиції (*си вертатиси, си вертати, си кататиси, си скупатиси*); форми 3 особи однини теперішнього часу другої дієвідміни мають закінчення *-ит* (*водить, ходит, любить, носить, варит, сидит*); у дієсловах минулого часу жіночого роду і множини наголошена основа (*нЕсла, вЕзла, прЄла*).

4.2.1. Конспект факультативного заняття №1

Класи: 9-11

Тема: «Деякі фонетичні особливості говірки села Василів в системі вокалізму».

Мета: *навчальна:* ознайомити учнів з фонетичними особливостями говірки села Василів в системі вокалізму; поглибити знання з фонетики, закріпити знання учнів про голосні звуки на основі дослідження говірки села Василів;

розвивальна: розвивати навички самостійно користуватися *Словником буковинських говірок*; збагачувати словниковий запас учнів;

виховна: виховувати патріотичні почуття, гордість за багатство рідної мови та красу Батьківщини.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: діалектологічні тексти, аудіозаписи мовлення жителів села, мультимедійна презентація, канцелярське приладдя, Словник української мови в 11 томах (онлайн), Словник буковинських говірок, програма Learning Apps.

Ключові терміни: українська діалектологія, говірка, говір, наріччя, фонетичний діалектизм, вокалізм.

Хід заняття

I. З'ясування емоційної готовності до заняття

- Я сьогодні (який?/ яка?)... бо,...

II. Актуалізація опорних знань учнів

Метод «Мозковий штурм»

1. Дайте відповідь на запитання:

- 1) Що таке фонетика?
- 2) Поясніть значення звуків у житті людей.
- 3) Охарактеризуйте звуки української мови?
- 4) За якими особливостями характеризують звуки мови?
- 5) Які мовленнєві органи відіграють роль у творенні звуків?

2. Перевірка письмового домашнього завдання.

III. Засвоєння нового матеріалу

1. *Діалектологічна хвилинка* (прослуховування аудіозапису мовлення жительки села Василів Гривул Васи́лини Васи́лівни на тему «Вирощування помідорів»)

- Як ви думаєте, про що цей текст?
- Які слова вам найбільше запам'яталися?
- До яких частин мови відносяться ці слова?

*Прокоментуйте думку Павла Гриценка «Збереження національного обличчя, національної ідентичності, недопущення грубої асиміляції, затирання питомих рис національної мови – все це лежить через діяльність діалектологів, діалектні записи, тексти, діалектологічні карти».

2. *Виклад теоретичного матеріалу* (допоміжний матеріал – мультимедійна презентація)

Українська діалектологія – це наука про діалектну мову, місцеві різновиди української мови, закономірності живої народної мови в усій її розмаїтості місцевих говірок, географічне поширення діалектних явищ.

Діалектологія, як й інші науки, має свої особливості у термінології. Вона послуговується поняттями *говірка, говір, діалект, наріччя*.

Українська діалектна мова представлена трьома наріччями: *поліське, південно-західне, південно-східне*. Членування української діалектної мови, яке

відповідає сьогоденню, запропонував Кость Михальчук. На теренах Буковини є три основні говори: *буковинський, подільський і гуцульський*. Детальну класифікацію українських говірок Північної Буковини запропонував К.Герман. За цією класифікацією, говірка села Василів відноситься до буковинських говірок з деякими рисами наддністрянських.

Відповідно до будови мовної системи діалектизми поділяють на *фонетичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні та лексичні*.

Фонетичні діалектизми – це слова, які відрізняються від літературної мови звуковим складом: *лишєти – лишати, прЄсти – прясти, котлета – котлети*. Фонетичні діалектизми в системі вокалізму вирізняються голосними звуками.

Фонетичні особливості говірки с. Василів:

- 1) звук [a], що походить із звука [e], реалізується звуком [e]: *узєти, п'єтници, прєшка, зачєти, п'єти, п'єть, дівчє, хлоп'єта, сукєнка, тєшко, дилінє, дерив'єний, перевірєти, запрЄтати*;
- 2) у ненаголошеній позиції звук [e] змінюється звуком [u]: *стилити, вирнутиси, пиндИти, сило, зирно, випиратиси, дЄриво, ни биру*;
- 3) відсутність протетичних приголосних, наявність голосного [o] на початку слова: *олій, острый, оде, отам, око, однао, обтрасканий, обмуцьканий*;
- 4) укання – вимова [y] замість [o] у переднаголошеному складі: *кужух, гулубка, кугут, зузуля, курунка, кульдувати, бугун, буллек*;
- 5) спорадична зміна звука [e] звуком [a]: *траба, двоя, ща*;

Ключові терміни

Українська діалектологія – це наука про діалектну мову, місцеві різновиди української мови, закономірності живої народної мови в усій її розмаїтості місцевих говірок, географічне поширення діалектних явищ.

Говірка – це мова одного населеного пункту. Наприклад, говірка села Василів.

Говір або *діалект* є мовою сукупності говірок, які мають спільні ознаки на фонетичному, граматичному та лексичному рівнях.

Наріччя – це мова сукупності говорів, об'єднаними фонетичними, граматичними та лексичними ознаками.

IV. Виконання вправ на закріплення знань

Робота зі Словником української мови

Дайте письмове пояснення термінів діалектологія, говір, говірка, наріччя у зошиті своїми словами. Зіставте власне пояснення термінів з тлумаченням у словнику.

Робота з діалектним текстом «Ткацтво»

I. Прочитайте фрагмент тексту Гривул Василини Василівни (жительки села Василів). Визначте тему, основну думку та стиль мовлення.

Ну с щого починалоси ткацтво? От таяк давно не було шо купувати і люди не мали так за шо, і не було чем їхати, люди були такі старі, шо умирали (мали і по дев'їносто років, по вісімдесять років) і с села нікуда не віходили, за готарь, як казали старі. Так і всьо вірощували, всьо собі дома робили і за то жили.

От, наприклад, ткацтво. Сієли колонні, таке було сімнічко – посіют, ну там, я знаю кільки, чи десікь сотих посіют, тогоди йдуть, то посходи, то прополювали і то віростАло і коли зачінАло цвІсти, воно відкладає також насінЄ. ВітАк люди то змикали і молотили дома, змолоті і йшли, таяк, наприклад, у кого є річка, ішли і мочили у ріЦці, ті називалистиси «гОрстки», такі сніпочки в'їзали і мочили у воду, і прикладали камінЄми. Ну, наприклад, може то мокнути тиждень у воді, аби відмокло усьо то шо є, ті стебла, шоби лишилось лиш то, шо на полотно. А потім уже то вІмокни, ті горстки вікігають з води, тако розкладають їх і просушують.

Ну і в кожній майже хаті були, називалиси «тЕрлиці». Ну, наприклад, то таке було, такі таяк би чотири ніжки і таке зверхі було, шо прикручАне і така дошка, то з виробами було. І то називалиси терлиці, то кіпали ті колонні і с того віхОдило, стебла ті вітходили убік, а то си лішєло саме, шо на полотно – казали «кlochі», «повІсмо», цево казали. Потім то, то таке кажи довге, файне, було на подобу, як у конє фіст. Тогоди кажи такі були, то прєли.

II. Випишіть з тексту фонетичні діалектизми та поясніть їхнє значення, користуючись *Словником буковинських говірок*.

Гра «Звукові перегони»

Прочитайте слова та літературні відповідники до них. Якими звуками вони відрізняються? Визначте, якими фонетичними особливостями в системі вокалізму позначені ці слова?

Висна – весна, *стайні* – стайня, *биреш* – береш, *кухні* – кухня, *чес* – час, *порєдок* – порядок.

V. Підсумок уроку. Рефлексія у програмі Learning Apps

Установіть відповідність між діалектним словом і фонетичною особливістю, якою вони зумовлені.

Покликання на рефлексію: <https://learningapps.org/display?v=p0x9kba3t25>

Домашнє завдання

1. Вивчити теоретичний матеріал уроку.
2. Творче завдання. З творів української художньої літератури (напр. Ю.Федьковича) виписати фонетичні діалектизми, визначити фонетичні особливості цих слів.

4.2.2. Конспект факультативного заняття №2

Класи: 9-11

Тема: «Деякі особливості консонантизму говірки села Василів».

Мета: *навчальна:* поглибити знання учнів про приголосні звуки; ознайомити учнів із поняттям *консонантизм* та його особливостями у говірці села Василів;

розвивальна: розвивати пам'ять, логіку, критичне мислення, вміння самостійно працювати з багатьма джерелами;

виховна: виховувати пізнавальний інтерес до навчання, любов до багатства української мови та рідної Батьківщини.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: картки, мультимедійна презентація, діалектологічні тексти, канцелярське приладдя.

Теорія літератури: роль діалектизмів у творах художньої літератури.

Хід заняття

I. Привітання з учнями. Організаційний момент.

Епіграф уроку:

Дев'ять десятих нашого щастя залежить від ЗДОРОВ'Я

А. Шопенгауер

- Добрий день всім. Перед тим як ми розпочнемо наш урок, я хочу дізнатися як ваше здоров'я, як настрій, адже ваше самопочуття для мене дуже важливе?

II. Перевірка домашнього завдання. Перевірка знань з попередньої теми.

- На домашнє завдання вам потрібно було знайти твори авторів української літератури. Виписати з твору діалектизми, дати визначення, а також визначити фонетичні особливості кожного діалектизму у системі вокалізму.
- Також ви мали вивчити теоретичний матеріал стосовно фонетичних діалектизмів, тому зараз виконаєте завдання на картках. Таким чином, ми перевіримо, наскільки якісно ви засвоїли попередню тему.

Картка №1

У кожному рядку слів, виділіть зайве. Визначіть, яку фонетичну особливість у системі вокалізму має група слів?

- 1) дерев'єний, житє, спанє, сило, котєта;
- 2) вернутиси, пиндити, дівчє, сило, дериво;
- 3) кужух, гулубка, отам, кульдувати, курунка.

Картка №2

- 1) декувати, олій, острый, однако, обмуцьканий;
- 2) банєк, бугун, стрілєти, шалєнка, горнє;
- 3) стилити, ни биру, оде, випиратиси, зирно;

III. Повідомлення теми та мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

В говірці села Василів наявні не тільки фонетичні особливості в системі вокалізму, але і є дуже багато особливостей, пов'язаних із системою консонантизму. Серед них виділяємо такі:

- 1) функціонування звуку [ф] на початку слова: *фустка, фіст, фасулі, фіртка, фартух*;
- 2) етимологічна м'якість шиплячих звуків: *нічь, дошь, лишєти, дівчєта, нічьо, уважєти, чіснок, чісати, чікуляда, щівник, вічько, жєба, дучі, чікай, чірвоний*;
- 3) звукосполучення *мн* вживається замість *мй*: *мнєсо, мнєцкати, памнєтати, памнітник, мніке, мнєтка, мнє, мнікий*; *бл, вл* замість *бй, вй*: *здоровлє*;
- 4) перехід м'якого [т'] в [к']: *кісто, шіськ, вікідати, вікігати, скіна, скілец, вІликіла, дев'їк, кісно* (переходу [т'] в [к'] не зареєстровуємо);
- 5) позиція звуку [л] у кінці слова (варіант [љ]): *стів, сопівка, горівка*;
- 6) ствердіння [ц] в кінці слова: *конец, палец, хлопец, заєц, смалец, даниць*;
- 7) оглушення дзвінких приголосних перед глухими: *тєшко, книшка, блиско, стришка, видиш, шоз*;
- 8) активність глоткового [г]: *газета, дьоргнути*;
- 9) функціонування африкати [дз]: *дзвіганУти, дзигар, дзУркати, дзюбАтий, дзюркач, дзЯвкати*;
- 10) заміна [ш] на [с]: *ШтЕфан, шонішник, шонішничині, шалатовий*;
- 11) подовження приголосних у іменниках середнього роду: *читаннє, відданнє, сміттє*;
- 12) усічення частини слів (афереза): *Анастасія – Ція, Василь – Цюльо, Василина – Циля, Дмитро – Митро, Туньо*; *Микола – Кольо, Сюзанна – Юзі, Олександр – Сандик, Омельян – Мілько, Євдокія – Дусі, Михайло – Місьо*.

Консонантизм – сукупність приголосних певного діалекту.

Асиміляція за глухістю (або уподібнення за глухістю) – це процес у мовленні, коли дзвінкий приголосний звук перед глухим оглушується і сам стає глухим, тобто уподібнюється до наступного глухого звука.

Асиміляція за дзвінкістю (або уподібнення) – це фонетичне явище, коли глухий приголосний звук перед наступним дзвінким стає дзвінким, уподібнюючись йому за дзвінкістю.

Асиміляція за м'якістю – це фонетичне явище в українській мові, коли твердий приголосний звук під впливом наступного м'якого приголосного пом'якшується, уподібнюючись до нього за ознакою м'якості.

Усічення приголосних звуків – це процес, при якому відбувається втрата одного або кількох приголосних звуків у групі приголосних.

IV. Виконання вправ на закріплення знань.

Завдання 1. Утворіть скорочені варіанти імен шляхом усічення. З двома варіантами складіть речення.

Анастасія, Василь, Василина, Дмитро, Микола, Сюзанна, Олександр, Михайло, Омелян.

Завдання 2. Робота з діалектним текстом «Тонкощі весільного обряду»

I. Прочитайте текст.

Потім уже у неділю, молода, далі у цім самім каплюшИню, али була така фОта, шо ни у горботці, али фота і у ту фоту уперізували і це, фустка велика, покрИвало то си називало, брали на таку бИнду і спЕреду застелювали, ті тОрокі вИсіли там. І так вони йшли до слюбу, до церкви – молодий у костюмі, а молода так убрана. Від слюбу молода іде і запрошує дівчет, дівчета є коло церкви, і йде і витаєси з дівчетами, а молодий собі бере до себе додому тих дівчет і хлопців, а молода дівчет – це за стіў.

Спочатку заходи молода з своїми цими дівчетами за стіў, і молода сидит за столом, бо то робили у хатах, не було ні салажів, нічьо. А потім гості си сходи, тий молоді ідут, тий гуляють надворі, а гості заході до хати, вже гостий приймают. І тоди виході з-за стола гості і вже вісіле, до опівночі, до понедіўка, таяк до досвітку.

II. Знайдіть у тексті фонетичні діалектизми системи консонантизму та поясніть їх особливості.

III. Запишіть фонетичну транскрипцію трьох слів (на вибір).

Завдання 3. Робота у групах

I. Вчитель ділить учнів на дві групи перша група шукає слова з переліку, які відносяться до асиміляції за глухістю та дзвінкістю, а друга – асиміляція за м'якістю та усічення приголосних.

Ніч, Ціля, чісати, газета, видиш, Місьо, кінець, стришка, шонішник, Ція, дзигар, скіна, Туньо, чікуляда, дучі, дошь, кісно, великіла.

II. З двома словами (на вибір) учні складають одне речення так, щоб ці два слова були використані одночасно в контексті.

V. Підсумок уроку.

«Ланцюжок вражень»

Мені на уроці сподобалося...

Найбільше вразило те,...тому що...

Я б ще додав (додала)...

Домашнє завдання

1. Вивчити теоретичний матеріал уроку. Зобразити фонетичні особливості у вигляді таблиці.

2. *Творче завдання* «Словник діалектних приголосних»: уявіть, що ви працюєте над створенням словника українських діалектів. Ваше завдання – зібрати й описати слова, у яких приголосні звуки мають нетипову для літературної мови вимову.

1) **Зберіть слова.** Знайдіть у різних джерелах (діалектологічних словниках, літературі, записках) 15-20 слів з різними фонетичними особливостями консонантизму.

2) **Створіть словник.** Оформіть зібрані слова у вигляді словникових статей, де буде зазначено:

- діалектний варіант слова;
- слово літературною мовою;
- фонетична транскрипція діалектного варіанта;
- пояснення фонетичних особливостей;
- регіон поширення (Буковина).

Приклад словникової статті

- 1) діалектний варіант: *палец*;
- 2) слово літературною мовою: *палець*;
- 3) фонетична транскрипція: [палец];
- 4) особливість: *ствердіння кінцевого приголосного*;
- 5) регіон поширення: *Буковина*.

4.2.3. Конспект факультативного заняття № 3

Класи: 9-11

Тема: «Деякі граматичні (морфологічні) особливості говірки села Василів (іменні частини мови)».

Мета: *навчальна:* узагальнити, систематизувати і поглибити знання з теми «Частини мови»; ознайомитися з дослідженням іменних частин мови у говірці села Василів;

розвивальна: розвивати в учнів логічне мислення, вміння співставляти, аналізувати та узагальнювати;

виховна: виховувати бережливе ставлення до рідної мови, бажання пізнавати себе.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: тестові завдання, мультимедійна презентація, діалектологічні тексти, канцелярське приладдя.

Хід заняття

I. Привітання. Організаційний момент

Епіграф уроку:

*Слова росли із ґрунту, мов жита.
Добірним зерном колосилась мова.
Вона як хліб. Вона мені свята.*
Ліна Костенко

II. Актуалізація опорних знань. Перевірка домашнього завдання.

Тестові завдання

1. Що таке консонантизм?

- А) система голосних звуків;
- Б) система приголосних звуків;
- В) самостійна частина мови;
- Г) фонетичне явище в українській мові.

2. Яку фонетичну особливість мають слова **мнєсо, мнєтка, мніке, мнєцкати**?

- А) усічення приголосних;
- Б) оглушення дзвінких приголосних перед глухими;
- В) одзвінчення глухих приголосних перед дзвінкими;
- Г) звукосполучення *мн* вживається замість *мй*.

3. У реченні «Купила на базарі таку файну фустку на Паску», слово **фустка** характеризується як:

- А) функціонування звука [ф] на початку слова;
- Б) функціонування афrikата [дз];
- В) оглушення дзвінких приголосних перед глухими;
- Г) усічення приголосних.

4. Дайте визначення поняттю **асиміляція за м'якістю**:

- А) це процес у мовленні, коли дзвінкий приголосний звук перед глухим оглушується і сам стає глухим;
- Б) сукупність приголосних певного діалекту;
- В) це фонетичне явище в українській мові, коли твердий приголосний звук під впливом наступного м'якого приголосного пом'якшується;
- Г) це слова, які відрізняються від літературної мови звуковим складом.

5. Слова **ШтЕфан, шонішник, шалатовий** характеризуються фонетичною особливістю:

- А) звукосполучення *мн* вживається замість *мй*;
- Б) ствердіння [ц] в кінці слова;
- В) активність глоткового [ɾ];
- Г) заміна [ш] на [с].

III. Повідомлення теми та мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

Крім фонетичних особливостей говірки, також виокремлюємо і граматичні особливості. Вони дещо відрізняються від фонетичних рис, тим, що ми розглядаємо ці особливості за частинами мови: *іменниками, прикметниками, дієсловами, займенниками, числівниками*.

Іменник

У говірці села Василів є чимало морфологічних особливостей у вимові іменників. Серед них ми виокремлюємо такі:

1) іменники жіночого роду першої відміни та прикметники жіночого роду в орудному відмінку однини мають закінчення *-ов*: *головов, ногов, руков, п'єтов, зеленов, чірвонов, файнов, дівчинов, косов, кофтов, пОдушков, книшков, кицьов*;

2) іменники першої відміни м'якої та мішаної груп у родовому, давальному та знахідному відмінках мають закінчення *-и*: *на землИ, на межИ, вИшнИ*;

3) іменники другої відміни чоловічого роду у давальному та місцевому відмінку із закінченням *-ови*: *чоловікови, дУбови, другови, конєви, псови, диванови*;

4) форми іменників третьої відміни у родовому, давальному, місцевому відмінках із закінченням *-и*: *соли, любови, крови, осени, гордостИ*;

5) суфіксальні зміни в іменниках четвертої відміни у непрямих відмінках із закінченням другої відміни: *тилєти, лошєти, поросєти, дівчєти, поросєтовИ*.

У наддністрянських говірках також є такі особливості як у буковинських: іменники другої відміни чоловічого роду у давальному та місцевому відмінку із закінченням *-ови*, форми імеників третьої відміни у родовому, давальному, місцевому відмінках із закінченням *-и*. Також є відмінні особливості, які стосуються тільки наддністрянських говірок:

- закінчення іменників у місцевому відмінку однини *-і, -и* (на *дубі, у кінцИ*);

- в орудному відмінку множини *-ами, -еми, -ема, -іма* (*гостя́ми, госте́ми, госте́ма, гості́ма*);
- у місцевому відмінку множини *-ох* (на *зятьо́х*; так само і множинні іменники – на *грудьо́х, на дверо́х*).

Прикметник

Граматичних відмінностей прикметників у говірці менше, ніж у класі іменників. Характерними особливостями є:

- 1) вплив твердої групи на м'яку (індукція): *сиредний, синий, вчорашний, будний, останний, передний*;
- 2) вищий ступінь порівняння прикметників набуває форми: *май новий, май добрий* (до складу цієї форми входить частка *май* і нульовий ступінь прикметників).

У наддністрянських говірках є інша особливість, яка відсутня у буковинських говірках: наявність стягнених форм у називному відмінку однини чоловічого роду (*до́бри*), давального і місцевого відмінків однини жіночого роду (*мо́лоді* «молодій», так само — ад'єктивні займенники); асимілятивні зміни при творенні форм вищого ступеня порівняння прикметників (*моло́ч:и*).

Числівник

Як й інші частини мови, числівники також мають свої особливості:

- 1) функціонування числівників зумовлених фонетичними закономірностями говірки один – *оден*, чотири – *штири*, шість – *шіск*, дев'ять – *дев'їк*;
- 2) у складних числівниках на позначення одиниць другого десятка, сполука *ди* реалізується *ц* *подовжене*: одинадцять – *одинац:к'*, п'ятнадцять – *п'ятнац:к'*;
- 3) творення складених числівників за моделлю *піўтретя́, піўчверта́*.

У наддністрянських говірках також наявне творення складених числівників за моделлю *піўтретя́, піўчверта́*, однак є відмінні ознаки, передусім:

- формальна структура числівників *оде́н, йіде́н, йеде́н, шті́ри, одина́йціть* (*йєдина́йцік*);
- форма орудного відмінка *двума́*.

Займенник

Граматичні особливості займенників базуються на акцентуаційних рисах. Тому особливістю займенників говірки села Василів є:

- 1) у присвійних займенниках наголошений перший склад: *свОя, мОя, твОя*;
- 2) збереження відмінкових форм – знахідного відмінка *не́го* «його», орудного відмінка *неу́, тоу́* «нею», «тією».

Щодо наддністрянських говірок, то тут наявні деякі відмінності:

- збереження давніх енклітичних форм давального відмінка *ми* «мені», ти «тобі».
- збереження вказівного займенника *тамто́й* «той» (редуплікована форма).

Все ж таки спільною ознакою є збереження відмінкових форм – знахідного відмінка *не́го* «його», орудного відмінка *неу́, тоу́* «нею», «тією».

IV. Виконання вправ на закріплення знань.

Завдання 1. *Запишіть речення, провідмінявши іменники у потрібному відмінку.*

1. Катрусю, іди дай (поросетко) їсти!
2. Траба думати (голова) деколи, а не серцем.
3. Братова хата знаходиси у (кінець) вулиці.
4. Ріхтую багато доброї їди, бо зарі чоловік прийде з роботи і траба дати (чоловік) їсти.
5. Уродилося у нас телєтко. Тий таке воно файне, шо щам такого (теле) не виділа.

Завдання 2. *Робота з діалектним текстом*

- I. Прочитайте текст та выпишіть прикметники. Доберіть літературні відповідники та визначіть ступінь порівняння.

Коли мотали на мотовило мітки , то вони були так зав'єзані, шоб то си не замотувало, не соталоси. Хто хотів ща якихос ви́ринИй кольорових, то красили у фарбах: у бордові, зелену, сину. Тоди ті мітки змотували знов на клубкИ, але був такий станок, називавси самотока: три ніжки, збиті докупИ,

угорі був болт зилізний, а ці підставки були дві, вони були на перехрестях. Там були дірочки і качечки, прироблені з дерева, шо на то натігалиси ті мітки і людина, та господині змотувала на клубки, то си крутило і мотало на клубки. Тогоди ті клубки уже кольорові нЕсли до жінки, яка ткала на варстаті і вона вже намотувала на ті човники і робила верені, налавники.

З того тонкого повісма, то тАкож так само: мотали на мотовило і так само вона закладала на той варстат, то уже було полотно. Воно було тонке, але всерІвно воно не таке як тепер тонке, май товстіще. То вони брали і вімочували, золили, робили золу з попелу, щоб був попів вакаційОвий і тим попелом заливали горєчім у такі цебри. І то візолювали, і то полотно було біліще. Потім його намочували і клали його просто на сонце. Воно було май біле, бо таке було сірувате. З того [полотна] шили сорочки. І до слюбу шили сорочки собі молоді. Вішивали щай і нитками, і пацьорками, хто чим мав у той чєс, тим і вішивав.

II. З двома прикметниками (на вибір) складіть речення.

Завдання 3. Робота в парах

Учні поділені на пари. Вчитель дає кожній парі по два речення з іменниками, де учні мають замінити виділені іменники відповідними особовими або вказівними займенниками.

1. Олена виділа подружку з братом, але забула з **подружков** привітатиси.
2. Бабка з дідиком поїхали на базар. Дідик з **бабков** обіщали подзвонити.
3. Ми увиділи на селі старого чоловіка. **Чоловік** попросив нас, щоб допомогти.
4. Я ніколи не здибав діучину. **Діучина** була настільки файна, шо я пішов з **діучинов** на здибанку.
5. На столі лежало яблуко. **Яблуко** було таким добрим, шо ми **яблуко** з'їли.

V. Підсумок уроку.

«Незакінчене речення»

На цьому уроці я дізналася/дізнався...

Мене найбільше зацікавило...

Я б ще додав/додала...

Домашнє завдання

1. Вивчити теоретичний матеріал уроку.
2. Поговорити з родичами старшого покоління про якусь незабутню подію з їхнього життя. Записати розмову орфографічним варіантом. Виписати з тексту займенники та прикметники, дібрати до них літературні відповідники.

4.2.4. Конспект факультативного заняття №4

Класи: 9-11

Тема: «Деякі граматичні (морфологічні) особливості говірки села Василів (дієслово)».

Мета: *навчальна:* узагальнити, систематизувати і поглибити знання з теми «Дієслово»; ознайомитися з дослідженням дієслова у говірці села Василів;

розвивальна: розвивати в учнів логічне мислення, вміння співставляти, аналізувати та узагальнювати;

виховна: виховувати бережливе ставлення до рідної мови, бажання пізнавати себе.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: програма Learning Apps, мультимедійна презентація, діалектологічні тексти, канцелярське приладдя.

Хід заняття

I. Привітання. Організаційний момент.

Епіграф уроку:

*Барвистість одвічна народної мови – це щось невимовне, прекрасне, казкове: і ласка
любові, й червона калина, і пісня досвітня в гаях – солов'їна*

Павло Усенко

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Виконайте завдання вікторини.

Покликання на вправу: <https://learningapps.org/display?v=pbjr47fu525>

III. Оголошення теми та мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Дієслова також мають своєрідні граматичні особливості. Їх є чимало і деякі з них відрізняються наголошеним складом. Серед особливостей виокремлюємо такі:

1) вживається зворотна частка *-си* у препозиції та постпозиції: *си вертатиси, си вертати, си кататиси, си скупатиси, мошкородитиси, дивитиси, жинитиси, вертітиси*;

2) дієслова із давнім звуком *й* після губних приголосних (у таких дієсловах наголошений перший склад): *лЮб'ю, лОв'ю, сп'ю, лОм'ю*;

3) форми 3 особи однини теперішнього часу другої дієвідміни із закінченням *-ит*: *водить, ходит, любить, носить, варит, сидит, спит, їст, мелит*;

4) форми 3 особи множини теперішнього та майбутнього часів другої дієвідміни із закінченням *-е*: *носє, рОблє, варє, сидє, їдє, вИдє*;

5) у дієсловах 1 особи однини теперішнього часу наголошений перший склад: *вОжу, нОшу, лЮблю, лОвлю, вИжу*;

6) у дієсловах минулого часу жіночого роду і множини наголошена основа: *нЕсла, вЕзла, прЄла*;

7) у говірці наявні залишки перфекту 1 особи однини. До дієслова минулого часу долучається енклітик *-м* (показник 1 особи однини): *ходилам, робилам, гулялам*.

IV. Виконання вправ на закріплення знань.

Завдання 1. Доберіть до кожного запропонованого дієслова літературний відповідник. Запишіть виконане завдання у порівняльну таблицю. Усно поміркуйте, яка особливість дієслова відіграла роль в його утворенні.

Си катав, рОблю, ходит, любитиси, збиратиси, вИжу, си скупатиси, носє, роблє, лЮблю.

Завдання 2. Робота в групах

З поданого тексту випишіть дієслова та визначте особливість, до якої воно відноситься. Доберіть літературний відповідник.

Фрагмент з діалектного тексту «Ткацтво»

Насіні називалоси “сімні”. Помолотили, тоди то пов’їзали, то си називало “горстки”. І йшли мочити, таяк, наприклад, у нашім силі є Дністер, то йшли і вімочували, складали кожде собі у такі рівочки і камінім прикладали, і кождий собі свій знак назначували аби йти. Вони помокнут зо чотири дни, тоди йшли і обертали другим боком і ща два дни помокнут, тогоди їх вібирали і у воді сполікували аби то листічко, шо си лишило, щоб відпадало. Тоди на берег складали, так їх розкладали аби вони вІсохли. Вони повісихають, тий уже береси додому, а дома була така зроблена тЕрлиці (станок такий). Там уже ішла жінка, та господині, вона закладала ці сухі горстки до терлиці.

Завдання 3. Робота біля дошки

Провідмініяйте подані дієслова за особами. Яку особливість має кожне дієслово?

Спинитиси, нЕсти, любити, кататиси, вертітиси, видіти, злитиси.

V. Підсумок уроку

«Ланцюжок вражень»

Мені на занятті сподобалося...

Найбільше вразило те,...тому що...

Я б ще додав (додала)...

Домашнє завдання

1. Вивчіть теоретичний матеріал.
2. Складіть короткий діалог (5-8 реплік) на побутову тему («На ринку», «Розмова сусідів»). Діалог має включати 5-7 діалектних дієслів, а також одну діалектну форму наказового способу.

У календарно-тематичному плануванні на вивчення дієслівних особливостей відводиться надто мало годин, тому ми пропонуємо цю тему розглядати у позакласній роботі, зокрема, на факультативних заняттях.

Факультативні заняття з діалектології поглиблюють відомості з діалектології та сприяють розвитку патріотизму: любові до своєї землі та до рідної мови. Ми пропонуємо таку тематику факультативних занять: «Голосні звуки у говірці села Василів»; «Приголосні звуки в говірці села Василів»; «Іменні частини мови у говірці села Василів» «Дієслівні форми в говірці села Василів». Кожну тему репрезентує розробка факультативного заняття.

ВИСНОВКИ

Діалектологія – мовознавча дисципліна, яка має важливе значення для української мови. Становлення діалектології має давню традицію, яка полягає у зацікавленості до живого народного мовлення.

Територію Північної Буковини характеризує діалектне розмаїття. За класифікацією К.Ф.Германа, на цій території побутують такі говірки: надпрутські, буковинські з деякими рисами гуцульських говірок, буковинські з деякими рисами наддністрянських говірок, буковинські з деякими рисами подільських говірок, гуцульські та подільські говірки. Говірка с. Василів належить до буковинських говірок з деякими рисами наддністрянських.

Професійну лексику говірки с. Василів репрезентує реміснича лексика, пов'язана з жіночою та чоловічою працею з подальшою лексико-семантичною класифікацією. Кожне слово супроводжує лексичне значення, з яким воно функціонує в говірці, діалектні номінації перевірені за *Етимологічним словником української мови* та *Словником української мови*.

Реміснича справа жінок – *вишивання і ткацтво*. Лексика *вишивання* представлена такими семантичними групами: назви візерунків, назви кольорів, назви технік вишивання, назви тканин, назви частин сорочки та горботки. У цьому угрупованні наявні фонетичні діалектизми: *лилії, жєрий, підтічка, баєрок*; лексеми, вжиті у вторинній номінативній функції: *хрестик, штопавка, кісочка, вінок*; аналітична назва *загнєний ковнір*, універбатив *будденка*, регіоналізм *лівєра*.

До ремісничої лексики *ткацтва* належать назви приладів та їх частин для ткацтва; назви матеріалів, потрібних для ткацтва; назви одягу і тканин, виготовлені ткачами. Серед назв привертають увагу фонетичні діалектизми: *варстат, терлиці, згребло, клочі*; номінації, вжиті у вторинній номінативній функції: *човник, качечки, повісмо*; множинна метатизована назва *колонні*.

Чоловічі ремесла с. Василів – *ковальство, будівництво та ювелірна справа*. Лексика *ковальства* представлена такими семантичними групами: назви предметів побуту, виготовлених ковалями; назви предметів для догляду

за худобою, виготовлених ковалями; назви предметів для будівництва та назви будівель, виготовлених ковалями, назви інструментів коваля та елементів кузні. У цьому угрупованні слів наявні аналітичні назви на позначення предметів ковальства: *великий стів, ковальський молот, велика пічка*, звертаємо увагу на граматичні діалектизми: *кузні, кельні, обценьгі, клямбри*.

Найбільш розгалужену класифікацію становить реміснича лексика *будівництва*. Її формують такі семантичні угруповання: назви сільського будинку; назви приміщень у будинку; назви місця під будівництво хати і прилеглої території; назви стін будинку, їх частин та елементів конструкції; назви нижнього покриття будинку; назви частин стелі будинку; назви верхнього покриття будинку; назви елементів вікон і дверей будинку; назви приміщень для утримання свійських тварин і птахів; назви приміщень для зберігання продуктів сільського господарства й реманенту; назви малих архітектурних форм; назви процесів будівництва; назви виконавців будівництва; назви інструментів для будівництва; назви будівельних матеріалів; назви покрівельних матеріалів; назви свят, пов'язаних із закінченням будівництва і людей, що супроводжують ці свята. Серед номенів фонетичні діалектизми: *скіна, фудамент, землє, шеба, кирниці, майстир, свирло, блєха, шіфер*; семантичні діалектизми: *скринька*; граматичні (морфологічні) діалектизми: *стайні, конюшні, півниці, кирниці, шуфлі, черепиці*; аналітична назва: *велика хата*; множинна назва: *довбні*. Як фонетико-граматичний діалектизм розглядаємо слово *рініки*.

Найменш представлена лексика *ювелірної справи*: назви прикрас, назви процесів, пов'язаних з ювелірною справою. У словах *вінуцувати, віглянцувати* зреалізована словотвірна особливість буковинських говірок – префікс *ві-*.

Більшість професіоналізмів говірки с. Василів зафіксовано з таким самим значенням, що й у *Словнику буковинських говірок*: *путня, тереб'єчка, жгребло, приколинь, кливец, коїц, корма, роскаль*. Проте деякі слова, за

Словником буковинських говірок, – багатозначні, тоді як у говірці села Василів вони мають лише одне значення: *клямбри, кулко, рафа, полотно, качечки*.

Лексикографічна робота з *Етимологічним словником української мови* дає підстави твердити, що реміснича лексика с. Василів здебільшого праслов'янського походження, що засвідчує єдиний мовний світ слов'янства, але є запозичення з польської, латинської, німецької, грецької та румунської мов. Деякі запозичення пройшли довгий шлях становлення і потрапили в буковинські говірки завдяки мовам-посередникам. Запозичення ілюструють історичний шлях Буковини, відтворюють стосунки буковинців з іншими етнічними спільнотами.

Оскільки проблеми діалектології недостатньо висвітлені на уроках української мови, вважаємо за доцільне поглибити теоретичні відомості учнів з діалектології та розглянути фонетико-граматичні особливості говірки с.Василів на факультативних заняттях. Пропонуємо тематику факультативних занять: «Голосні звуки у говірці села Василів»; «Приголосні звуки в говірці села Василів»; «Іменні частини мови у говірці села Василів»; «Дієслівні форми в говірці села Василів». У роботі представлено розробки занять з кожної теми.

ДОДАТОК 1

Діалектологічні тексти

Особливості ковальства у селі Василів

Хочу казати за ковалів нашого сила. Наше сило побудоване на Буковині, яке попри наше сило протікає річка Дністер. От я вам розкажу, у нашому силі було два ковалі, вони мали будинок свій, у будинку були дві кімнати розташовані і калідор. Це у одній кімнаті був такий стіў великий оббитий бляхою і кувадло дуже великі, і ковальська пічка вімурувана. У ту пічку засипали вуглі, яке називалоси кокс. Але ранше, коли вугілля не було, запалювали вогонь ковалі самі. У кувадлі були такі ручки і плахта, ніби мішок. Коваль повинен був постійно рухати до себе ті ручки, абис з мішка ішло повітря, і так вони запалювали вогонь у печі. Навіть у нас є приказка: «Дихаєш як мішок ковальський».

Ковалі мали кліщі такі великі, щоб брати той шматок зиліза, який розплавлювався у вогни і вони виготовляли для села і для колгоспу.

Цей будинок називався кузня. Було побудований дуже великий комин, з якого ішов дим, то так і казали, що дим іде з кузні. Потім що виготовляли ковалі? Виготовляли підкови для коний. У колгоспі було 25 коний, це на всі коні траба було заготовити підкови. Для підковів були цвяхи, си називали кінські цвигі. Це ковалі підковували ці коні і усьо це вони робили, у цім вогни то всьо вони розплавлювали і щоб коні були робочі, траба возів. Були нараховані ці п'ятнацять чи дванацять там возів. Віз складався з двох частин: передня тічка і задня тічка. До возів робили майстри колеса дерев'янні, а ковалі їх уковували зилізом. Також брали на вогонь і уковували, бо якщо їхати, то воно стиралоси дерево. Щоб з'єднати той віз докупи, то ковалі таку пластіну там прироб'ювали, болти великі і так віз був на ходу і всьо було укріплено з тими зилізними пластінами, щоби він не розгойдувався, би він був укріплений. Так уже упрігали коні і їхали.

Машини грузові, то у них дерев'янні борта, також робили ті майстри з дошок борта, а ковалі усьо то уковували. На ті борта заготов'єли зилізні

крючки, шоби борта си відкривали (і задні, і бокові). І так усьо було також укріплено зилізом. Це всьо ковалі робили, шоб той борт не шатався, би був прикріплений до машини.

Такі наші ковалі робили сапи для сільських людей. Можна було піти до коваля, зроби сапу чи поострит, чи натягне якщо груба уже у вогни, натягне ножики до сапів. Наші ковалі зробили біля цвинтарі нашого села уковану огорожу. Вони то всьо у кузні робили. Робили такі щітки, потім то забирали коло цвинтарі, болти спаювали і тепер є огорожа до сих пір. Козірки робили, плуги вони робили, якщо кіньми орали ще коли не було таких тракторів багато.

Ну, багато дечого усьо від ковалів належит.

Будівництво у селі Василів

Шоб побудувати хату, брали учасок і туду завозили шутир, бочку води і цімент. Тоді вікопували фундамент. Наприклад, хата була десік метрів та дванацік. Вони це розмірювали і копали на піў метра фундамент. Розмірювали які комнати мают бути всердині і там також копали. Тоді, якщо вікопали фундамент, тогоди цим шутром-ціментом заливали у той фундамент. Потім то заллели уже кругом, вони зрівнювали, шоби була рівнина і де комнати, і де кругом.

Потім завозили уже цеглу чи блокі і мурували. Мурували сільські мулері. Вімурували уже до кінця, там ка висота: чи десік метрів чи вища, як хокіли собі. І потім заготов'ели дерево, робили верх і накривали таяк тепер уже накривають металочерепицув, а тоді ще накривали шіфером. І уже потім, шо там розміщували у кімнатах, чи шпакльовкі чи шо.

Для верьха робили з дерева крокви, платви, це всьо попелено і шоб цей верьх укріплювався, то такі робили крючки великі зилізні (з на піу метра). Вони то укріплювали. Це робили вже ковалі, це зилізне і укріплювали ці верьхи, шоб вони не розсувалиси. Потім накривали, вімурувували коменки, умашували, шікатурили. Ранше накривали соломов. Сіяли жито і з того робили такі пукі,

такі снопи. Були також такі спеціалісти, що робили такі сніпочки і прив'язували до того дерева, верха і так було накрито.

Кімнати у хаті називалися: спальня, велика хата, сіни, ца хата, де піч (кухня таяк), то це мала хатчина.

І такий був будинок.

Ювелірна справа

Які справи робив, наприклад, мій чоловік. Він мав такий станочок і на тім станочку були набиті цвигі. Мав таке крутило, що то вісверлювало. Робив кульчикі, робив перстені з копійок. Наприклад були колис ще дві копійки жовті, то міг бути перстень жовтий, десік копійок білих було, то білий перстень він виготовляв. Прикраси він міг такі, ну, називалися тоді брошки, щоб защипити там кофту чи так собі причипити на свидир.

З дерева того він то виробляв на тім станку. І терб'єчки до курудзів, щоб курудзи тербити. Вони закладалися такі на руку, робив то також на тім станочку.

Робив багато дуже, і кочерги робив, і гачки до мнєса, щоб будити робив, і голки до вишивання робив на тім станочку. Тоди брав пакетик голок цих, що продають, а він там сточував на тім станочку і вишивали пацьорками сорочки, горботки, пояси.

Багато він цього знав робити.

Ткацтво

Ну...от ткацтво. Сіяли колопні і ті колопні коли зацвили, віросли там вони мають, ну може з півтора метра чи кілько, їх ішли микати. Коли їх помикали, то молотили, бо у них насіні було. Молотили ціпом, щоб насіні було на другий рік.

Насіні називалося "сімні". Помолотили, тоді то пов'їзали, то си називало "горстки". І йшли мочити, таяк, наприклад, у нашім селі є Дністер, то йшли і вімочували, складали кожде собі у такі рівочки і камінім прикладали, і кождий собі свій знак назначували аби йти. Вони помокнут зо чотири дні, тоді

йшли і обертали другим боком і ще два дні помокнут, тогоди їх вібирали і у воді сполікували аби то листічко, що си лишило, щоб відпадало. Тогоди на берег складали, так їх розкладали аби вони вісохли. Вони повісихають, тий уже береси додому, а дома була така зроблена терлиці (станок такий). Там уже ішла жінка, та господині, вона закладала ці сухі горстки до терлиці.

Терлиці була на подобу як: чотири ніжки (відти дві й відти дві) і така була дошка розрізана, таяк тошо було там пространство таке, що це ручне, що ківали і заходило у ту щілину і там закладали ті горстки і так тим трісло. Тоди віходило повісмо си називало таяк то шо. Тогоди це таяк було належало до полотна. Вітак такі були гребінки зилізні - це набито на дошці багато цвиків. Тоди це повісмо йшло на згребло. На тім згреблі вони його протігали і віходило клочі - другим сортом, а це повісмо.

З того клочі уже пряли люди. Закладали на такі котилі, пряли, були веретена, усьо вручну, змотували на клубки. Клочі пряли грубо нитка, а повісмо - маленькі, наприклад, таяк була десятка шпулька, така тоненька ниточка. То з цих ниток виробляли полотно для сорочок, а з цього - верені.

Коли це всьо закінчено було, ну, хотіли кольорових, наприклад, верений, то купували фарбу і це вімочували. Ще спочатку з цих клубків мотали на таке мотовило велике було. Там рахували кільки там тих ниток, називалоси це чисниці (чи дванацік чисниц, чи шішнацік чисниц). Тоді хто хотів кольорового, то красили ще, бо хотіли верений, налавників кольорових, красили. Потім вже ті мітки давали до людини, шо мала варстат ручний, гребінки такі, бердо. Уже вона то засновувала на свій варстат і такий був човник. У човнику вона мала нитку, таку намотану. Тоди вона клепала тим бердом і все туда нитку ту кидала, то відки, то туда і тим прикліпувала усе до себе і так віготовляла верені. З того можна було пошити і вереньку, і можна було доріжки зробити, щоб на лавки покласти.

Коли мотали на мотовило мітки, то вони були так зав'язані, щоб то си не замотувало, не соталоси. Хто хотів ще якихос вириний кольорових, то красили у фарбах: у бордові, зелену, синю. Тоди ті мітки змотували знов на

клубки, але був такий станок, називався самотока: три ніжки, збиті до купи, угорі був болт зилізний, а ці підставки були дві, вони були на перехрестях. Там були дірочки і качечки, прироблені з дерева, що на то натігалися ті мітки і людина, та господиня змотувала на клубки, то си крутило і мотало на клубки. Тогоди ті клубки уже кольорові несли до жінки, яка ткала на варстаті і вона вже намотувала на ті човники і робила верені, налавники.

З того тонкого повісма, то також так само: мотали на мотовило і так само вона закладала на той варстат, то уже було полотно. Воно було тонке, але всерівно воно не таке як тепер тонке, май товстіще. То вони брали і вімочували, золили, робили золу з попелу, щоб був попів вакаційовий і тим попелом заливали горичим у такі цебри. І то візолювали, і то полотно було біліще. Потім його намочували і клали його просто на сонце. Воно було май біле, бо таке було сірувате. З того [полотна] шили сорочки. І до слюбу шили сорочки собі молоді. Вішивали щай і нитками, і пацьорками, хто чим мав у той час, тим і вішивав.

Це ткали з колопень, а якщо вівці хто тримав, то стригли вівці і ту вовну пряли також на ці кудилі. Так само вони мотали на то мотовило і так вони давали всьо до цієї жінки, на цей варстат. То коли вона це виготовляла, то вже були верені вовнянні тепленькі, таяк ковдрі. З того можна було пошити гачі - сподні чоловікови, сардак (куртка) можна було пошити. Ну, з того теплого можна багато пошити.

ДОДАТОК 2

Прислів'я, приказки, фразеологізми, загадки, народні молитви

Фразеологізми

Водяться як Антоній з Настею – щиро любити.

Шось си небо кондубаси, відий моква буди – хмариться, наближається негода.

Завірівся як середа на п'ятницю – дуже злий.

Ше кугут не кукурікнув, а все село чує – пліткування.

Водиси як корова з телєм – безмежна опіка.

Ні риба, ні мнєсо – млява, неповоротка людина, яка не приносить користі.

Як та шаблюга – дуже зла людина.

В голові полова – про легковажну та несерйозну людину.

Аж кости тарахкают – про дуже худу людину.

Замулювати очі – обдурювати.

Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні – дуже бідно.

Прислів'я

Будеш битий як Сідрова коза.

Розум у людини приходить на старість.

У доброго мужа і жінка як ружа.

Які батьки, такі і діти.

У добрих батьків – добрі діти.

Хто рано встає, тому Бог дає, а хто пізно встав – в того Бог забрав.

Їсти, спати – Бог здоровля мусить дати.

У файної газдині – хата прибрана при днині.

У слухної пташки свої замашки.

Справжня праця не на словах, а на ділі.

Приказки

Хліб усьому голова.

Або пан, або пропав.

Великий ростом, а малий розумом.

В сім'ї не без виродка.

Дома і стіни лічут.

Гризутси як кіт з псом.

Що посієш, то й пожнеш.

Говори Петре до слупа.

Шити-пороти, би більше роботи.

Куда корова, тудя і телета.

Загадки

- 1) Стоїть копиця на штирьох ножицах, спереду співає, ззаду вітер ганяє. **(Корова)**
- 2) Заревів бик на сто горів, на тисячу городів. **(Грім)**
- 3) Така у діда голова, шо лиш зуби й борода. **(Часник)**
- 4) Білі парашути, їх можна самостійно дути. *(Кульбаба)*
- 5) Висит грушка – не можна з'їсти,
Хто її доторкнеси, той обпечеси. **(Лампочка)**

Народні молитви

Сон

На Синайській горі, зіллі-в-дівині, там Пречиста спала, спала-спочивала, свого Сина визирала.

Приснився їй сон пречудесний: шо його жидова спіймала, руки-ніжки цвиками прибивала, на голівку терновий віночок клала, сон минає, Ісус Христос ся наближає і питає:

- Шо ти Мати робиш, шо ділаєш?

- Ніц не роблю, сплю-спочиваю, Тебе, мій Синочку, чекаю. Приснився сон пречудесний, шо тебе жидова спіймала, руки-ноги гаками прибивала, на головку терновий віночок клала.

-То не є, мати, сон, то є Мати, правда, шо мене жидова впіймала, на Христі розп'яла, голову терновим вінком увінчала. Не дивися Мати на мої муки, бери з апостолами хрест у руки, ідіт по світу, розкажуйте усім: молодому, старому, каліці, кривому, жінкам, діточкам, знайомим й чужинцям, щоб ішли по світу і про мене розповідали, шоби люди знали. Хто буде знати і буде молитися, цю молитву говорити, тому буде Отець мій, всі гріхи простити. Аби мав гріхів, як на деревах листків, аби гріхів, як на небі зірок, аби мав гріхів, як у морях пісків, хто буде про мене знати, іншим людиним казати, тому буде від мене гріхи си прощати.

Записано від Смур Марії Василівни, 1953 р.н.,

*Закінчила 8 класів радянського періоду,
Мешканки с. Василів Заставнівського р-ну Чернівецької області*

Молитва до Дня народження

Господи Боже, Владико всього світу видимого та невидимого, від Твоєї волі залежать усі дні та літа мого життя. Дякую Тобі, Премилосердний Отче, що Ти дозволив мені прожити ще один рік; Я знаю, що з гріхів моїх я недостойна цієї милості, але Ти чиниш мені її через невимовне людинолюбство Твоє. Продовж і ще ласки Твої мені, грішній; продовж життя моє в чесноті, спокої, у здоров'ї, у мирі з усіма родичами і злагоді з усіма ближніми. Подай мені достаток плодів земних і все, що потребує моїх потреб. Найбільше очисти совість мою, зміцни мене на шляху спасення, щоби я, йдучи за ним після багаторічного світу цього життя, перейшовши в життя вічне, удостоїлася бути спадкоємицею Царства Твого Небесного. Сам, Господи, благослови рік, що починається, і всі дні життя мого. Амінь.

*Записано від Гривул Василини Василівни, 1944 р.н.,
закінчила 7 класів радянського періоду,
мешканки с. Василів Заставнівського р-ну Чернівецької обл.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзенко С.П. Діалектні групи і говори української мови: метод. матеріали з курсу укр. діалектології/ відп.ред. Дроздовський В.П., Одеса, 1975. 54 с.
2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія: [навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів і пед. ін-тів], Київ: Вища шк., 1980. 244 с.
3. Бережняк В.М. Дослідження В.М. Пащенко в галузі української діалектології// Наукові записки. Серія: філологічні науки, Ніжин: Ніжин. нац. ун-т ім. М. Гоголя, 2015. с.49-53
4. Березовська Г. Г. Лексико-семантична група назв шийних прикрас у східноподільських говірках. Мовознавчий вісник: зб. наук. праць. Вип. 10. 2010. С. 109-113.
5. Березовська Г.Г. Структурна організація та географія назв одягу і прикрас у східноподільських говірках: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2011. 22 с.
6. Бібліографія праць професора Костянтина Германа // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. Вип. 170-171: Слов'янська філологія. 2003. С. 24-28.
7. Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / уклад. Н.О. Руснак, Н.В. Гуйванюк, В.Є. Бузинська. Чернівці: Рута, 2006. 383 с.
8. Вихованець І.Р., Марчук Н.Й., Матвіяс І.Г., Назарова Т.В. Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами/відп. ред. Жовтобрюх М.А., Київ: Наукова думка, 1977. 201 с.
9. Гапон Л. Напрямки діалектологічних досліджень Ярослава Рудницького// Наукові записки. Серія: мовознавство, Тернопіль: Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2016. с.15-20
10. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини, Чернівці: Час, 1995. 414 с.
11. Герман К.Ф. Взаємодія української літературної мови з територіальними діалектами / К.Ф. Герман. Чернівці, 1983. 74 с.

12. Герман К.Ф. Полонізми у буковинських та гуцульських говірках української мови / К.Ф. Герман // Bukówina. Blaskiem cienie "Europy w miniaturze" / Instytut filologii słowiańskiej Uniwersytetu warszawskiego / Praca zbiorowa pod redakcją Kazimiera Feleszki. Warszawa : Energia, 1995. С. 107-112.
13. Герман К.Ф. Походження та класифікація українських говірок Північної Буковини / К.Ф. Герман // Українська мова на Буковині: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 160-річчю від дня народження Юрія Федьковича (Чернівці, 13-15 жовтня 1994 р.). Чернівці: Рута, 1994. С. 3-5.
14. Герман К.Ф. Стилї українського народного усного діалектного мовлення/ К.Ф. Герман // Науковий вісник Чернівецького університету: зб.наук. праць. Чернівці: Рута, 2001. Вип. 117-118: Слов'янська філологія. С. 10-16.
15. Герман К.Ф. Українські говірки Буковини / К.Ф.Герман // Проблеми історії та культури української мови: зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 1995. С. 43-57.
16. Герман К.Ф. Українські говірки Буковини у світлі мовознавчих досліджень / К.Ф. Герман // Науковий вісник Чернівецького університету: зб наук. пр. / наук. ред. Б.І. Бунчук. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. Вип. 54-548: Слов'янська філологія. С. 124-136.
17. Герман К.Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія, Чернівці: Рута, 1995.391 с.
18. Герман Костянтин Федорович — учений — педагог — громадський діяч : Бібліографічний довідник // укл. Бабич Н.Д. Чернівці: Рута, 2008. 22 с.
19. Говори української мови: збірник текстів / відп. ред. Т.В. Назарова. К.: Наук. думка, 1977. 591 с.
20. Головач Н. Лексичні румунізми в реєстрі «Словника буковинських говірок» / Ніколетта Головач // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Б.І. Бунчук. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. Вип. 475-477. Слов'янська філологія. С. 409-414.
21. Головач Н. Лексичні румунізми в сучасній українській мові (на матеріалі словників) / Ніколетта Головач // Матеріали V Міжвузівської конф.

молодих учених: зб. наук. ст. / відп. ред. М.Г. Сенів. Донецьк, ДонНУ. 2007. С. 71-73.

22. Гончарук А.В. Спільне та відмінне в лексиці будівництва в подільському та буковинському говорах / А.В. Гончарук // Українська мова на Буковині: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 160-річчю від дня народження Юрія Федьковича (Чернівці, 13-15 жовтня 1994 р.). Чернівці: Рута, 1994. С. 63-65.

23. Горбач О. Зібрані статті. Діалектологія / О. Горбач. Мюнхен: Укр. вільний університет. 1993. 660 с.

24. Горбач О. Зібрані статті. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія, Мюнхен, 1997. 382 с.

25. Гримашевич Г. І. Діалектний текст як лінгвокультурний феномен. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21329/> (дата звернення 1.11.2025 р.).

26. Гримашевич Г.І. Назви сорочки в середньополіських говірках/ Г.І.Гримашевич // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія. Черкаси, 2004. С. 183– 185.

27. Гриценко П., Руснак Н., Руснак Ю., Струк І. Етнолінгвістика: українська мова: навч. посіб. / П.Ю. Гриценко, Н. О. Руснак, Ю.М. Руснак, І. М. Струк. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 432 с.

28. Гриценко П.Ю. Буковинський ареал як об'єкт лінгвістичного вивчення//Українська мова на Буковині: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяч. 160-річчю від дня народження Юрія Федьковича/ відп.ред. Бабич Н.Д., Чернівці: Рута, 1994. с. 136-139

29. Гриценко П.Ю. Діалекти української мови / П. Ю. Гриценко // Енциклопедія сучасної України. К., 2007. Т.7. С. 651.

30. Гриценко П.Ю. Дослідження лексики українських говорів / П.Ю. Гриценко // Мовознавство. 1984. №5. С. 22-30.

31. Громко Т. Методика вивчення діалектної лексики в школі. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Філологічні науки, 2008. С. 271-280.

32. Гуйванюк Н. Діалектні словники як джерело етнолінгвістичних студій // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. Вип.16: Філологічні науки. Т.1. С. 55-66.
33. Гуйванюк Н. Професор Костянтин Герман — дослідник буковинських говірок // Діалектологічні студії. 4. Школи, постаті, проблеми / Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2004. С. 156-167.
34. Гуйванюк Н. Словник буковинських говірок: лінгвістичний та культурологічний аспекти / Н. Гуйванюк, Н. Руснак // Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний аспект: матеріали доп. Міжнар. Наук. конф. Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 24-31.
35. Гуйванюк Н.В. «Словник буковинських говірок» у контексті загальноукраїнської діалектної лексикографії / Н. Гуйванюк // Сучасне українське мовознавство та літературознавство: зб. наук. праць / ред. М. Сюсько. Вип. 3. Ужгород, 2000. С. 99-107.
36. Гуйванюк Н.В. Слово. Речення. Текст: Вибр.праці/ Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
37. Діалектологічні-фольклорні матеріали говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області»: наук.-попул. вид. / уклад.: О.В. Піцик, В.В. Ковач, Н.О. Руснак, Ю.М. Руснак, Є.Д. Квітень. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т, 2019. 336 с.
38. Довгопол С.Ф., Залеський А.М., Прилипко Н.В. Говори української мови: зб. текстів/ відп.ред Назарова Т.В., Київ: Наукова думка, 1977. 591 с.
39. Домненко Т.В., Зіненко Т.М. Семантика кольору в контексті культури української вишивки. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2016. С. 141-146.
40. Етимологічний словник української мови. У 7 т./ [ред. О. С. Мельничук та ін.]. К.: Наук.думка, 1982 – 2012.

41. Жилко Ф. Т. Сучасна українська літературна мова і діалекти / Федот Трохимович Жилко // Українська мова і література в школі. 1964. №5. С. 20-26.
42. Жовтобрюх М.А. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів// Мовознавство, 1973. с.3-15
43. Зілинський І. До питання про діалектологічну класифікацію українських говорів / І. Зілинський // Записки наукового т-ва ім. Т. Шевченка. К., 1925. Т. 141-143. С. 1-19.
44. Зінченко І. В. Ареальна характеристика назв художньої вишивки в буковинських говірках / І. В. Зінченко // Тези доповідей і повідомлень XV Республіканської діалектологічної наради «Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі». Житомир, 1983. С. 49-50.
45. Зінченко І. В. Назви вишивальних технік, утворені шляхом семантичного переосмислення / І. В. Зінченко // Структура та семантика мовних одиниць у функціональному аспекті: зб. наук. праць / ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: ЧНУ, 1996. С. 26-37.
46. Зінченко І. В. Найменування способів вишивання, утворених шляхом семантичного переосмислення / І. В. Зінченко // Структура і семантика мови у функціональному аспекті: зб. наук. праць / відп. ред.. Н. В. Гуйванюк. Чернівці, 1996. С. 26-36.
47. Зінченко І. В. Принцип номінації вишивальних способів на Буковині / І. В. Зінченко // До витоків назви краю Буковина (600-річчя першої писемної згадки): тези дол. та повідомл. II Буковинської конференції. Чернівці, 1992. С. 124-125.
48. Зінченко І. Лексика вишивання у «Словнику буковинських говірок» / І. Зінченко // Діалектна мова: сучасний стан і перспективи дослідження: програма, матеріали та тези доп. Всеукр. наук. читань, присвячених пам'яті діалектолога Валентини Прокопенко / відп. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Чернів. Ун-т, 2011. С. 93-95.
49. Зінченко І. Назви вишивальних орнаментів (на матеріалі діалектних словників) / І. Зінченко, Н. Корбут // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: зб.

наук. праць / наук. ред.. Б. І. Бунчук. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 42-429: Слов'янська філологія. С. 58-65.

50. Кобирино Г., Рябець Л. Українська діалектологія: витоки та перспективи//Українська мова, Київ: Ін-т української мови НАН України, 2018, с. 92-99

51. Кобирино Г.С., Рябець Л.В. Невтомний дослідник рідного слова (до ювілею професора П.Ю. Гриценка). Українська мова. Вип. №4. 2015. С. 182-185.

52. Коваленко Б. Фольклорні записи як джерело діалектологічних досліджень. *Волинь-Житомирщина*. 2013. №24. С 32-40. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/3414?show=full> (дата звернення 25.10.2025 р.).

53. Кожоляно Я. І. Буковинський традиційний одяг / Я. І. Кожоляно. Чернівці: Саскатун, 1994. 392 с.

54. Котик Л.І. Усне діалектне мовлення Північної Буковини (словозміна іменників II відміни м'якої і мішаної груп)//Наук.вісн. Чернів. ун-ту: зб.наук.пр., Чернівці: Вип. 117-118, 2001. с. 180-186

55. Краєвська Г. Композити в центральноподільських говірках (на матеріалі лексики традиційних народних ремесел) / Г. Краєвська // Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвостилістика ХХІ століття: стан і перспективи : зб. наук. пр. / упоряд. С.К.Богдан. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. Вип. № 15. С. 148-155.

56. Леонова М. До характеристики говірок північних районів Буковини// Наук. зап. Чернівець. нац.ун-ту., Чернівці: ЧДУ, 1958. с.89-105

57. Лимаренко В. До характеристики дієслівних форм у буковинських говірках// Питання історії і діалектології, Львів, 1961. с. 87-92.

58. Личук С.В. Звукові зміни у мовному потоці говірок Стечеви та Стецівки: асиміляція, дисиміляція. *Науковий журнал Ужгородського національного університету. Закарпатські філологічні студії*. Івано-

Франківськ, 2021. Випуск 17.Том1 с.26-29. URL:http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/17/part_1/7.pdf (дата звернення 7.10.2025).

59. Маруняк В. І. Лексика рукоділля та народних промислів (на матеріалі говірки с. Малятинці на Кіцманщині) / В. І. Маруняк // Матеріали наукової конференції викладачів, співробітників та студентів, присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького університету (Чернівці, 4-6 травня 1995 р.). Т. 1, кн. І: Гуманітарні науки. С. 95-96.

60. Марусик Н. Буковинське вишиття і ткацтво. Знаки.Символи [книга-альбом]// Народні джерела, 2011. 80 с.

61. Марчук Т. Структурна організація бджільницької лексики в говірці селища Чернівці Чернівецького району Вінницької області. Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Вінниця, 26-27 квітня 2018 р.) / відп. ред. І. В. Гороф'янюк. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 148-152.

62. Матвіяс І. Г. Групування говорів української мови / І. Г. Матвіяс // Структура українських говорів. К. : Наук. думка, 192. С. 3-68.

63. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології / І. Г. Матвіяс // Мовознавство. 2000. №1. С. 3-8.

64. Матвіяс І. Г. Карта говорів К. П. Михальчука в історії діалектного членування української мови / І. Г. Матвіяс // Мовознавство. 1990. №6. С. 63-68.

65. Матвіяс І. Г. Роль буковинських говірок в утворенні західноукраїнського варіанта літературної мови / І. Г. Матвіяс // Українська мова на Буковині: матеріали Всеукр. наук. конф., присвяченої 160-річчю від дня народження Юрія Федьковича (Чернівці, 13-15 жовтня 1994 р.). Чернівці: Рута, 1994. С. 7-8.

66. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори/ відп. ред Гриценко П.Ю., Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, Київ: Наукова думка, 1990. 168 с.

67. Міжнародна наукова конференція «Діалектний текст як джерело лінгвістичних студій». За матеріалами Інституту української мови НАН

України. URL: https://old.nas.gov.ua/text/pdfNews/dialekt_conference.pdf (дата звернення 20.10.2025 р.).

68. Назарова Т.В. Деякі питання типології зв'язів літературної мови й діалектів//Укр. літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами: зб.ст./ за ред. Жовтобрюха М.А., Київ: Наукова думка, 1977. с. 31-49

69. Нечаєва Н. Запозичення з німецької мови в буковинських говірках. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). Вип. № 2. 2014. С. 98-102.

70. Німчук В.В. Про походження українських діалектів, Київ: Наука і культура, 1996. с. 233-250

71. Новіцька, О. Загальні назви одягу у говірках Підгаєччини Тернопільської області. Лінгвостилістичні студії, вип. 10, 2019, с. 125–134.

72. Олійник В. Олександр Потебня як видатний мовознавець і неперевершений фахівець у галузі історії семантики, етимології, діалектології: сучасна оцінка /// Філологічний дискурс: Зб. наук. праць. 2015. с. 113-116.

73. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед. університетів та інститутів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. К.: Ленвіт, 2011. С. 288-292.

74. Прокопенко В. А. Назви одягу, взуття та головних уборів у буковинських говірках / В. А. Прокопенко // Питання історії і діалектології. Львів, 1961. Кн. 2, т. 42, вип. 11. С. 45-62.

75. Прокопенко В. А. Назви предметів домашнього вжитку у буковинських говорах / В. А. Прокопенко // Тези доповідей ХХІ наукової сесії (Чернівці, травень-червень 1965 р.) / відп. ред. Г. І. Сінченко. Чернівці: Вид-во Чернівецького ун-ту, 1965. С. 3-6. (Секція філологічних наук).

76. Прокопенко В. А. Назви спорідненості та свояцтва в буковинських говірках / В. А. Прокопенко // Наукові записки Чернівецького державного університету. Чернівці: ЧДУ, 195. Т. 31, вип. 7. С. 139-153.

77. Робчук І. Румунські слова в українській мові на Буковині / Іван Робчук // Вільне слово. 2001. №4-5. С. 13.

78. Руснак Н. Лексичні особливості буковинських говірок (на матеріалі говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія "Філологічні науки" / Редколегія: Т. Бойчук, Ш. Пуріч, А. Мойсей, Чернівці–Сучава: БДМУ, 2020. № 1 (25). С.22-26.

79. Руснак Н. О. Когнітивна модель «ткацтво» у діалектних текстах / Н. О. Руснак // Записки з українського мовознавства: зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2004. Вип. 14: Українська мова в синхронії та діахронії. С. 145-152.

80. Руснак Н. О. Професійний діалектний текст у буковинських говірках / Н. О. Руснак // Буковинський історико-етнографічний вісник / ред. В. М. Ботушанський. Чернівці: Прут, 2004. Вип. 6. С. 272-278.

81. Руснак Н., Радик В. Вивчення діалектології на факультативних заняттях у ЗЗСО (на матеріалі говірки села Василів Заставнівського району Чернівецької області). Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: зб. статей. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 165-167.

82. Руснак Н., Радик В. Граматичні особливості у класі іменних частин мови говірки села Василів Заставнівського району Чернівецької області. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: зб. статей. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 185-187.

83. Руснак Н., Радик В. Лексика будівництва у говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області. Платон мені друг, але істина дорожча: між вірністю пам'яті та пошуком істини: зб. матеріалів III Міжнародної молодіжної конференції (3-4 березня 2025 року, м. Чернівці). За заг. ред. Тичініної А., Горохолінської І., Калинич К., Бешлей О., Христана Н., Луцана І. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2025. с. 320-324.

84. Руснак Н., Радик В. Назви виробів ковальства у говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області. Філологія в Чернівецькому

університеті: постаті, школи, стратегії розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, що присвячена 150-річчю від дня заснування Чернівецького університету / за ред. С.Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2025. С. 188 – 191.

85. Руснак Н., Радик В. Назви ковальства у говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області. Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 75-річчю від дня народження професора Ніни Гуйванюк / за ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. с.170-173.

86. Руснак Н., Радик В. Номінації вишивання в говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: зб. статей. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 153-155.

87. Руснак Н., Струк І., Руснак Ю. Вивчення народного (говіркового) мовлення в позакласній роботі ЗЗСО. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини (спільний українсько-румунський науковий журнал). Вип. №2. 2022. С. 94-98.

88. Руснак Н.О. Лінгвокогнітивні та прагматичні виміри діалектних текстів буковинських говірок. Чернівці, 2009. 448 с.

89. Руснак Н.О. Професійний діалектний текст у буковинських говірках /

90. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

91. Сердега Р., Сагаровський А. Українська діалектологія: навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 156 с.

92. Словник буковинських говірок / [заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.

93. Словник української мови. В 11 т./[ред. І.К. Білодід]. К.: Наук.думка, 1970-1980.

94. Структурні компоненти та географія назв традиційного будівництва у говірках Східного Поділля : моногр. / Л. Б. Поліщук ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2021. 322 с.
95. Хорбут Н. Назви вишивальних орнаментів (на матеріалі діалектних словників) / Наталя Хорбут // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 428-429: Слов'янська філологія. С. 58-64.
96. Черешнюк М.М. Історія сіл Заставнівщини: наук.попул. вид., Чернівці: Друкарт, 2011, 792 с.
97. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови/переклад з англ. С. Вакуленка, А. Даниленка; ред. Л.Ушкалов., Харків: Акта, 2002. с.975
98. Щербина Т. Назви жіночих прикрас у говірках середньо-наддніпрянсько-степового порубіжжя. Волинь-Житомирщина. 2005. С. 199-204.
99. Щериля Л., Степник З. Зразки буковинської вишивки та ткацтва. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. 2012. С. 293-296.
100. Юсікова О.В. Зі спостережень за динамікою лексики вівчарства говірки села Богдан Рахівського району Закарпатської області. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, 2018. С. 116-118.